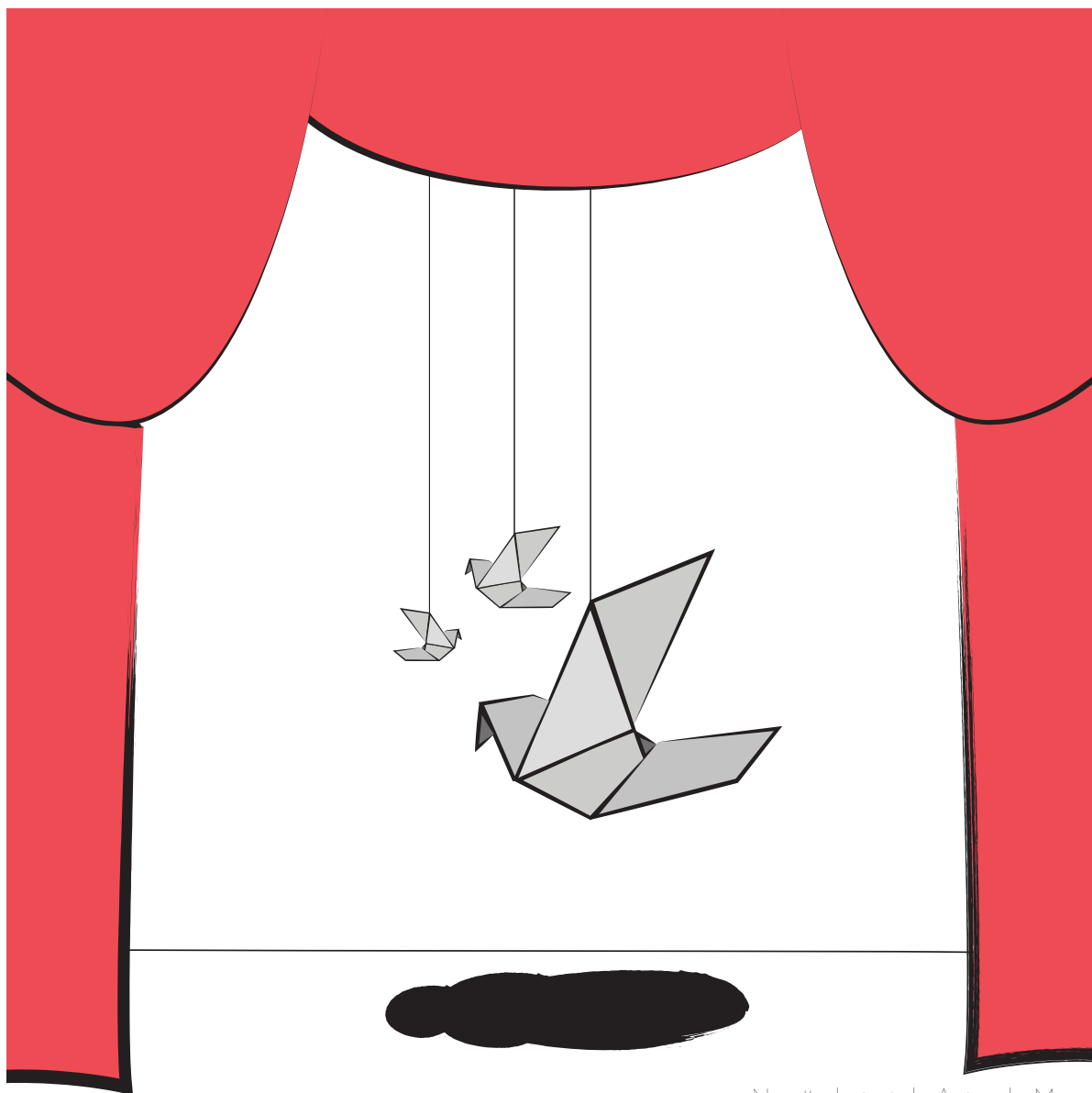

PRIMUL REDACTOR VASILE / VASKO POPA

Lumina

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ TRANSFRONTALIERĂ

Anul LXXVIII, SERIA NOUĂ, NR. 1-3 / 2025 (683-685) Apariție trimestrială

Număr ilustrat de Antonela Mic

Editorial

Marina KALKAN Moștenirea culturală, un dar comun 3

Repere științifice

Carmen DURA Nicolae Steinhardt – un *homo aestheticus* 5

Bogdan-Ioan ANISTOROAEI Ernest Bernea – Îndemnul poetic la simplitate 13

Slavco Almăjan 85

Mariana STRATULAT Scriitorul trebuie să fie liber și independent (interviu cu Slavco Almăjan) 19

Slavco ALMĂJAN *Textul zilei, Trei clovni pe un drum alternativ, Am găsit o carte, Fenomene inexplicabile, Brutal urban, La iarnă vom întineri, Aventură, Două pahare, Poem fluorescent, Zgomot în afara poemului* 31

Marina KALKAN Între *pantomime* și *enigme* (Slavco Almăjan, *Enigma cu trei aripi*, Panciova, Editura Libertatea, 2024) 37

Semnale

Florian COPCEA Incursiunile în rostirile postmoderne ale unui poet sârb (Gojko Božović, *Fiara tăcută a amiezii*, Timișoara, Editura Uniunii Sârbilor din România, 2023) 41

Anca Irina IONESCU Catalogul manuscriselor slavone de la Arad (Dușița Ristin, *Contribuții la descrierea cărții vechi manuscrise de la Arad: repertoriu*, București, Ed. Eikon, 2022) 45

Marina KALKAN Dialog literar fără frontiere (Mariana Stratulat, *Cele mai frumoase poezii...Domnelor în dar! / Najlepše pesme...Damama na dar!*, vol. II, Panciova, Editura Libertatea, 2025) 49

Florilegiu (poezii cuprinși în antologia *Domnelor în dar! / Najlepše pesme...Damama na dar!*) 52

Răzvan NICULA Călătorie printre petalele lalelei (Costel Nedelcu, *Doamne, ai grijă de lalea*, Editura Ink Story, 2023) 67

Dialog

Marina KALKAN

De la lumina reflectoarelor la undele radiofonice (interview cu actrița și jurnalista Otilia Pescariu) **71**

Mariana STRATULAT

O carieră care transcende frontierele academice, ridicând limba și cultura română la rang de excelență (Interview cu prof. univ. dr. Mariana Dan) **79**

Eminescu 175

Valentin MIC

Importanța operei lui Mihai Eminescu pentru păstrarea culturii și identității românilor din Serbia **97**

Vasa BARBU

La bustul lui Eminescu **99**

Ioan BABA

Hyperion printre noi **101**

Nedeljko TERZIĆ

Zidul poetic de la Craiova **102**

Calendar

Marina KALKAN

Eminescu și „Libertatea” – punți între timpuri și generații **105**

Aurora ROTARIU PLANJANIN

Libertatea, Lumina, Tinerețea și Bucuria – o simbioză strălucitoare **109**

Orizonturi artistice

Marina KALKAN

Între poezie și design (interview cu Antonela Mic) **111**

Reflecții culturale

Marina KALKAN

Jurnalismul ca vocație (interview cu dr. Eufrozina Greoneanț) **115**

Punți literare

Miloš NIKOLIĆ

Doza, adevărata măsură, Lumea ca adăpost, Un cal bine potcovit, Buzunarul mic, Apropierea neatinsului, Rama, O viață posibilă **119**

Instrucțiuni pentru autori **123**

Instrucțiuni pentru recenzenți **125**

Moștenirea culturală, un dar comun

Marina KALKAN

Într-o eră în care timpul pare a se scurge mai rapid decât am reuși să-l cuprindem, aniversările figurilor emblematice ale culturii noastre devin nu doar un moment de reverență, ci și o oportunitate de a reflecta asupra drumului parcurs de aceștia și asupra moștenirii pe care ne-au lăsat-o.

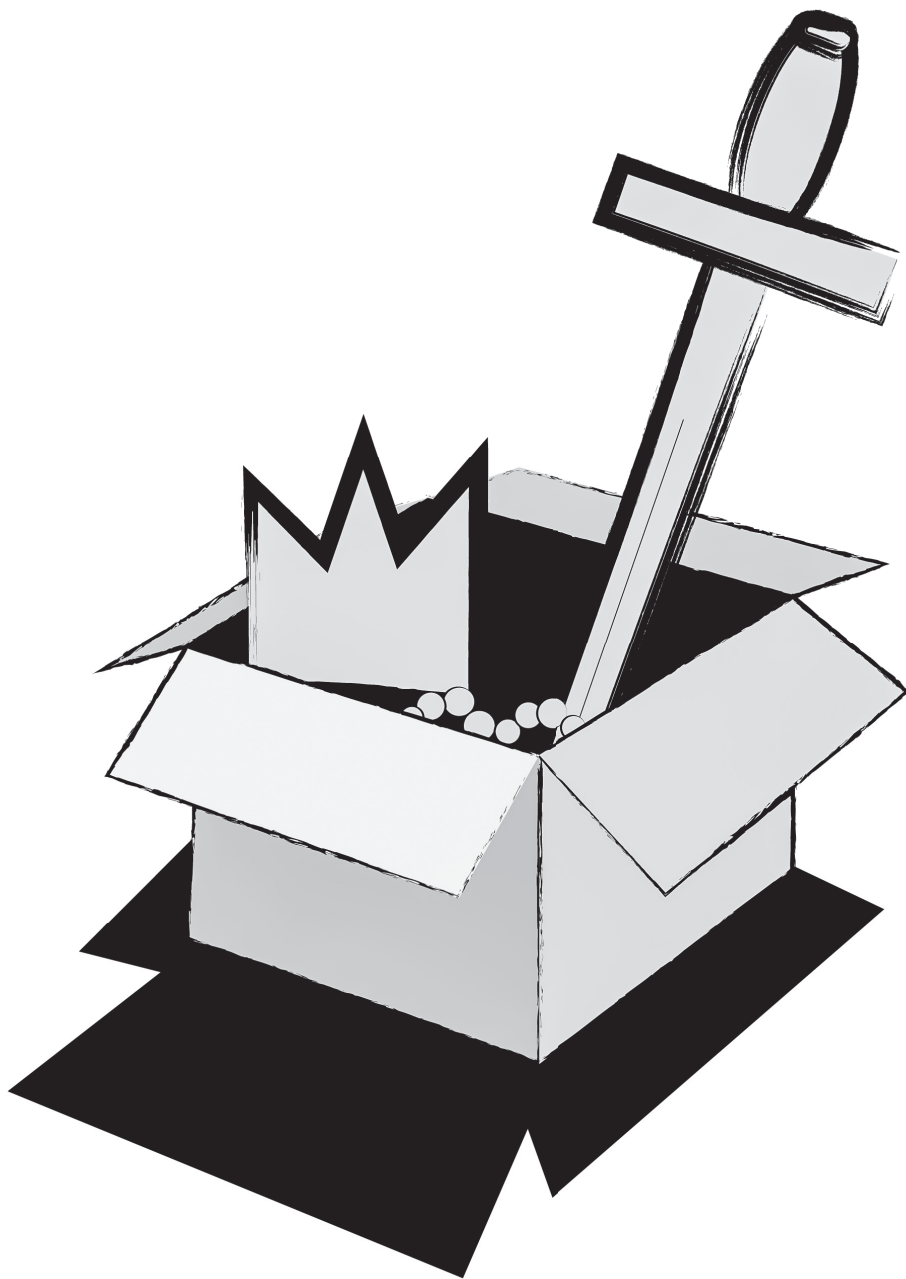
La data de 15 ianuarie 2025, CPE „Libertatea”, octogenară, a organizat evenimentul „Eminescu și «Libertatea» – ecouri durabile în timp și spațiu”.

Acesta a fost primul din seria de evenimente prin care vor fi marcați 80 de existență a Casei de Presă și Editură „Libertatea”, ocazie cu care a fost celebrat și Mihai Eminescu, la 175 de ani de la naștere - două simboluri ale continuității, identității și puterii culturii de a transcende timpul și spațiul.

Seria aniversărilor a continuat în martie, când Slavco Almăjan, una dintre cele mai importante personalități culturale din minoritatea noastră, a împlinit 85 de ani de viață. În revista „Lumina”, acest moment este consemnat printr-un interviu realizat de Mariana Stratulat, director al Casei de Presă și Editură „Libertatea”, o cronică despre cel mai nou volum de poeme al lui Slavco Almăjan și un florilegiu de versuri. Reputatul nostru poet, prozator și imagolog a fost aniversat și la Târgul Internațional de Carte de la Novi Sad, printr-un matineu literar care a reunit oameni de cultură din Serbia și România.

În cursul acestui an, vom aduce un omagiu altor patru voci de necontestat și personalități de referință ale artei și culturii noastre: Ioan Bălan, la 100 de ani de la naștere, Florica Ștefan, la 95 de ani de la naștere, Felicia Marina Munteanu, la 80 de ani de la naștere și Ioan Flora, la 75 de ani de la naștere.

În fața acestor aniversări impresionante, trebuie să recunoaștem că fiecare dintre aceste figuri, fie ele individuale sau instituționale, reprezintă o parte esențială a patrimoniului nostru cultural. Aniversările nu sunt doar un prilej de a celebra împlinirile trecutului, ci și un moment de reafirmare a legăturilor noastre spirituale, care trec dincolo de orice barieră. Moștenirea acestor oameni și instituții este un dar pe care trebuie să-l păstrăm cu mândrie și să-l transmitem mai departe, pentru a asigura continuitatea valorilor noastre comune.

Nicolae Steinhardt – un *homo aestheticus*

Motto: „Cititul a rămas marea
(și *l'âge aidant*: poate singura)
mea patimă.” (Nicolae Steinhardt)

Carmen DURA

Universitatea din Novi Sad
Facultatea de Filosofie
Departamentul de Limba și Literatura Română
Institutul Limbii Române, București

Rezumat: Lucrarea de față își propune să prezinte personalitatea lui Nicolae Steinhardt în ipostaza de om pasionat de carte și de lectură. Din toată opera sa vastă, editată în ultimii ani în cadru seriei de autor la Editura Polirom, îngrijită de George Ardeleanu, străbate ca un fir roșu soluția salvării omului prin spiritualitate și cultură în fața sistemelor concentraționare în care este prins omul de-a lungul vieții. Trecut prin detenție politică, eliberat într-o Românie comunistă cenușie, retras la mănăstire în ultimii ani de viață, Nicolae Steinhardt, monahul de la Rohia, nu încetează să se vindece pe sine prin lectură și scris. Pendulând între viață și cărți, întreaga sa operă vorbește despre salvarea omului și a lumii prin frumusețea Cuvântului, revelatoare de noi sensuri existențiale, propunând cititorului modelul unui *homo aestheticus* care cultivă lectura ca *modus vivendi*.

Cuvinte-cheie: lectură, dionisiac, homo aestheticus, frumusețe, cuvânt, epectază

Lucrarea prezentă își propune să dezvăluie personalitatea scriitorului Nicolae Steinhardt ca om pasionat de carte și de lectură, care, deși a trecut prin etape existențiale limită ce l-au marcat decisiv, nu a încetat să caute prin cuvânt esența vieții. Prin toate scrierile sale, Steinhardt sugerează, fără să facă din aceasta un scop, faptul că omul nu poate trăi autentic în afara actului rostirii, prin cuvânt revelându-i-se taina creației în trepte și stări.

În cazul lui Nicolae Steinhardt, evreu convertit la ortodoxie, trecut prin experiența purificatoare a detenției comuniste și care a devenit monah la Mănăstirea Rohia spre sfârșitul vieții sale, editarea seriei de autor la Editura Polirom, îngrijită de George Ardeleanu, este o dovadă de iubire pentru om, viață, carte, bibliotecă, lectură, care transcende timpul, arătând forța vie a cuvântului și faptul că omul devine nemuritor prin dimensiunea sacră a rostirii sale.

Din cele două volume ale sale de *Corespondență*, I și II, apărute la Polirom în 2021, se desprinde imaginea lui Steinhardt ca *homo aestheticus*, un cărturar, un om al scrisului și al lecturii, un *boier* al spiritului. La cele trei soluții salvatoare din sistemele concentraționare pe care le enumera în *Jurnalul fericirii*¹ (soluția Soljenițin, soluția Alexandru Zinoviev, soluția lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski), întreaga viață a lui Steinhardt propune și o a patra soluție, salvarea omului prin spirit și cultură. În fața terorii secolului al XX-lea, dar și a vicisitudinilor pe care le aduce viața, lectura și scrisul reprezintă moduri terapeutice de salvare a spiritului.

Retras la Mănăstirea Rohia din Maramureș în anul 1980, primește ascultarea de *bibliotecar*², pe care, în pofida vârstei, o împlinește cu responsabilitate și dragoste pentru carte. Biblioteca avea peste 20.000 de volume și nu era doar cu specific teologic³, fiind „surprinzător de vastă, de eclectică și de liberală [...] tolerantă și – în sens etimologic – catolică”⁴. Deși *bibliotecar* într-o mănăstire mică, *pierdută în pădure că într-o poveste romantică germană*⁵, nu încetează să fie preocupat de achiziționarea cărților apărute recent, purtând o corespondență cu Gavrilă Pleș, un student care a lucrat voluntar pe șantierul Mănăstirii „Sf. Ana”, Rohia. Acesta cumpăra cărți solicitate de Steinhardt și i le trimitea. Sfatul pe care îl dă tânărului Gavrilă este de a-și fixa o zi pe săptămână, așa cum obișnuia și Steinhardt când locuia în București, și de a trece prin librării: „Dacă lași prea mult timp, riști să nu mă mai găsești nimic [...] Sunt sigur că nu vei putea găsi cărți noi bune decât trecând o dată pe săptămână pe la librărie.”⁶ Un om care a slujit toată viața cărții nu își putea înăbuși dorul de lectură, chiar retras fiind din cele ale lumii: „Tare jinduiesc după cărți noi pentru biblioteca noastră.”⁷ Verbul *jinduiesc*, utilizat frecvent în scrisorile sale, cules din limba vechilor cazanii și din melosul arghezian („De departe, simt un jind” - *Melancolie*), înlocuiește adeseori verbul *a dori*, conferind o anumită carnalitate dorului, care e metafizic și sufletesc. Mi-e dor de cineva, mi-e dor de un loc în

---

1 Vezi N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere bibliografice și indice de Virgil Bulat; note de Virgil Bulat și de Virgil Ciomoș, cu „Un dosar al memoriei arestate” de George Ardeleanu, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 43-49.

2 Vezi N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu; repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2021, p. 272: „Principala mea îndeletnicire – ascultarea mea – e organizarea și inventarierea bibliotecii.”

3 *Ibidem*, p. 457-458.

4 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. I, p. 461.

5 *Ibidem*, p. 472.

6 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu; repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2021, p. 174.

7 *Ibidem*.

care am fost, dar *a jindui* e mai mult decât *dor*, e o poftire lăuntrică a dorului, deoarece jinduirea după o carte implică nevoia de a o obține nu numai ca un bun sufletesc, ci și ca pe ceva palpabil. Așadar, cartea, produs al spiritului, este încorporată și întrupată în materialitatea tiparului.

Atracția pentru lectură se manifestă, în cazul lui Steinhardt, și în calitatea sa de *traducător*. O boală care îl blochează într-un spital pentru ceva timp nu îl oprește de la lucrul la traducerea unuia dintre volumele *L'inquiétude religieuse*, al lui Henri Brémond⁸. Pentru mulți prieteni din generația sa, care trecuseră și prin suferința detenției politice, lectura, cartea, discuțiile culturale nu au încetat nici în temniță și nici în boală. Dragostea pură pentru carte era printre puținele moduri prin care sufletul se salva și putea transcende durerea fizică sau teroarea istoriei.

Meditațiile asupra actului lecturii nu lipsesc din preocupările lui Steinhardt. În textul *Lectura*⁹, nu ezită să sublinieze că puterea discernământului și măsura sunt necesare ca lectura să nu dea dependență, asemenea altor halucinogene. În duh paterical, cititorul Steinhardt evidențiază forța cuvântului: „Cărțile sunt dăruite cu insidioasa putere de adâncă pătrundere în cugetul și inima celor care le deschid cu intenții candidе.”¹⁰. Imediat afirmă că ele „pot fi leac și antidot și otravă”¹¹. Cititorului i se sugerează să se apropie cu toată inima, cu o atitudine ospitalieră, dar și cu trezvia pe care o recomandă părinții Patericului. Orice virtute se poate autodistrage prin lipsa de discernământ, de aceea cititorul avizat recomandă neinițiatului o apropiere liturgică în fața unei scrieri: „Să stăm, de aceea, drepti, să stăm cu luare-aminte, să stăm cu grijă: să nu care cumva să corupă ce este mai bun în noi.”¹².

Biblioteca, spațiu exterior în care e stocată memoria persoanelor și a timpului, devine la Steinhardt un spațiu lăuntric al ființării și al salvării personale. Cartea e pentru scriitor revelație a Frumosului, iar împărtășirea din lectură e asemenea momentului euharistic. Prin carte comunică¹³, te comunică și te cumineci de celălalt, pentru că o carte bună este un ospăț, un regal la care ești invitat. Prin orice act de frumusețe creat de om, scriitorul se apropie de Frumusețea divină, *ridicând*, asemenea poetului barbian, *însumarea de harfe resfirate și istovind un cântec despre noblețea sufletească, dragoste, transcenderea răului, a prostiei și a urâteniei*¹⁴. O

---

8 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. II, p. 198-199.

9 Vezi textul *Lectura*, în N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Florian Roatiș, repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2020, p. 384-387.

10 N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, p. 386.

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*.

13 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. I, p. 243: „O voi citi (n.n. cartea) fără nicio întârziere, [...] nu numai pentru că se arată ca un adevărat roman polițist istoric, ci și pentru că este un dar al vostru, care nu numai că nu m-ați dat uitării, dar și vă gândiți mereu a-mi face plăcere și a mă răsfăța.”

14 *Ibidem*, p. 209.

carte frumoasă mijlocește accesul cititorului la *Kalokagathon, la divin, la lumea esențelor*¹⁵, pentru că - de ce nu? - *frumusețea Cuvântului va salva lumea*. De aceea, contrariul lecturii care luminează e lipsa acesteia - spune monahul de la Rohia - adică „bezna, îndobitocirea și scrâșnirea dinților neputinței de a pricepe”¹⁶.

Lectura la Steinhardt e *epectază*, sensul lumii și al creației i se dezvăluie în trepte și în stări. Un volumul trimis de Mircea Eliade îi mijlocește trecerea de la *avidyā* la *vidyā*, de la necunoaștere la cunoaștere. Acest *epektasis*, datorat lecturii eliadești, revelează experiența harului tămăduitor și a erosului dumnezeiesc: „Iar eu sunt răsplătit peste măsură – har peste har”¹⁷. Steinhardt și-a cultivat întreaga viață *les «belles manières» de l'esprit*, prin lectură și cunoaștere, pentru că doar în noi înșine ne putem dezvolta sensibilitatea și inteligența¹⁸.

Un alt aspect al lecturii în scrisorile lui Steinhardt este acela că aceasta exercită asupra receptorului un *act de seducție*. Într-o scrisoare adresată lui Mircea Eliade, îi mărturisește că nu a putut procura în străinătate volumul omonim din colecția Herne. Plăcerea lecturii este descrisă în termenii erosului de către Steinhardt: „îi simt din ce în ce mai mult lipsa și îi duc din ce în ce mai dureros dorul”, „jinduiesc din ce în ce mai aprig să-l văd”¹⁹. Odată sedus de către exemplarul parizian, trece peste orice sfială sufletească și îl cere lui Eliade: „dorința de a poseda volumul e prea puternică pentru a mă împiedica să-l cer!”²⁰. Primirea volumului este însoțită de un „sentiment de nebunească trufie, valuri de fericire, pace și exaltare”²¹. Aceleași stări le trăiește atunci când sosesc revistele de la Virgil Nemoianu, descriindu-i criticului bucuria și emoția trăite odată cu lectura lor. Steinhardt nu le citește, ci *se năpustește* să le citească, senzația rezultată fiind una de *reconfortare*²². În alt context, într-o scrisoare adresată lui Constantin Noica, interceptată de Securitate, Steinhardt relatează despre un volum primit de la Liiceanu despre Wittgenstein, *Wittgenstein's Vienna (Vienna lui Wittgenstein)*, următoarele: *Je l'ai avalé*²³.

Dimensiunea anamnetică a lecturii și de expresie a adevărilor universale îl preocupă pe Steinhardt, care, citind nuvela lui Eliade *Nouăsprezece trandafiruri*, constată intuiția profundă a artistului în ceea ce privește libertatea absolută. Lectura îi relevă un adevăr pe care artistul l-a intuit, în ciuda faptului că nu l-a

---

15 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. I, p. 210.

16 *Idem*, *Correspondență*, vol. II, p. 426.

17 *Ibidem*, p. 15.

18 Marcel Proust, *Sur la lecture*, la Bibliothèque électronique du Québec, collection *À tous les vents*, volume 401: version 1.02 p. 65).

19 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 14.

20 *Ibidem*.

21 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 15.

22 *Idem*, *Correspondență*, vol. I, p. 303.

23 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 400: L-am devorat (fr.).

experimentat: „N-ai cunoscut, din fericire, închisoarea. Dar intuiția artistului e tot atât de puternică și de precisă ca experiența existențială a omului de rând. Ai înțeles perfect că «libertatea absolută» nu ne este accesibilă decât atunci când nu mai avem niciun fel de libertate. Dar absoluta libertate nu poate fi decât în închisoare sau într-o situație analogă, în totală nelibertate.”²⁴

Corespondența steinhardtiană este o *formă de estetizare a vieții*. Subiectele curente ale vieții sunt transfigurate, iar tentației de a se văicări, Steinhardt îi opune constant viziunea estetică asupra vieții. În scrisori întâlnim adeseori cronică sau recenzii ale unor cărți. Notațiile asupra unor filme vizionate, asupra audițiilor muzicale sau rezultate în urma unor lecturi sunt reflecții asupra vieții care descriu clipele, sunt o fotografiere a emoției și oferă cititorului o viziune a lumii în care trăia autorul: „Cinematograful, în ultimul timp, nu mi-a oferit nimic interesant. Unele reluări, printre care deliciosul *It happened tomorrow*, al lui René Clair [...]”²⁵. Lectura la Steinhardt este urmată de recenzie, un act repetitiv în viața lui Steinhardt, dar și fundamental, ajutând la consemnarea emoțiilor intelectuale și estetice. Impresia pe care ți-o creează o operă de artă este ceva inefabil care se diminuează odată cu trecerea timpului, de aceea consemnarea ei imediată asigură perenitate emoției care ține de clipă: „Încântat, pe loc am turnat o mică recenzie...”²⁶; „Doresc mult ca după ce voi fi citit cartea în întregime să întocmesc o mică recenzie.”²⁷

Lectura ca act terapeutic este o formă de vindecare a sinelui, de împăcare cu trecutul și de salvare a memoriei. Orele petrecute citind au un raport de „*față către față*» dintre eu și sine au, cine știe, caracter aprioric, fac parte din predispozițiile noastre genetice”²⁸. Plecând de la distincția lui Noica între *das Ich* și *das Selbst*²⁹, Steinhardt aserțiază că „asimilăm ceea ce este de priiță dezvoltării eului nostru intim, ființei noastre și persoanei noastre de sine stătătoare”³⁰.

Lecturarea scrisorilor este un moment festiv, de sărbătoare³¹, un răspuns dat de către om sfâșietorului sentiment al singurătății, pe care nu se sfiește să-l deoaze Svetlanei Paleologu-Matta, prietenă apropiată a scriitorului: „Scrisorile tale pline de dragoste și de foc sunt pentru mine un balsam, o binefacere, o sărbătoare. Spre rușinea mea, spre dezolarea mea, deși sunt călugăr, mai simt încă

---

24 Ibidem, p. 33.

25 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. I, p. 156.

26 N. Steinhardt, *Corespondență*, vol. II, p. 79.

27 Ibidem, p. 101.

28 N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, p. 386.

29 Vezi Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, în <https://humanitas.ro/assets/media/cuvant-impreuna-2021.pdf>, p. 44-45, passim: „Căci întreaga cultură a omului ar putea fi înțeleasă ca ridicarea eului la sine [...] Tot ce se mișcă în lumea omului se mișcă de la eu la sine. De aceea sinele, ca termen, nu poate lipsi în nicio limbă care s-a ridicat până la treapta gândirii filozofice.” (accesat în 13 ianuarie 2025).

30 N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, p. 387.

31 Idem, *Corespondență*, vol. I, p. 211.

nevoia de nițică afecțiune omenească și de puțină căldură.³² Scrisoarea este a *good deed*³³, steinhardtian vorbind, înviorează spiritul și diminuează temporar gândurile cauzate de singurătate, cuvântul având puterea de a da viață stărilor existențiale aduse de solitudinea prelungită: „Cât de măgulit mă simt de câte ori primesc o scrisoare de a ta! Încerc uneori senzația de a fi o fantomă sau măcar un supraviețuitor. Dar iată că o scrisoare a ta vine și mă veselește și-mi dă iluzia că sunt o persoană vie, gânditoare [...] a *good deed*, iată, pe scurt, ce este o scrisoare de-a ta adresată semi-fantomei bucureștene...”³⁴.

În procesul de scriere, autenticitatea este unul dintre principiile fundamentale ale lui Steinhardt. Aceasta se manifestă adeseori prin sentimentul de furie în fața cenzurii de orice fel. Într-o scrisoare către Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, îi reproșează ierarhului eliminarea unui paragraf din articolul său, publicat în *Mitropolia Banatului*. Sinceritatea expunerii este o condiție *sine qua non* a oricărui scriitor, fie el și monah: „Nu șovăi să-mi exprim adâncă supărare, pentru că atunci când e vorba de adevăr și de libertatea scrisului până și cel mai umil monah are dreptul să-și spună părul, chiar și unui mitropolit.”³⁵ Un scriitor și opera sa nu pot exista decât într-un spațiu al libertății cuvântului, o viitoare colaborare cu revista nemaifiind posibilă decât prin eliminarea cenzurării unor părți din articole.

Cu „o poftă nebună de lectură și o sete dionisiacă de cărți noi”³⁶, Steinhardt experiază frecvent această beție dionisiacă a cuvântului scris, iar pasiunea lui referitoare la cărți îl provoacă adeseori pe cititor, care se apropie curios de această *forêt interdite* pentru a explora spațiul sacru al logosului.

Intertextualitatea întregii opere a lui Nicolae Steinhardt este asemenea filului Ariadnei, prin care eroul nostru, un *Tezeu* al modernității, reface calea către sine, arătând „imposibilitatea de a trăi în afara textului infinit”³⁷. Această circularitate carte – viață, viață – cărți, exprimată și într-unul din volumele sale *Între viață și cărți*, prin care „cartea face sensul, sensul face viața”³⁸, reiterează ideea că *puterea logosului* creează arta, acel *joc secund, mai pur*, dătător de sens pentru un *sărman diletant în literatură, bătrân și bolnav călugăr, autor al câtorva modeste, copilăroase și bătrâncioase texte cu iz puternic de amatorism*³⁹, trecut prin teroarea istoriei.

---

32 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 335.

33 O faptă bună (engl.).

34 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. I, p. 323.

35 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 324.

36 *Idem*, *Correspondență*, vol. I, p. 161.

37 Roland Barthes, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfață de Ion Pop, Editura Echinoc, Cluj, 1994, p. 57.

38 *Ibidem*, p. 57-58.

39 N. Steinhardt, *Correspondență*, vol. II, p. 340.

BIBLIOGRAFIE:

Barthes, Roland, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfață de Ion Pop, Editura Echinox, Cluj, 1994.

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, în <https://humanitas.ro/assets/media/cuvant-impreuna-2021.pdf> (accesat în 13 ianuarie 2025).

Proust, Marcel, *Sur la lecture*, la Bibliothèque électronique du Québec, collection *À tous les vents*, volume 401: version 1.02.

Steinhardt, N., *Corespondență*, vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu; repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2021.

Steinhardt, N., *Corespondență*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu; repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2021.

Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii*, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere bibliografice și indice de Virgil Bulat; note de Virgil Bulat și de Virgil Ciomoș, cu „Un dosar al memoriei arestate” de George Ardeleanu, Editura Polirom, Iași, 2008.

Steinhardt, N., *Lectura*, în N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Florian Roatiș, repere bibliografice de Virgil Bulat, Editura Polirom, Iași, 2020.

Nicolae Steinhardt – a *homo aestheticus*

Abstract: This paper aims to present the personality of Nicolae Steinhardt as a man passionate about books and reading. From all his vast work, published in recent years in the author's series at Polirom Publishing House, edited by George Ardeleanu, runs like a red thread the solution to save man through spirituality and culture in the face of the concentrationist systems in which man is trapped throughout his life. Passed through political detention, released in a gray communist Romania, retired to the monastery in the last years of his life, Nicolae Steinhardt, the monk from Rohia, does not stop healing himself by reading and writing. Pendulating between life and books, his entire work speaks about the salvation of man and the world through the beauty of the Word, revealing new existential meanings, proposing to the reader the model of a homo aestheticus who cultivates reading as a *modus vivendi*.

Keywords: reading, dionysian, homo aestheticus, beauty, word, epectasy

---

Ernest Bernea – Îndemnul poetic la simplitate

Bogdan-Ioan ANISTOROAEI

Seminarul Teologic Ortodox Sf. Vasile cel Mare, Iași

Rezumat: Ernest Bernea este un gânditor român cu activitate în sociologie, filosofie, eseistică, dar și poezie. Autor de versuri (*Gând și cântec, Moldova tristă*), Bernea este poetic în exprimarea aforistică, în cărțile de meditații asupra sensului vieții, în abordarea antropologică a lumii. Esența gândirii lui Bernea este simplitatea, la care îndeamnă prin toate mijloacele de exprimare. Are câteva motive la care revine permanent, precum floarea, copilul, femeia, poetul și sfântul, iar esența vieții și a oricărui motiv asupra căruia meditează este simplitatea. Lucrarea de față aduce în discuție câteva dintre modurile în care Bernea face apel la simplitate, simplitatea fiind cheia de a străbate nefirescul, obscurul social și spiritual.

Cuvinte-cheie: Ernest Bernea, poetica simplității, omul simplu

Simplitatea lui Bernea (pe care o practică poezii urcușului, precum Vasile Voiculescu, Ioan Alexandru, Zorica Lațcu, Daniel Turnea etc) este un act reduționist, a unei descarnări care pune în mișcare osatura ontologică a ființei. Simplitatea, despre care vorbim în lucrarea de față, am căutat să o vedem în dimensiunea poetică în special în volumul *Îndemn la simplitate*, dar și în *Cel ce urcă muntele* (meditații scrise între 1944 și 1947), această stare de *epectază* fiind consecința duhovnicească a demersului de simplificare a vieții, asupra căruia revenim. Tot în spectrul urcușului stă și volumul *Treptele bucuriei*, aparținând perioadei 1963-1964. Nu putem să nu apropiem acest nume de N. Steinhardt, prin dominanta vieții interioare, generată de anii de detenție, anume aceea de fericire, cu toate variațiile lexicale. *Treptele bucuriei* continuă acest urcuș, Ernest Bernea, prin aceste trei volume, reunite sub titlul *Preludii*¹, poate fi receptat ca un poet al urcușului.

Pentru Ernest Bernea, poezia este „cântec care aduce cu sine puteri și prezențe divine, care exprimă bogăția și ritmul universal al spiritului”². Poetica lui Bernea este antropologică, centrată pe taina omului ca întreg, „nu parte a acestei lumi în care se află situat”³. Simplitatea, la care Ernest Bernea îndeamnă, devine o provocare, cu atât mai mult cu cât Bernea își dă seama de „multiplele dimensiuni și funcțiuni”⁴ ale omului.

---

1 Ernest Bernea, *Preludii - Îndemn la simplitate, Cel ce urcă muntele, Treptele bucuriei*, Editura Predania, 2011.

2 Idem, *Trilogie filosofică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 191.

3 Idem, *Crist și condiția umană*, Editura Cartea românească, București, 1996, p. 20.

4 Idem, *Preludii*, p. 12.

Ernest Bernea devine un poet al simplității prin reducerea la esențe, la omul tainic al inimii. Dacă privim acest poet în contextul anilor în care s-a format și a debutat, el se înscrie, în mod original, într-un demers colectiv, național. Adus în contemporaneitate, anacronicul ar fi o primă categorie care-l definește. Practicând simplitatea în toate formele ei, Ernest Bernea ajunge a fi concesiv prin esențele pe care le propune pentru frumusețe. Dintre frumusețile de tip esență, reținem floarea, copilul, femeia, poetul și sfântul.

Ideologia atee comunistă, dar și cea desacralizată și desacralizantă a prezentului, a schimbat radical percepția femeii ca frumusețe esențializată, copilul este rupt de maternitatea în interiorul căreia crește (în sensul de treaptă a urcușului duhovnicesc), aparținând unui sistem capabil, dar mai ales conștient de capacitatea de a depersonaliza. Depersonalizat, omul nu se poate raporta în niciun fel la Persoana Absolută, devenind o prezență venetică, într-o lume absolutizată, care și-a blocat drumurile spre patria veșnică, Ierusalimul ceresc. Femeia, esență a frumosului, este prezentată de Ernest Bernea atât ca ce este, dar și ca ce nu este. Așadar, „femeia sportivă, militar sau inginer, tot atâtea chipuri întoarse ale firii. Armonia cosmică le refuză”⁵. „Femeia, femeia adevărată, nu trebuie căutată în uzină, sau cazarmă, ci în biserică, în cămin și în pajiști. Iubită, soție, mamă sau soră, femeia pare în viața noastră ca un îndemn la dragoste și creație. Dincolo de rătăcirile cetății moderne, o găsim frumoasă și mângâietoare, sensibilă tuturor semnelor curate și înălțătoare ale condiției omului”⁶.

În ceea ce privește copilul, pentru Bernea acesta „este mai aproape decât noi de firea lucrurilor, mai aproape de Dumnezeu”⁷, iar poetul este orientat „continuu spre cucerirea permanențelor”⁸. Simplitatea este într-un asediu permanent spre esențe, spre permanențe, - spre împărăția lui Dumnezeu. Iar sfântul sintetizează toate atributele simplității, dimensiunea sfințeniei este laboratorul adevăratei vieți, la care, în fond, acest autor face permanent recurs. Ernest Bernea nu separă într-un mod gnostic, nefericit, trupul de suflet, ci le simte în duhul cel mai autentic al creștinismului. O „aparență înșelătoare”⁹ este aceea că sfântul „urăște și neagă tot ce aparține lumii acesteia”¹⁰. De fapt, „sfințenia nu înlătură lumea aceasta întrucât ea este ceva făcut, ci numai urâțul din ea, elementul negativ. Sfântul iubește lumea aceasta întrucât este creație divină și participă la divinitate. Sfințenia desprinde omul de lumea noastră numai în ce are ea trecător, supus morții”¹¹.

---

5 *Ibidem*, p. 74.

6 *Ibidem*.

7 *Ibidem*, p. 71.

8 *Ibidem*, p. 76.

9 *Ibidem*, p. 77.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*, pp. 77-78.

Poetica simplității este a esențelor, a prezenței Duhului, singurul capabil să umple în sens absolut. „Omul simplu trăiește viața în plin și esențial; o trăiește astfel pentru că rămâne în ea, nu în artificiu”¹².

Modul în care Ernest Bernea vede simplitatea ne poate face să găsim un model antropologic pentru criza umană, în plan spiritual, actuală, în care artificialul devine normă, structurile exterioare, străine ființei umane, devin alfabet pentru un tip de educație de tip corect politic. „Simplitatea dă siguranță și certitudine interioară, dă putere de depășire a contingențelor și evită vițiul. Pe calea simplității omul se împlinește pentru că trăiește firesc și esențial”¹³.

Trăim, la cote alarmante, nesiguranța și incertitudinea, ne rușinează firescul, este promovată tocmai firea întoarsă, impusă ca fiind de dorit și de respectat, - toate acestea ne scot din poetica simplității, din lucrarea acesteia.

Poetica simplității înseamnă și a înțelege sensul vieții, dar mai ales de a-l cuceri¹⁴. Putem deveni poetici practicând simplitatea, omul poetic are „bucuria trăirii în simplitate”¹⁵. În poetica simplității se stă în perspectiva frângerii, a fărâmițării, pentru a te oferi lumii; așa înțelegem recurența simplității ca atingere a permanențelor.¹⁶ De domeniul permanențelor ține omul lăuntric, acolo, în interior, își găsește început antropologia simplității; omul lăuntric, al simplității, este cel care poate trăi în altul, omul lăuntric trăiește în ceilalți, iar îndemnul lui Bernea este o evidență, pe care poetica simplității o cere: „trebuie deci să trăim în altul”¹⁷.

Poetica simplității ne ajută să ne poziționăm de partea atitudinii interioare, nu a gesturilor, la care societatea modernă îndeamnă, dacă nu chiar forțează¹⁸.

Clătinarea temeiurilor, în plan estetic și moral, este văzută de Ernest Bernea ca fiind adevărata criză¹⁹. Doar prin simplitate se pot reface temeiurile vieții. Omul nou, tehnologizat, a scos religia ca fiind „ceva perimat pentru că nu mai corespundea spiritului vremii”²⁰, la fel s-a întâmplat cu arta, mai ales cu poezia²¹. Poetica simplității ține de transfigurarea lumii, actul poetic nu este

---

12 *Ibidem*, p. 15.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*; „A fi simplu înseamnă a exista în viață și a exista în viață înseamnă a-i trăi și cuceri sensul; sensul vieții nu poate fi prins situându-ne în afara ei, mergând mânați de instincte sau călcând drumul artificiilor noastre mentale. Omul simplu trăiește imediatul înconjurător, dar cu ochii deschiși distanțelor mari ale lumii.”, p. 15.

15 *Ibidem*, p. 16.

16 *Ibidem*, p. 113; Ernest Bernea caută omul, iar frumusețea stă în cel simplu, „de o simplitate care atinge permanențele și de o dragoste de adevăr care vede pe Dumnezeu.”

17 *Ibidem*, p. 62.

18 *Ibidem*, p. 66; „trăim prea mult prin «gesturi» și mai puțin prim atitudinii interioare.”

19 Cf. Ernest Bernea, *Gând și cântec*, p. 7.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

mimesis, cât tocmai această transfigurare. Poetica este, pentru Bernea, *sinergie*, „artistul colaborează cu forțele creatoare ale naturii”²².

În concluzie, poetica simplității are în vedere omul simplu, acel om care „rămâne cu sine curat și întreg, liber în fața elementelor adăugate, exterioare”²³. Simplitatea lui Bernea este o luptă cu exterioritatea, cu adaosul, cu artificialul. Simplitatea lui Bernea face recurs la libertatea spiritului, putând vorbi, astfel, de o *poetică a simplității*.

Despre simplitatea care cunoaște se mărturisește fratelui lui Iustinian, Ioan Alexandru – despre omul simplu, monahul etc – simplitatea descoperă resursele cunoașterii vii – a adevăratului Dumnezeu. Simplitatea copilului este puternic reprezentată în romanul autobiografic al lui Ioan Alexandru, *Bat clopotele în Ardeal*²⁴, o adevărată confesiune lirică, în care simplitatea este prezentă în liturgicul comunității, în viața de zi cu zi a familiei.

Iar Valeriu Anania dă mărturie despre modul în care doctorul Voiculescu citea în fața celor prezenți din propriile poezii „pe dinăuntru, cu rezonanța simplității”²⁵.

BIBLIOGRAFIE:

Anania, Valeriu, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, Editura Polirom, Iași, 2009.

Alexandru, Ioan, *Bat clopotele în Ardeal*, Editura Făt Frumos, București, 1991.

Bernea, Ernest, *Preludii - Îndemnul la simplitate, Cel ce urcă muntele, treptele bucuriei*, Editura Predania, 2011.

Bernea, Ernest, *Trilogie filosofică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

Bernea, Ernest, *Crist și condiția umană*, Editura Cartea românească, București, 1996.

---

22 *Ibidem*, p. 12.

23 *Ibidem*, pp. 14-15.

24 Ioan Alexandru, *Bat clopotele în Ardeal*, Editura Făt Frumos, București, 1991.

25 Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 198.

Ernest Bernea – The Poetic Call to Simplicity

Abstract: Ernest Bernea is a Romanian thinker with a significant presence in sociology, philosophy, essay writing and poetry. The author of poems such as *Gând și cântec* and *Moldova tristă*, Bernea expresses himself poetically in his aphoristic expression, in his books of reflections on the meaning of life, approaching the world from an anthropological perspective. At the core of his philosophy was a devotion to simplicity, which he advocates through all means of expression. Throughout his work, he frequently returns to certain recurring motifs, such as the flower, the child, the woman, the poet and the saint, with simplicity serving as the underlying essence of both life and every motif he meditates upon. The present work explores several manners in which Bernea calls for simplicity, with simplicity being the key to navigating the unnatural, the social obscure and the spiritual.

Keywords: Ernest Bernea, the poetics of simplicity, the simple man

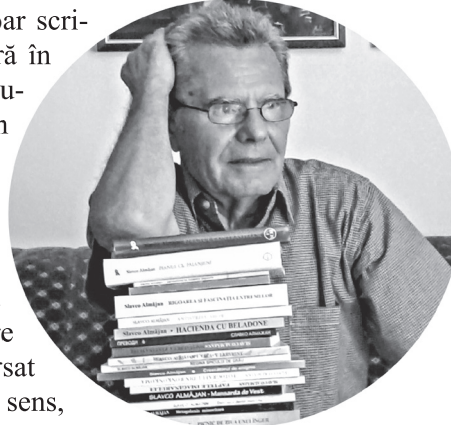

Scriitorul trebuie să fie liber și independent

Interviu aniversar

Mariana STRATULAT

L iteratura adevărată nu este doar scrisă, ci trăită. Ea nu se măsoară în pagini, ci în ecouri lăsate în suflete, în punți create între generații, în rezistența unui destin care nu doar traversează timpul, ci îl înobilează, lăsând în urmă un patrimoniu literar ce devine parte din conștiința unui neam. Un astfel de destin definește întreaga operă a lui Slavco Almăjan, unul dintre acei scriitori rari care nu doar au traversat epocile, ci le-au înobilat, dăruindu-le sens, forță și continuitate.

Poet, prozator, eseist, imagolog, traducător și editor, Slavco Almăjan a transformat literatura într-o punte între generații, între culturi, între trecut și viitor. Prin opera sa, cuvântul românesc din Voivodina și-a găsit un ecou puternic, depășind granițele geografice și temporale, fiind tradus și apreciat pe scenele literare internaționale.

De-a lungul unei vieți dedicate creației și culturii, a fost nu doar martor al schimbărilor vremurilor, ci și un constructor al memoriei colective, un apărător al identității românești, un om care a înțeles că literatura nu este doar artă, ci și rezistență, apartenență, continuitate.

- **Copilăria este primul poem al fiecărui om, scris în jocuri, vise și întrebări nerostite. Dacă ar fi să pășiți din nou pe ulițele copilăriei dumneavoastră, ce sunete, mirosuri și culori v-ar întâmpina? Ce oameni, locuri sau întâmplări v-au rămas adânc întipărite în memorie și, fără să știți, v-au modelat destinul literar?**

Copilăria este o etapă a vieții în care banalitatea nu are niciun efect. În copilărie lumea este văzută cu ochiul liber, jocul are șansa de a deveni spectacol, mirosurile ne fac să înțelegem că viața are un parfum care poate fi folosit în scopuri literare, totul este o enigmă și enigma o fantasmă pentru ziua de mâine. Așadar, copilăria este etapa vieții care ne face să înțelegem că am participat activ la un moment de mare efect emoțional, fără să ne dăm seama că eram protagoniști

cei mai talentați al acestui fascinant serial ale vieții. În frageda mea copilărie am înțeles că iarba pe care o calcă omul se ridică foarte repede de la pământ. Acest lucru m-a fascinat. Era prima mea lecție pe care am primit-o de la natură. Nu aveam decât cinci sau șase ani. Am observat că oamenii, în zi de sărbătoare, cântă, dansează, că duminica bat clopotele bisericii, în timp ce iarna se arată într-o costumăție miraculoasă. Se pare că în natură există imprimată o pagină de filosofie care apasă pe memoria noastră atemporală. Ușor, ușor, copilăria a devenit un teren favorabil pentru destinul meu literar, în sensul că durează, mă ajută să nu uit de oamenii minunați pe care i-am cunoscut și de peisaje. Expresia „a fost odată” care se atribuie basmelor vine, după opinia mea, din arealul geografic al copilăriei. Astăzi, de pe pragul anilor mei, observ că zona de rememorare a acestei experiențe se reduce la o simplă constatare, anume putem spune că Omul a fost copil, este copil și va rămâne, într-o oarecare măsură incertă, copil.

- **Studiile de literatură iugoslavă și universală la Novi Sad v-au oferit un orizont larg de cunoaștere. Ce v-a fascinat și ce v-a provocat cel mai mult în acei ani? Cum s-au reflectat experiențele trăite și efervescența culturală a orașului în evoluția dumneavoastră literară?**

Printre cei care erau cu mine la studii, au fost și câțiva care au făcut carieră. Dintre români era o domnișoară isteată din Petrovasâla, Viorica Stan, care trăiește astăzi la Paris. Erau anii '60. În oraș erau 40 de mii de bicicliști. Cetatea Petrovaradin era zona mea de admirație. Mi-au plăcut numirile străzilor din Novi Sad: *Strada Pâinii*, *Grinda de aur*, *Strada școlii grecești*, *Strada Vârșetului*, *Strada Pescarilor*; braseriile *Barca Albă*, *Teiul*, *Roata*, apoi *Cartierul Almașului* (Almaški kraj). Muntele Fruška Gora, care înconjoară o parte a orașului, era pe timpuri romane numit *Alma Mons*, iar orașul Novi Sad era cunoscut ca *Neoplanta*. Am fost fascinat de curțile orașului, de cartierele *Balta Sărată* (Slana Bara), *Trifoiata* (Detelinara), *Limanurile* nisipoase de la malul stâng al Dunării, de *Ostrovul pescarilor* (Ribarsko ostrvo) și multe altele. În acest peisaj și în această coloratură lingvistică am trăit și m-am format. În *Curtea Catholică* (Katolička porta), la *Tribuna tinerilor*, eram în fiecare seară. Aci se organizau serate literare, expoziții, concerte. Profesorul meu de literatură universală era mult îndrăgitul și cunoscutul Raško Dimitrijević, o personalitate extraordinară și un mare orator. La orele domniei sale veneau și studenții de la alte secții.

M-am angajat la Radio Novi Sad, în redacția română. Atunci au fost doar șase ziariști. Amintesc pe Ion Marcovicean, Nicolae Raichici, Vichentie Idvorean, Marina Ștefan, Nicolae Orza, Nicolae Barbulov și modesta mea ființă: tânăr, înamorat de viața urbană, de alaiul modernștilor. Pe peretele din spate al locului meu de muncă era scris : „*Fiecare om are coaja sa de banană, care-l așteaptă undeva!*” Orașul Novi Sad era deschis pentru noile tendințe artistice și literare. Modernismul era în deplină desfășurare. Am fost doi ani secretarul

cenaclului literar al Facultății de Filosofie „*Vinerea la ora 5*”. Am publicat în revistele *Polja*, *Index* etc. De pe vremurile acelea miraculoase nu au rămas decât niște amintiri, o lume atomizată a amintirilor de tinerețe. Eram în vârtejul acelor evenimente. Am și primit *Premiul majoratului* al orașului Novi Sad. Totul a devenit o poveste intimă a cărei intensitate, în această epocă a inteligenței artificiale, încetul cu încetul dispare. Amintirile, la un moment dat, devin material de arhivă personală, o reîntoarcere la ideile care erau esențiale pentru menținerea unui echilibru stimulat. Adevărul e că nu privesc înapoi.

- **Ați predat cursuri de artă și literatură alternativă la Studiile Academice de Specialitate din Novi Sad. Ce înseamnă, din perspectiva dumneavoastră, „literatura alternativă”? Ce căi noi de explorare a cuvântului le-ați deschis studenților?**

Am fost chemat să țin niște cursuri din domeniul artei și literaturii alternative. Pe lângă profesorii de renume, din diferite domenii, au fost chemați și unii ziariști, scriitori, artiști plastici etc. Printre ei m-am aflat și eu. De altfel, eram, în repetate rânduri, chemat să țin conferințe la niște cursuri de vară. Arta și literatura alternativă era un domeniu nou, care a pătruns în zona mea de interes. Ce este arta alternativă? Este un domeniu al artei care diferă de formele „oficializate”. De exemplu: se învață despre Vasko Popa, ca poet al literaturii Sârbe, dar nu se învață că a fost și redactor-șef al revistei de literatură *Lumina*, precum și un excepțional redactor al Editurii Nolit, care a inițiat una dintre cele mai interesante ediții editoriale – *Metamorfoze*. Alt exemplu: despre poetul Miodrag Pavlović, se vorbește cu mare respect, dar nu se vorbește despre Pavlović ca un eseist foarte rafinat. Prea puține lucruri știm, sau aproape nimic, despre cartea celebrului eseist Sveta Lukić despre Kina și despre conferința domniei sale la Universitatea din Shanghai privind personalitatea marelui prozator Lu Xun; niciunde nu se vorbește despre prima versiune a piesei *Cântăreața cheală* a celebrului dramaturg Ionescu. Puțini știu că Dušan Matić, unul dintre cei mai apreciați suprarealiști din Belgrad, și-a încercat talentul și ca desenator, că există un premiu literar pentru tineret – „Fularul lui Matić”. Niciunde nu se vorbește despre cartea antologică a lui Argezi publicată la Editura Libertatea, pe timpul când Argezi era în disgrație și multe alte picanterii. Consider că și literatura noastră este într-o oarecare măsură o literatură alternativă, întrucât nu găsim niciun rând despre existența ei în anumite studii literare de referință. Deci, am ținut un serial de conferințe cu o tematică pe care o consider interesantă și poate că voi publica într-o zi o parte din aceste cercetări, care cuprind perioada 1968 – 1988, unde sunt foarte bine documentat. Așadar, arta și literatura alternativă rămâne un capitol neconvențional, chiar personal, care se manifestă într-o altă manieră decât cea didactic-istorizantă. Intenția mea era să arăt că există încă foarte multe lucruri de spus despre literatură și scriitori. Pot să vă mărturisesc că tinerii au arătat un mare interes față de această idee

- **Poezia dumneavoastră a traversat granițe și a prins viață în numeroase limbi, atingând sufletele cititorilor din culturi diferite. Cum credeți că își schimbă un poem scris în română rezonanța atunci când prinde glas în suedeză sau franceză? Își păstrează ritmul, profunzimea, mesajul inițial?**

Totul depinde de traducător. Bunul traducător practic rescrie o carte. Trebuie să cunoști tainele limbii, deoarece limba este cheia tuturor cheilor. Să dăm un exemplu. Dunărea este la genul feminin. În limba sârbă e la genul masculin. Dacă traduci numele râului în limba română trebuie să găsești o alternativă și atunci vei spune fluviul Dunărea. În felul acesta îi asigurăm o forță energetică, fluidă, care va evolua pe linia unei forțe masculine. Așa este și cu Luceafărul. În sârbește corpul astral este cunoscut sub numele de Zvezda Danica. Luceafărul e o forță cosmică masculină. Știu că Puslojić se chinuise ani în șir să găsească o soluție acceptabilă. Mă suna în miezul nopții să-mi spună că a găsit soluția cea mai potrivită, apoi, mâine zi, căuta o altă soluție. Traducerea este o circulație de idei în dublu sens. Nu traduci numai cuvântul, traduci și ritmul, taina ascunsă în vers, rezonanța, cum ați observat și dumneavoastră. Pare ciudat, dar această artă a traducerii este egală cu descoperirea unei alte lumi. Nu exagerez deloc. Vorbesc din propria experiență. Nu ai întâlnit niciun leu să traducă, nicio ciocârlie nu-și traduce cântecul, piatra nu traduce tăcerea altei pietre. Dar cum să explici peștelui de aur că lumea poetică e intraductibilă? Numai noi, oamenii, ne ocupăm cu transferul lingvistic: încercăm să traducem pentru a demonstra că este posibil să atingem imposibilul.

- **Ați fost redactor și redactor-șef la reviste și instituții culturale de prestigiu: *Art Plus*, *Lumina*, „*Libertatea*”. Cum vedeți rolul presei culturale în formarea și susținerea identității unui popor minoritar, așa cum sunt românii din Voivodina?**

Revistele, presa sau mediile de informație publice au un rol extrem de important în viața unei comunități. Ziarul nostru săptămânal are o durată de o săptămână, precum și o viață paralelă – arhivistică. Revistele durează o lună, două, trei luni, depinde dacă apar lunar, trimestrial. O emisiune la radio durează de obicei 30 de minute sau o oră. Noi avem o mare nevoie de a comunica între noi. Vrem să știm când plouă, vrem să știm dacă benzina se va scumpi. Suntem permanent în vârtejul vieții concrete, în așteptarea unui răspuns explicativ. Pe mine mă interesează foarte mult cum oamenii își exprimă gândurile, cum vorbesc despre ploaie, istorie, despre secretele culinare. Toate duc la amplificarea conștiinței de sine, la posibilitatea de a ne defini, de a ne întreba cine suntem, ce facem, care este sensul existenței noastre. De altfel, trebuie spus aici că identitatea este un proiect permanent și captivant în timp ce creația artistică este

cea mai explicită expresie a identității. Desigur, nu am uitat de anii petrecuți la *Lumina*, „Libertatea”, editură. Când mă uit în oglinda vremii observ că acum am o altă identitate. Parcă ceva s-a schimbat. Îmi dau seama că am adunat niște ani. Am atins această vârstă pe care am meritat-o. Am devenit și cărunți, dar nu am meritat!

- **Ați trăit un an la New York, un loc unde se intersectează toate culturile lumii. Ce a însemnat această experiență pentru dumneavoastră, ca om și ca scriitor? Cum a influențat America ritmul și structura gândirii dumneavoastră poetice?**

New Yorkul este un oraș fascinant. Parcă e construit din arsenalul meu imaginar. Am să vă spun ceva foarte personal. După un de zile, cu drepturi de ședere la New York, s-a întâmplat un lucru neobișnuit. Câteva nopți de-a rândul am început să visez Parisul, Viena, Veneția. Nu știam cum să-mi explic acest fenomen. Cred că în America am înțeles pe deplin ce este pentru mine Europa. Adevărat, e frumos să fii oaspete la New York, să descoperi fazele vieții neștiute, să te vezi și tu grăbit printre mulțime. Acolo se trăiește rapid, în mers, cu capul între stele și cu tălpile în metrou. Înveți să înțelegi că viața este atât de felurită încât îți vine să amețești, că poți avea totul și nimic în aceeași zi. Dar, spre marea mea surpriză, acolo n-am prins rădăcini, deși New Yorkul a rămas în mintea mea un loc foarte potrivit pentru a scrie o carte. Așadar, am înțeles că toate rădăcinile mele sunt de origine europeană. În schimb am rămas cu o mare admirație față de bănățanii noștri aflați în America. Ei și-au schimbat stilul de viață, s-au acomodat. Unii dintre copiii sau nepoții lor studiază astăzi la universitățile Columbia și Harvard, au case prin cartierele de renume, în Long Island, de pildă. Desigur, au momente de nostalgie și de melancolie. Știu să-și păstreze obiceiurile, știu să se bucure și să-și caute fericirea. Sunt convinși că vor reuși în viață și multora li se împlinesc visele. Admir această dârzenie de a demonstra că există speranță. Într-o sâmbătă, 1996, am fost cu soția pe una dintre clădirile gemene, la etajul 110 și la o înălțime de 412 metri. După cinci ani de la acest moment personal și memorabil, pe 11 septembrie 2001 cele două clădiri au fost distruse, după cum bine știți, într-un atac al teroriștilor. Fără cele două turnuri din World Trade Center orașul are astăzi o altă înfățișare. Numai în filmele turnate spre sfârșitul veacului trecut se pot vedea acele frumuseți arhitecturale. Am scris două poezii despre New York. Una am scris-o într-o după-amiază, la ora 5 și 13 minute PM, adică post-meridiem. (Formula americană). De multe ori mă gândesc la New York. Orașul trebuie văzut în decembrie, mai ales în preajma sărbătorilor de Crăciun.

- **V-ați dedicat o mare parte din viață imagologiei. Cum ne văd ceilalți și cum ne vedem noi în oglinda celuilalt? Ce înseamnă pentru dumneavoastră „imaginea românului din Voivodina” și cum credeți că ar trebui să ne-o construim în fața lumii?**

Mă interesează foarte mult cum suntem văzuți de alții și cum îl vedem noi pe celălalt. Imagologia și presupune acest lucru, respectiv cercetează felul în care imaginea despre noi sau despre alții poate explica anumite fenomene, mai ales culturologice. Consider că aceste imagini sunt de multe ori deformată, de suprafață, incomplete, dar îndulcite cu un vocabular decorativ, uneori laudativ, favorizând o realitate falsă. Ar trebui, după opinia mea, să ne eliberăm de efectul distanței dintre noi. Cel mai important lucru, în epoca de astăzi, este să știi să păstrezi peisajul uman. Ca să înțeleg anumite lucruri mi-a ajutat foarte mult meseria de ziarist. Când vine vorba despre literatură, ar fi de dorit să vorbim despre text, să încercăm să ne debarasăm de interpretările forțate, să nu inventăm apa caldă. Unele obiceiuri dispar; nu mă mai duc la cinematograful, nu mai scriu scrisori, tot mai rar folosesc telefonul fix. În fiecare zi câte ceva se schimbă. Interesant că nimeni nu ne-a învățat să vedem lucrurile în deplină claritate, așa cum sunt. În repetate rânduri am fost avertizați că marea literatură se scrie în altă parte, la o distanță pe care n-o cunoaștem, că nu avem ce să spunem, că totul e deja scris și alte nebunii de genul acesta. Nu există un singur model de a vorbi și a scrie despre imaginea noastră de ieri și astăzi, cum nu există o singură stea pe bolta cerului.

- **În poeziile dumneavoastră există o pendulare între melancolie și ironie, între clasic și modern. Cum se împacă nostalgia copilăriei cu luciditatea maturității? Ce stăpânește mai mult condeiul lui Slavco Almăjan – amintirea sau viziunea?**

Eu sunt un nostalgic fără motiv. Desigur, n-am renunțat la amintiri. Ele au păstrat curiozitatea copilului din mine. Maturitatea m-a învățat să-mi păstrez continuitatea felului de a fi. Cred că imaginația joacă un rol foarte specific în viața unui poet. Dar imaginația nu este totul, mai sunt și multe altele: intuiția, inteligența, trezirea la realitate. Balansarea pe care o amintiți are un efect contradictoriu, te face să crezi în miracolul poetic și să suspectezi în el. Putem ușor ajunge într-o stare de tristețe romanțioasă sau într-o stare opusă sensului convențional, adică pe neașteptate să ne trezim cu ironia și melancolia. Ironia are diverse semnificații literare. Există ironie fină, inteligentă. Avem tot dreptul la ironie verbală. Ironia mea, dacă există cu adevărat, ne face să înțelegem că în viață nu e totul roz. Mă întrebați despre amintiri și viziuni! Amintirile sunt efemere, iar viziunile sunt înșelătoare. Îmi amintesc de primul meu tangou, dar

nu-mi amintesc de prima mea viziune poetică. Sunt convins că între amintire și viziune se află mai multe drumuri bifurcate. Când omul obosește pe unul dintre drumurile alese, continuă pe celălalt. Așa e și cu versul. Când mă obosește un vers, caut versul care mă va încuraja să continui. Mă simt un incorigibil: tot timpul cred că voi găsi ceva în versul de mâine, deși știu că nu voi găsi decât ceea ce am găsit deja ieri.

- **De-a lungul carierei, ați primit numeroase premii și recunoașteri importante pentru opera dumneavoastră. A existat un moment în care o astfel de distincție v-a surprins profund, pe care l-ați simțit ca o adevărată încununare a parcursului dumneavoastră literar?**

Să nu ne bucurăm prea mult de premiile pe care le-am obținut. S-ar putea să ne dăm seama că le-am și meritat.

- **Ați fost președinte al Asociației Scriitorilor din Voivodina, președinte al Societății de Limba Română, președintele Centrului pentru un Dialog Deschis „Argos” – toate acestea indică un destin al responsabilității culturale. Ce înseamnă pentru dumneavoastră a sluji cultura? Se poate face literatură fără o asumare a identității colective?**

Am fost implicat în diverse activități. Am încercat să cânt în cor, nu mi-am găsit locul. Dar bicicleta am știut s-o conduc fără mâini. Asta e viața. Poți trăi fără a fi poziționat, dar poți fi și un dansator în ploaie. Când vorbim despre literatură, eu aș zice că de la un scriitor se cere să scrie o carte cât mai bună. Restul e un lucru mai puțin important. Cu o carte bine scrisă te înscri în spațiul memorialistic al comunității tale și, în același timp, te apropii de alte orizonturi. Oriunde am fost și orice am făcut, am ținut seama de faptul că trăim un prezent autentic. În cărțile mele am încercat să demonstrez că nu se poate face abstracție de existența noastră culturală. Trebuie spus aici că specificul nostru cultural este sensibilizat de frumusețea speranței de a deveni tot mai vizibili. Literatura este o chestie personală, intimă, interumană. Scriitorul își publică cartea în cinci sute, trei mii, zece mii de exemplare. Așadar, el comunică cu sute și mii de oameni. Își exprimă ideile sale, vorbește despre destinele umane, pune în discuție diverse teme filosofice și de altă natură. Nu știu dacă toate aceste lucruri sunt neapărat necesare. Știu, în schimb, că scriitorul trebuie să fie om liber, independent. Poezia se scrie cu sentimentul de libertate. Ea nu depinde de niciun factor exterior. Literatura se face oriunde și oricând. Muzele sunt peste tot, ca bacteriile bune. Eu cred că sunt un tip literar, n-am timp pentru capriciile individuale ale realității. Imaginarul este exilul meu preferat.

- **Dacă ar fi să alegeți o singură poezie care să vă definească întreaga creație, care ar fi aceasta? Și dacă ar fi să rescrieți un singur vers din întreaga operă, care ar fi acela?**

CUTIA

Țineam în mâini o cutie
Oamenii crezuseră că-n ea se ascunde ceva
Nu se ascunde nimic am spus oamenilor
O păstrez deoarece îmi place forma și golul ei

E imposibil să nu fie ceva
N-o păstrezi tu fără niciun motiv
Ziseră cei din jurul meu

Îmi smulseră cutia din mână
O deschiseră
Cutia într-adevăr era goală
Iar eu crezusem că-n ea se ascunde ceva

Un vers din noua mea carte *Enigma cu trei aripi*
Poemul despre speranță este posibil

(Din poezia *Textul zilei*)

- **Mulți scriitori își găsesc inspirația în tăcere, iar alții în tumultul vieții. Dumneavoastră unde scrieți cel mai bine? Există un loc anume unde s-au născut cele mai bune opere ale dumneavoastră?**

Locul e în mine, dar nu vă pot spune unde e deoarece nici eu nu-l știu. Când scriu am nevoie doar de puțină liniște și muzică. Un coleg de-ai noștri se lăuda că scrie în tren, în autobuz. Eu, nu. N-am scris niciodată în tren. N-aș putea face masă de lucru pe niște roți. Ar fi ceva nefiresc. De parcă aș scrie despre amărăciune într-o fabrică de zahăr. Știu pe cineva care a scris pe șervețele. I-am spus: Atenție, pe șervețel poezia rămâne în nesiguranță!

- **Când vă gândiți la literatura contemporană, ce observați? Există voci care vă surprind, care vă dau speranță? Cum vedeți viitorul poeziei într-o lume în care imaginea pare să fi luat locul cuvântului?**

Observ mari schimbări. Poezia arată astăzi altfel, deoarece și întrebările noastre sunt altfel. Speranță există. Întotdeauna există speranță. Un om deștept

a spus: „Cândva totul va fi bine, iată speranța. Acum totul este bine, iată iluzia.” Viitorul e imprevizibil. Un lucru este sigur: cuvântul rămâne de partea poetului pentru că la început a fost cuvântul și la sfârșit va fi tot cuvântul. Așadar verbul, mișcarea, toate fiind legile vremurilor posibile.

- **Pentru mulți, sunteți cel mai important scriitor român din Serbia, o voce emblematică a literaturii și identității culturale. Cum resimți această recunoaștere și ce credeți că va dăinui peste decenii din opera dumneavoastră, dincolo de pagini și timp?**

Nu se știe ce va fi peste un deceniu. Poate inteligența artificială va acorda un interviu de Ziua ziarului *Libertatea*.

- **Dacă literatura ar fi un labirint, unde credeți că v-ați afla acum? Într-un colț alături de clasici, într-o încăpere nouă a experimentului sau la ieșire, cu o concluzie pregătită?**

În labirint ești pierdut. Dar, ceea ce este ciudat și înspăimântător este faptul cu nu există un singur labirint.

- **Există un moment în viață când ați simțit că literatura v-a salvat? Și invers, a existat vreun moment în care ați simțit că literatura vă trădează, că nu mai găsiți în cuvânt ceea ce căutați?**

Și-n continuare caut câte un cuvânt. Am impresia că și cuvintele mă caută, deși de multe ori comunicăm fără cuvinte. Multe mesaje transmitem unii altora fără a spune un cuvânt. Literatura mă salvează tot timpul, deoarece adesea am impresia că ne aflăm într-o permanentă cădere. Cădem involuntar în propriul nostru vis.

- **Un scriitor poartă în el o bibliotecă întreagă de influențe, modele, obsesii. Dacă am intra în biblioteca dumneavoastră personală, ce cărți am găsi mereu pe birou, ce autori v-au însoțit neconținut?**

Veți găsi cărți felurite, autori feluriți. Îmi place să citesc cărți care au fost deja citite, care au păstrat la subsol diverse impresii, comentarii. În clipa de față, pe masa de lucru, am trei cărți foarte interesante : *21 de lecții pentru secolul XXI* de Yuval Noah Harari, *Diagnosticul vremurilor noastre* de Karl Mannheim și o carte foarte inteligent scrisă - *Împotriva interpretării* de Susan Sontag. Există cărți care rămân în atenția omului toată viața: *Cartea schimbărilor*, de exemplu. Până n-au fost tipărite cărțile, presupun că pe masă puteai să găsești mere, nuci, câte o pisică adormită. Cărțile ascund ceva, deși lumea nu este așa cum ne

spun cărțile. Desigur, nu ne vom distanța de ele nici mâine, nici poimâine, nici răspoi-mâine, indiferent de inteligența artificială care ne bate la ușă în fiecare zi.

- **După o viață dedicată cuvântului, operele dumneavoastră au ajuns la generații de cititori din culturi și epoci diferite. Credeți că literatura dumneavoastră și-a găsit ecoul potrivit în sufletele celor cărora le-a fost destinată? Ce moștenire lăsați celor care vă vor descoperi în viitor?**

Nu știu. Există iubitori de carte care citesc poezii și există cititori care citesc cărți despre fizica cuantică. Adevărat este că poți trăi fără poezie, poți trăi fără să-ți petreci vacanța la mare, fără să vezi Parisul, muzeul lui Van Gogh, dar, în cazul acesta, nu vei afla niciodată care este starea de împlinire a vieții spirituale care ne asigură un echilibru sufletesc. În viață poți câștiga mult, dar fără poezie vei pierde și mai mult. Să nu uităm că zi de zi avem nevoie de oxigen, dar și de poezie, care este tot un fel de oxigen. Sunt convins că literatura are un sens, deși nu sunt sigur că scriitorul poate lăsa vreo moștenire. Despre viitor nu pot să spun nimic, el rămâne un teritoriu necunoscut. Nu există un ghid al viitorului.

- **Pe 10 martie ați împlinit 85 de ani – o vârstă cuprinsă între amintire și destin, încărcată de sens, de creație și de timp împlinit. Cum simțiți acest moment, știind că literatura dumneavoastră s-a așezat deja în patrimoniul literar? Dacă tânărul Slavco Almăjan, cel de 20 de ani, v-ar privi astăzi în ochi, ce credeți că v-ar spune? Și ce i-ar răspunde cel de acum, cu întreaga sa înțelepciune și experiență?**

Cel de 20 de ani va spune: Omule, de ce ai încărunit înaintea de timp? Nu ți-ai dat seama că ți-ai ales un drum al vieții foarte dificil? Iar cel de astăzi va răspunde: Taci, bărbosule! Nu vezi ce ai făcut din mine vorbind despre trecerea timpului? Aici, trebuie să recunosc că nu-mi place să vorbesc despre timp și despre trecere. Nu înțeleg nici timpul, nici trecerea. De aceea, fac o mică socoteală: adun 8 și cu 5 și văd că cele două cifre ne duc spre 13. Așadar, eu nu sunt decât un adolescent care a uitat unde duc drumurile esențiale. În sfârșit, cred că ar fi bine să nu mai spun nimic.

- **Anul 2025 reunește două jubilee sub semnul cuvântului scris – aniversarea celor 85 de ani ai dumneavoastră și cei 80 de ani ai Casei de Presă și Editură „Libertatea”, două repere ale identității culturale românești din Serbia. Cum resimțiți această coincidență simbolică, în care destinul personal și cel al unei instituții esențiale pentru cultura noastră se împletesc? Ce mesaj transmiteți „Libertății”, acest bastion al limbii și memoriei colective, care, asemenea dumneavoastră, a traversat epoci și provocări, rămânând un pilon al continuității românești?**

Pare ciudat, dar sunt cu 5 ani mai mare decât ziarul *Libertatea*. Îmi amintesc că bunicul meu, Zaharia, ședea pe o bancă în fața casei și citea vecinilor acest ziar, de la pagină la pagină. Apoi toți analizau cele citite. Uneori erau discuții aprinse, gesticulații, câte o voce ridicată, tot felul de comentarii. Era un spectacol de stradă. Mi-am dat seama că ziarul ascunde un miracol, o poveste pe care n-am auzit-o în basme. Am așteptat cu nerăbdare sfârșitul săptămânii să apară un nou număr al ziarului. Știam că spectacolul va continua. De aceea doresc ziarului *Libertatea* să rămână ceea ce este - starea afirmativă a așteptărilor noastre.

- **Vă mulțumim, domnule Slavco Almăjan, pentru generozitatea cu care ne-ați împărtășit gândurile, amintirile și profunzimile creației dumneavoastră. Fie ca acest interviu să rămână un omagiu adus unei vieți excepționale, închinată literaturii, identității românești și frumuseții cuvântului scris. Vă dorim ca fiecare zi să vă fie luminată de inspirație, iar cuvintele să vă însoțească mereu, la fel de vii și de puternice precum au fost întotdeauna. La mulți ani!**

Slavco Almăjan, n. 10 martie 1940, la Oreșat, Banatul sârbesc. Poet, romancier, eseist, imagolog, editor, publicist, traducător. Studii liceale la Vârșeț, după care urmează Facultatea de Filozofie din Novi Sad (studii de literatură iugoslavă și universală). A predat cursuri de artă și literatură alternativă la Studiile Academice de Specialitate din Novi Sad. Activitate redacțională la Radio Novi Sad; Televiziunea Novi Sad (redactor al secției literare); redactor literar al revistei *Art Plus* (1998); redactor-șef al revistei *Lumina* (1976-1981); redactor-șef al Editurii Libertatea (1988-1991); director ad interim, respectiv locțiitorul directorului Casei de Presă și Editură „Libertatea” (1993-1995). Președinte al Asociației Scriitorilor din Voivodina (1988); președinte al Societății de Limba Română din Voivodina (1990); președintele Centrului pentru un Dialog Deschis - „Argos” din Novi Sad (2002 -2008); membru al Asociației Scriitorilor din Voivodina; membru al Uniunii Scriitorilor din Serbia; membru al Uniunii Scriitorilor din România. Un timp face parte din redacția *Gazeta literară (Književne novine)* a Uniunii Scriitorilor din Serbia; membru de onoare al Institutului Național pentru Societatea și Cultura Română din Iași; membru titular al Academiei Internaționale „Mihai Eminescu” din Craiova. În 2015 obține titlul de Ambasador al Poeziei, iar în 2023 titlul de Ambasador Cultural. Cetățean de onoare al Uzdinului, deținătorul titlului „Poetul Iașului”. A trăit un an la New York (1996/1997) unde ia parte la înființarea săptămânalului *Romanian Journal*. Este deținătorul mai multor premii în țară și străinătate printre care Marele Premiu pentru Poezie „Lucian Blaga” (1996), Premiul „Vasko Popa” (2004), Premiul European pentru Poezie (2020) și Premiul pentru Opera Vieții al Asociației Scriitorilor din Voivodina (2020) și altele. A participat la mai multe reuniuni internaționale unde a prezentat importante conferințe din domeniul literaturii moderne. A participat la centenarul Lu Sin, în China, făcând parte din delegația Uniunii Scriitorilor din ex-Iugoslavia. Este tradus în mai multe limbi: engleză, franceză, italiană, spaniolă, sârbă, maghiară, ruteană, slovacă, albaneză, turcă, suedeză, polonă. Este prezent în mai multe antologii în țară și străinătate: România, Canada, Suedia, Franța. Este inclus în *Antologia poeziei europene contemporane* și în *Antologia poeziei universale contemporane*. Debut în *Lumina* (1957); debut editorial în 1968. Trăiește la Novi Sad. Soția Rujija (Molcuț), editor de filme TV. Are două fete: Mona, cu studii master, Academia de Arte din Belgrad și studii de specialitate - inginer design grafic (Novi Sad, New York) și Anda, absolvent al Facultății de Filosofie din Novi Sad; magistrul în domeniul bibliotecar, Universitatea din Ljubljana (Slovenia).

Florilegiu

Slavco ALMĂJAN

Textul zilei

Poetul avusese dreptate
Poemul despre speranță este posibil

Totul pare atât de simplu
Încât nu avem ce căuta în afara versului

Pe o pasarelă îngustă
Stă cel invitat la un teatru poetic
El ne spune că viața este în trecere
Că există mai multe sensuri opute
Și o mie de vise în care am alunecat
Fără voia noastră

Ne aflăm la izvoarele eternelor neliniști
În gura balenei

Apare acrobatul timpului prezent
Și acrobatul timpului trecut
Unul are un pantof cald
Iar celălalt o umbrelă rece

Trei clovni pe un drum alternativ

Trei clovni necunoscuți au fugit de la circ
Stăteau cu valizele pregătite
Dormeau prin aeroporturi
Prin cartierele marilor orașe

Se obișnuiseră cu furtunile
Cu frigul cu nesiguranțele celorlați
Cu magia cantabilă a sărbătorilor de iarnă

Trei clovni mergeau pe un drum alternativ
Credeau în cărțile exilului
Admirau accentul străin al eroului nemuritor
Farmecul diafan al femeilor
Care-și schimbă lenjeria la fiecare pagină

În timp ce noi eram văzuți pe drumuri de țară
Căutând hrană spirituală
Prin zone specifice atracțiilor eterne

Am găsit o carte

Ieri am găsit o carte
Scrisă înainte de răsăritul soarelui

Era o carte pierdută de un necunoscut
Care a trecut prin strada noastră
Fără a intra în cercurile vizibile

Avem dovezi serioase că acest izvor de neliniște
Nu era pe placul celorlalți
Zise un clovn mergând pe o bicicletă cu o roată

Enigma avusese greutate destul de specifică
Iar cartea misterioasă ne-a făcut să înțelegem
Că nu vom dormi liniștiți
Nici în veacul acesta
Nici până la sfârșitul zilelor

Fenomene inexplicabile

Un necunoscut coborâse treptele
În momentul când ajunse la subsol
Începuse să tușească
Mai școlărește spus să-și piardă echilibrul

Într-o carte de intrigi și secrete
Am aflat că necunoscutul

Nu avusese nicio tangență
Cu realitatea noastră spirituală
Și nici cu străzile înguste
Ale culturilor marginale

În amurgul aceleiași zile
Mai multe persoane și-au pierdut echilibrul
Mai mulți ambițioși aflați la distanță
Au devenit asmatici ca și Hamlet

Brutal urban

De ieri n-am mai scris niciun vers
Eram în manej cu alți călăreți
Tramvaiele mergeau în sens invers
Am întârziat la vânătoarea de mistreți

La margine de oraș cânta un cor
Pe bulevard ninge pe urme de sare
Spre amurg am încercat să zbor
Trei clovni aveau metode noi de conservare

Trecusem cu mare viteză prin niște inele
În timp ce viața devenise refren
Rotindu-se în jurul axei mele
Precum o roată pierdută de tren

La iarnă vom întineri

La iarnă vom întineri
Vom scrie alte versuri despre exil

Oamenii vor trece pe lângă noi
Ca și în secolul trecut
Spre seară ne vom da seama că am uitat
Să fugim din cerc

La iarnă ne vom duce la Cetate
Indiferent dacă va fi noapte sau viscol
Vom încerca să fim mai aproape de adevăr

Speranța e trasă la indigo
Totul e o enigmă cu dublu sens
În afară de cer nimic nu este original

La iarnă vom întineri
Vom scrie alte versuri despre speranță

Aventură

Eram în interiorul unei povești
Toți așteptau să se întâmple ceva
Dar nu se întâmplase nimic

Povestea era fără început și sfârșit
Și era citită cu voce tare și fără voce
Și era dulce și amară
Și era cea mai frumoasă poveste
De la facerea zilelor și nopților

Și îmi era teamă să n-o uit
Și îmi era teamă să n-o povestesc greșit

Două pahare

Ideea de nemurire apăruse pe neașteptate
Mi-a adus două pahare
Erau ca două manuale alternative

Atunci am intrat în cort
A plouat șapte zile

Din păcate
Viața nu ne-a învățat nimic nou
Deși discuțiile despre revolta specificului

Erau interminabile și se purtau aproape
De intrarea în labirint

Poem fluorescent

Trecuse încă o zi
Trecuseră șapte ani de când am deschis cartea
Textul nu se decolorase
Și nu renunțase la fluorescența sa enigmatică

Atunci zise unul cu baston negru
Acest text poate intra în zona gri
Și nu se va mai sprijini pe punctul de fascinație lirică

Scoaseră la lumina zilei
Treizeci și trei de chei
Întoarseră pagina
Văzuseră cum uscatul și apa
Stau în fața omului ajuns în vecinătatea codrilor de brad

Lucrurile se modificau și ziua și noaptea
Și sus și jos
Și nu căzuse nicio stea

Distanțele erau melancolizate
Rămaseră în contact direct cu lumea imprevizibilă

Zgomot în afara poemului

Giganții au dispărut
Bacteriile s-au înmulțit
În buzunarul cerului rupt

Din timpuri vechi și până azi
Aceași idee suspină și doare
Plouă confuz neclar și iritant
De mult n-am copt pâinea la soare

În mers am pierdut câteva vise
Mă chinuiau întrebările vechi
Trecuseră anii precum o idee
Care mă obosise

Poemul avea puls accelerat
Cerul de trei zile din peisaj lipsise
Corul de la țară a migrat

Peste tot era un semn de veșnicie
Un timp și spațiu renăscut
Și se vedea cum trec spre nord pețitorii
Prin buzunarul cerului rupt

(Selecție din cel mai nou volum de versuri *Enigma cu trei aripi*, Editura
Libertatea, 2024)

Între pantomime și enigme

Marina KALKAN

În acel an, 1968, liniștea zilei de august în Voivodina a fost perturbată de volumul de poezie al tânărului poet român Slavco Almăjan, *Pantomima pentru o după-amiază de duminică*. Acest moment nu a fost doar un eveniment editorial – a marcat începutul unei noi ere în poezia din Voivodina. În acest an, când împlinește 85 de ani, Slavco Almăjan continuă direcția cu un nou volum de poezii, intitulat *Enigma cu trei aripi*. *Poeme în stare de neliniște* (Panciova Editura Libertatea, 2024).

Revenind la acele momente din 1968, când Slavco Almăjan și-a avut debutul editorial, ne putem imagina că pe străzile din Novi Sad versurile sale aveau efectul unui vânt ce purta mirosul schimbării în literatură. Poezia sa, așa cum au scris contemporanii, era eliberată de convenții, paradoxală și imprezvizibilă. Când cititorii au deschis pentru prima dată acest volum, s-au confruntat cu un poet care îndrăznește să sfideze tradiția și să creeze versuri care erau în același timp introspectivă și universale.

„Almăjan iubește tot ce face parte din cotidianul nostru, iar poezia sa găsește frumusețea în lucrurile simple,” scria Rade Tomić în ziarul „Dnevnik” de atunci. Almăjan făcea parte din generația de poeți din fosta Iugoslavie care a respins modelele vechi și a deschis porțile modernității. „Eram fascinați de mișcările artistice alternative și gata să explorăm noi sensuri. Pentru mine, poezia era o fereastră spre necunoscut, un spațiu de eliberare de stereotipuri,” spunea Almăjan într-unul dintre interviurile sale. Primul său volum a stârnit un val de reacții. *Pantomima pentru o după-amiază de duminică* a apărut mai întâi în limba sârbă, în traducerea proprie a lui Almăjan. Critica a fost clară: acest tânăr poet a adus proșpețime în literatura Voivodinei.

Versurile lui Almăjan reflectă ritmul vieții contemporane. Umorele sale, legate de paradoxurile cotidianului, îl face un poet apropiat de cititorii de astăzi. Virginia Popović observă că lirica lui Almăjan era liberă de orice constrângeri formale, dar în același timp reflecta lumea interioară a omului modern și sunetele mediilor urbane. Stilul său a fost atât de remarcabil încât Pero Zubac l-a numit „poetul de calibrul Prevert.” Versurile lui Almăjan sunt simple, dar puternice; ele îndeamnă cititorii să se oprească și să observe frumusețea în momentele cotidiene.

SLAVCO ALMĂJAN

Enigma cu trei aripi

Slavco Almăjan nu este doar un poet – el este și un vizionar. Fascinația sa pentru experimentele cu formele l-au plasat în vârful modernismului literar. Totuși, Slavco Almăjan nu este doar un poet al modernității. El a fost și martor și cronicar al vremurilor. Poezia sa conține ecouri ale unor momente importante din a doua jumătate a secolului 20: mișcarea hippie, rock ‘n’ rollul, căderea zidului Berlinului și multe alte răscruci istorice.

„Și când totul e simplu, nimic nu e simplu,” spunea Zubac despre Slavco Almăjan. Aceste versuri reflectă cel mai bine esența unui poet care știa cum să joace cu cuvintele, emoțiile și semnificațiile. Poezia sa depășește limitele limbii și timpului, lăsând o amprentă durabilă în literatură.

De data aceasta, într-o eră în care poezia poate părea o formă tot mai greu de descifrat, noul său volum *Enigma cu trei aripi. Poeme în stare de neliniște* reînvie o tradiție literară mult apropiată de cititorul de rând. Cu un limbaj simplu, dar încărcat de sensuri adânci, acest volum de poezii îmbină un stil rafinat cu autenticitatea. Este un loc în care cuvintele nu sunt doar vehicule pentru idei, ci adevărate portaluri către o lume emoțională extrem de personală.

Fiecare poezie din acest volum abordează teme universale, dar le face să pară contemporane, ca și cum ar fi vorbit în aceleași cuvinte cu cititorii din prezent. În consecință, poezia nu pare o abstractizare a realității, ci o reflectare sinceră a acesteia, cu toate semnificațiile ei subtile și complexe. Pe măsură ce parcurgem paginile volumului, observăm cum autorul se joacă cu ritmurile cuvintelor, uneori lăsându-le să curgă lin, alteori fragmentându-le pentru a scoate în evidență o durere sau o revelație. Este o poezie care nu se grăbește, dar care, atunci când își atinge punctul culminant, știe exact cum să provoace un impact puternic.

Din punct de vedere stilistic, Slavco Almăjan jonglează cu metaforele și simbolurile într-un mod care nu pare nici forțat, nici prea sofisticat. Poezia lui se adresează direct, evitând pretențiile, dar fără a cădea în banalitate. Există o tendință clară de a adânci sensul cuvintelor prin repetiție, dar aceasta este folosită cu măsură, ca un instrument prin care ideea principală prinde mai mult contur.

Un alt punct de interes este modul în care autorul se raportează la spațiul cultural și la memoria colectivă, amintind, într-o manieră subtilă, de tradițiile pierdute, de legăturile care s-au rupt odată cu trecerea timpului. Poezia lor devine, astfel, o formă de recuperare a identității, de reconectare la rădăcini, dar și o invitație de a înfrunta realitatea prezentului.

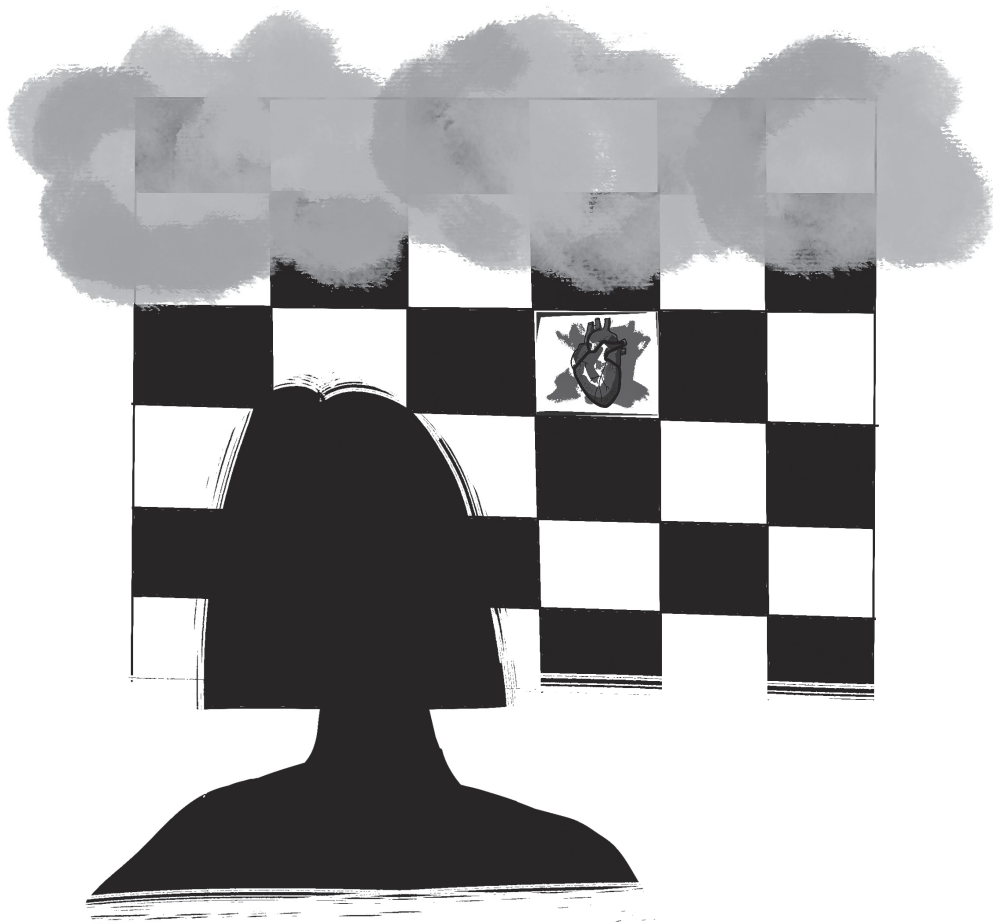
Volumul *Enigma cu trei aripi. Poeme în stare de neliniște* face o invitație sinceră la introspecție, dar și la aprecierea frumuseții ascunse în lucrurile mici. Poezia lui Almăjan reînvie o lume în care cuvintele au puterea de a vindeca, de a reflecta și de a provoca, iar cititorul care se lasă purtat în acest univers liric nu poate decât să aprecieze sinceritatea și delicatetea cu care sunt aduse la lumină gândurile și trăirile autorului.

Să fie oare *pantomima* și *enigma* cuvinte alese la întâmplare? Pantomima, această formă artistică ce se hrănește din tăcere și mișcare, devine pentru Almăjan un simbol al lumii interioare, un joc de imagini și simțuri care nu sunt explícite, dar care invită cititorul să le descifreze. Așa cum un pantomimist transmite o poveste fără cuvinte, poezia sa cere o atenție deosebită la detalii, la acele momente fragile între cuvinte și tăceri, care dezvăluie o realitate mai profundă. În același timp, poezia lui Almăjan este populată de „enigme” – acele întrebări fără răspunsuri clare, acele trăiri și imagini care nu se lasă prins în convențiile literare sau în sensurile facile. Enigma devine pentru poet o modalitate de a atinge esența umană, de a explora contradicțiile și complexitățile sufletului, fără a încerca să le clarifice sau să le rezolve. *Enigma cu trei aripi* nu este doar un titlu, ci o metaforă a unei realități care rămâne nedefinită, deschisă interpretării, asemenea unui puzzle al cărui sens nu poate fi complet înțeles niciodată.

În acest cadru, *pantomima* și *enigma* sunt, de fapt, două fațete ale aceleiași monede: ambele sunt forme de comunicare indirectă, un limbaj al tăcerii și al misterului. Poezia lui Slavco Almăjan este, astfel, un teritoriu al jocurilor între cuvânt și tăcere, între ceea ce se spune și ceea ce se ascunde, între realitatea imediată și cea simbolică. Asemenea unei pantomime sau unei enigme, poezia lui Almăjan nu se lasă descifrată ușor; ea cere răbdare, o implicare activă a cititorului, care trebuie să privească dincolo de aparențe pentru a înțelege adevărata semnificație a fiecărui vers.

Chiar și după atâtea cărți publicate, Slavco Almăjan nu se mulțumește să rămână în zona confortabilă a unui autor consacrat. El simte nevoia constantă de a adăuga ceva nou, de a se reinventa: „Cărțile mele se deosebesc cum se deosebesc degetele de la mână sau picioare. Nu este nevoie ca o carte să fie competitivă cu o altă carte. Este suficient să fie altceva. Să fie o surpriză plăcută pentru cititor, să fie așteptată de iubitorii de carte. Este suficient, după părerea mea, ca autorul să demonstreze că preocupările sale se multiplică, apar în forme felurite, pentru a demonstra că nu s-a oprit la vămile timpului cu o singură idee. Omul, în viața sa, trece prin etape felurite. Și cărțile trec prin etape felurite. Drumul spre succes nu este o autostradă deschisă, vizibilă de la distanță, el, de obicei, merge peste văi și dealuri. Știu că există iluzie și deziluzie, dar mai știu că există și realitate și imaginație. Nu știu însă dacă există competiție între realitate și imaginație. Câteodată sunt pregătit să cred că realitatea întrece așteptările omului, altădată mi se pare că imaginația a încălecat pe o bicicletă mai rapidă. Cu totul altceva este povara exercițiilor poetice », a afirmat Slavco Almăjan, în interviul „Orgoliul pantomimei”, publicat în numărul special al revistei de literatură, artă și cultură transfrontalieră *Lumina* pentru anul 2023, care a inclus și volumul *Pantomimă pentru o după-amiază de duminică*, publicat în premieră, în întregime, în limba română.

La final, rămâne întrebarea: Cum citim astăzi poezia lui Almăjan? Răspunsul poate fi găsit chiar în versurile sale, acolo unde Almăjan vorbește în continuare tuturor celor dispuși să-l asculte.

Incursiune în rostirile postmoderne ale unui poet sârb

Florian COPCEA

Lirosafia lui Gojko Božović dezvăluie, în întreaga ei cuprindere, într-un regim perpetuu al rostirii, ceea ce Heidegger numea „glasul ființei”. Văzut din acest unghi, volumul *Fiara tăcută a amiezii* (Editura Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2023) ne plasează deopotrivă într-un imaginar poetic realist și unul absolut al ficțiunii, puțin identificabile la poeții sârbi aparținând generației sale nouăzeciste. Gesticulația neomodernistă, cu descindere vădit livrescă, scoate din ascunderea stărilor gestante, ritualic, demistificând trăirile unui eu reflexiv, „la capătul propriului discurs” (*Învățăturile*), „vocile de care avem tot mai mare nevoie/ Cu cât le auzim mai rar” (*Vocile*).

Apetența recognoscibilă pentru manifestări scripturale a personajului liric, în care se substituie creatorul, imprimă o intensitate sporită arabescurilor extravagante și, totodată, arhetipale ale construcțiilor prozodice: „Nu ne-au ajuns cuvintele, iar acum/ Nu știm ce să facem cu ele./ Cuvintele pe care le rostim, Cuvintele pe care/ le auzim,/ Cuvintele care sunt scrise, cuvintele care sunt/ pe urmele noastre” (*Suntem copiii necopți ai propriilor noastre intenții*), sau: „Cuvintele/ Veneau precum râul pe străzi,/ Ca un om în pădurea întunecată./ Și iarăși când s-au împrăștiat/ Cu speranța că vor face/ Din ei înșiși ce intenționau/ Să facă din lume./ Nu au existat regrete,/ Numai micile neplăceri care/ Se stingeau imediat în poveste” (*Am trăit singur și împreună cu alții*).

Finele introspecției, alimentate impetuos din liantul unor meditații cognitive-afective, constituie o legitimare a disponibilităților lui Gojko Božović de a proiecta lumea dinăuntru și cea din afara sinelui în exerciții de asceză stilistică, desigur, din perspectiva efectelor posibile pe care acestea le generează, subtil, prin apelul la semnificație, în înțelesuri convertite epico-liric în limbaj, mereu expresioniste, direcționate înspre transfigurare: „În timp ce eu scriu aceste rânduri/ Aud vocea fiului meu./ Deja mă observă/ Dar nu mă ține minte încă/ Cum stau aplecat deasupra/ Unei foi de hârtie/ Notând unele cuvinte/ Cu care/

Va crește el” (*Unele dintre cuvinte*), și: „Toate vocile au ajuns la tine./ Numai unele nu./ Au rămas la jumătatea drumului./ Articulate și lăsate libere în lume./ Dar încă nu au devenit ale tale./ Se rotesc în aer și nu coboară./ Nu se liniștesc deloc./ Sunt ca o minge aruncată/ Departe pe câmp./ Ca vântul/ La marginea prăpastiei./ Ca un slujbaş împărătesc/ Pentru care timpul nu înseamnă nimic/ Și pentru care împăratul este totul./ Ca și tine când aduni toate vocile./ Deschizi fereastra și le dai drumul în lume./ Rămânând în cele din urmă singur cu tine” (*Singur cu sine*); sau: „Cunosc bine imaginile/ Care dispar în noaptea întunecată./ În șir, pe ambele părți ale drumului./ Întunericul ascunde imaginile/ Pe care le văd în amintiri./ De atâtea ori am trecut pe acolo/ Încât știu exact unde se află fiecare lucru./ Eu sunt această mișcare/ Între imaginile din întuneric/ Și imaginile din amintiri” (*În spatele geamurilor mașinii*).

Originalitatea evidentă și, fără discuție, captivantă, a poeziei lui Gojko Božović, așa cum sugeram, nu poate fi asociată niciunui model consacrat, chiar dacă pe alocuri apar unele irizări susceptibile a fi vaskopopiene, semn că și-a asumat, în orizontul înnoirii și al „ordinului” postmodern, condiția de alchimist al literarității, unde, nu-i așa, cuvintele sunt fecundate de „imagini și parabole” (Lucian Alexiu) care provoacă sublim resursele polifonice ale limbajului: „Așa gândește omul tânăr care/ Râde la auzul frazei mele/ Și care știe totul despre propria viață/ Dar nu știe nimic despre viața noastră./ Are darul cunoașteri./ Își cunoaște meseria, dar această cunoaștere/ nu ajunge./ Nimic nu ajunge./ Nici foșnetul frunzei în vânt/ care devine/ Un mesager cu aripi ușoare./ Nici stropul care strălucește la soare, o clipă./ numai o clipă./ Înainte de a se arunca în abisul nedumeririi lor” (*În cele mai teribile vremuri*), și: „Citind printre rânduri/ Am uitat/ Să citim rândurile./ Privind ce se află în urmă./ Nu ne-am dat seama/ Ce este în fața noastră./ Ascultând vocile îndepărtate/ Am pierdut deprinderea/ Să auzim glasul drag, de lângă ureche./ Și nu mai știm să citim/ Ce este scris./ Să privim ce se vede./ Să auzim glasul care ne cheamă./ Trebuie să recăpătăm darul acesta./ Trebuie să auzim această voce./ Fiecare lucru, unul câte unul./ Să-l strigăm pe propriul nume” (*Printre rânduri*).

Imanenta simplitate distinct-expresivă constatată în stihuri, exultând de o vigoare fințială, pune în valoare tendința poetului de a se axa pe demistificarea lirică a actului creației aflat în „luptă înverșunată” (*Cuibul*), directă, la nivel stilistic, cu ambiguitatea. Prin urmare, desprinderea actantului de sub forța gravitației mitice a alterității indică, în ciuda eventualelor obiecții, în primă instanță, relevanța sacralizării simbolurilor poeziei, și mai apoi, prin reificare, demiurgia scriiturii pândită, precum viața, de efemer și abis: „Nu am făcut ce trebuia să facem./ Iar pentru tot ce făceam/ credeam că trebuia altfel./ Intram în umbră./ Pentru că umbra era altcineva./ Iar altcineva putea fi și infernul/ Și fiara care se mișcă tocmai înaintea săriturii./ Cu prietenii vorbeam în șoaptă./ Confrunțați cu noi înșine, am tăcut și ne-am ascuns./ Și astfel a trecut timpul” (*După noi*), sau: „Cândva am plecat./ Și nu mă voi mai întoarce./ Nu mă voi mai întoarce./ Va

sosi altcineva./ Cu chipul și numele meu./ Va vorbi cu limba mea/ Și va avea o cicatrice/ Pe piciorul drept./ Nimeni nu mă va recunoaște după acest semn./ Nu mă voi mai întoarce” (*Odiseu*).

Reacția poetului, dezlănțuită înfiorător în discurs, față de neant, față de clipa care trece cu repeziciune lăsând în urma ei răni adânci, existențiale, este reducibilă la adevărul că „Nu știu cine sunt./ Nici cine ești tu./ Revino-ți, omule!/ Să privim adevărul în față./ Puteam să propag povestea./ Să-i ofer o explicație/ Lui, celui cu care nu am împărțit niciodată nimic./ Să-l întreb ceva./ Să spun orice./ Și așa aveam impresia/ Că pentru el întrebarea înseamnă mult mai mult./ Dar nu. Nimic din cele care n-ar fi/ Sincere, nici adevărate./ Mai ales nu în noapte, fără martori./ În timp ce cuvintele noastre erau singurele sunete/ Ale orașului care se stingea” (*Necunoscutul din noapte*).

Deseori ai senzația că poemele lui Gojko Božović sunt niște oglinzi în care se întrupează proiecțiile unui timp care, „viscerat” în manieră deconstructivistă, se leapădă de de ființare și preferă inert să penduleze între moarte și nemurire, între tăcere și strigăt, între amintire și uitare: „Odată, când totul va trece./ Iar totul va trece./ Tot ce ține zilele în șir./ Mii de zile/ Și ani./ Și mii de ani/ Se vor încheia într-o singură zi./ Când își va ridica fiecare capul/ Plecat de frică./ De minciuni ieftine/ Și credite scumpe./ În primul moment/ Nu va fi nimeni aproape./ Va apărea un spațiu vid./ Un câmp perfect unde vei fi singur./ Și din toate vei ști doar atât: că ești singur./ Fiecare se va întâlni/ Cu sine însuși./ Odată, când totul va trece” (*Când totul va trece*).

În volumul lui Gojko Božović – *Fiara tăcută a amiezii* revelatoare este independența textului (detașat de eul auctorial) de a-și explicita frecvent mesajul înzestrat, observăm, cu capacitatea de a străbate, ascensional, în verba, magma organică a cuvântului hărăzit să decanteze tumultul imaginilor și viziunilor lăuntrice: „Cele mai bune poezii au fost scrise/ Pe când barbarii au fost departe./ De aceea soluția erau barbarii./ De aceea barbarii nu erau soluția./ Încă mai există lumea./ Și în lume se înmulțeau/ Tainele și posibilitățile./ Părea că lucrurile puteau fi puse în ordine./ Iar cele lăsate în dezordine/ Au fost lăsate cu un singur scop./ Ca noi și lumea să fim/ Într-o uniune imperfectă/ (...)/ Barbarii caută soluții pentru noi/ Și nu citesc poezii despre barbari” (*Printre barbari*).

Catalogul manuscriselor slavone de la Arad

Anca Irina IONESCU

Carterea prezentată în rândurile care urmează se încadrează în domeniul lucrărilor reprezentative în ceea ce privește alcătuirea de cataloage de manuscrise și este un repertoriu al manuscriselor slavone păstrate la Arad, în centrul eparhial de aici, precum și într-una din cele mai cunoscute mănăstiri ortodoxe din această parte de vest a țării noastre, Mănăstirea Hodoș-Bodrog (sec. XIV, cu o atestare documentară din secolul al XII-lea). Prin această apariție editorială se face o completare, chiar dacă târzie în timp, a proiectului de repertoriere a manuscriselor slave din România, coordonat, începând din anul 1980, de regretata profesoară Elena Lința, de la Catedra de Limbi Slave a Universității din București, care a reușit să dea la iveală – sub titlul general de *Catalogul manuscriselor slavo-române* – patru volume, conținând descrierea manuscriselor păstrate în depozitele din Iași (1980), Cluj (1980), București (1981), în colaborare cu Lucia Djamo-Diaconiță și Olga Stoicovici, și Brașov (1985).

Astfel de lucrări au o deosebită valoare documentară pentru istoria culturală, a cărții manuscrise, a bibliotecilor, a scrisului și a practicii de scriere, istoria circulației ideilor, a relațiilor culturale dintre cultura veche și premodernă românească și spațiile culturale din imediata noastră vecinătate sau de mai departe și constituie instrumente de prim ordin în cercetarea filologică și istorică a limbilor slave și a limbii române, în condițiile în care astfel de cărți manuscrise se deteriorează în timp și sunt tot mai greu accesibile. Este o contribuție la descrierea colecțiilor de manuscrise din patrimoniul cultural românesc, o veche și frumoasă inițiativă care datează încă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, ilustrată de preocupările în acest sens ale unor învățați precum Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, Ioan Bogdan, Ioan Bianu și, ulterior, Emil Turdeanu, P. P. Panaitescu, Ioan Iufu, Zlatca Iufu, Paul Mihail, Zamfira Mihail și Olimpia Mitric, profesoară la

Contribuții la descrierea cărții vechi manuscrise de la Arad: repertoriu, transcriere și traducere în limba română de Lucia Djamo-Diaconiță și Dușița Ristin, text stabilit, prefață, note, indice tematic și bibliografie de Dușița Ristin, București, Ed. Eikon, 2022, 171 p., ISBN 978-606-49-0643-4

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, care în 1999 a publicat *Catalogul manuscriselor slavo-române din biblioteca Mănăstirii Sucevița*.

Dacă ar fi să ne raportăm doar la colecția de manuscrise din custodia Bibliotecii Academiei Române de la București, cel mai important depozit de astfel de manuscrise din spațiul românesc, aici s-a pornit cu *prezentarea manuscriselor românești* în anul 1907, de către Ioan Bianu (vol. I), iar ultimul, vol. VI, a apărut în 1967, coordonat de regretatul istoric, filolog și bibliograf Gabriel Ștrempel. Au urmat *cele grecești*, începând din 1909, primul volum și 1940 (vol. II), și *a manuscriselor slave*, cu primul volum pentru mss. 1-300 publicat la Editura Academiei, în 1959, de către P. P. Panaitescu (1900-1967), cel mai important medievist român din secolul trecut și al doilea mare slavist, după profesorul Ioan Bogdan, primul profesor de limbi slave de la Universitatea din București și fondatorul filologiei slavo-române. Volumul II al acestui catalog a apărut la aceeași editură a Academiei, într-o ediție revizuită de profesorul nostru, G. Mihăilă, în anul 2003 (mss. 301- 601) și volumul al III-lea (mss. 601-728; 729-822), în 2018, care marchează încheierea valorificării muncii lui P. P. Panaitescu, o biruință tardivă, dar deplină, prin aportul profesoarei și cercetătoarei Zamfira Mihail, autoare care se ocupă și de revizuirea și îngrijirea acestei ediții și descrierea ultimelor aproape 100 de manuscrise citate.

Referitor la volumul pe care îl prezentăm în rândurile de față, acesta are ca model de structurare a materialului *Catalogul* manuscriselor slavo-române publicat sub coordonarea Elenei Lința și, respectiv, ultimul volum pe care l-am menționat deja referitor la manuscrisele de la Biblioteca Academiei Române din București, realizat de Zamfira Mihail în 2018, precum și studiile semnate de profesoara Lucia Djamo-Diaconiță (1916-1995), referitoare la prezentarea unor aspecte de ordin lingvistic și istoric al manuscriselor de la mănăstirea Hodoș-Bodrog și de la Biblioteca Episcopiei Aradului, publicate tot pe parcursul anilor ‘80, în perioada 1980-1984.

Așa cum se poate observa în cuprinsul acestui volum, se are în vedere în această prezentare manuscrisele cu caracter religios, liturgic, juridic, didactic sau istoric în limbă slavonă, caligrafiate și miniate pe parcursul secolelor XV-XVIII. Sunt 33 de astfel de manuscrise într-o limbă a bisericii ortodoxe care, alături de greaca bizantină, a reprezentat nu numai limba bisericească și de cancelarie din țările slave învecinate moștenitoare și continuatoare ale tradiției culturale și ecleziastice bizantine, ci și a românilor. Începând cu secolul X, când se introduce liturghia slavă în spațiul locuit de români, un areal întins de la Dunăre și până la Carpații de nord, și, din secolul al XIV-lea, o dată cu constituirea statelor feudale românești centralizate, Țara Românească și Moldova, slavona a fost nu numai principală limbă liturgică, ci și a cancelariilor domnești, în care s-au redactat majoritatea documentelor, cel puțin până la începutul secolului al XVI-lea. Larga răspândire a acestor texte, pe un spațiu foarte vast, din par-

---

1 Vezi D. Ristin, *Prefață la Contribuții la descrierea cărții vechi manuscrise de la Arad: repertoriu*, Ed. Eikon, București, 2022, p. 7.

tea centrală, estică și balcanică a continentului european, a determinat în timp formarea variantelor teritoriale ale slavei vechi, sunt redacțiile slavei vechi sau redacțiile slavone, iar editoarea volumului reușește să identifice corect, pe baza trăsăturilor fonetice și morfologice, redacția sârbă sau medio-bulgară a acestor texte, a se vedea, de pildă, pentru ultima variantă menționată, ms. 19, 21, 23, 24 și 26/A din această carte.

Din cuprinsul manuscrisului slav nr. 19, *Nomocanonul lui Vladimir al Volîniei* (sec. XV), ce reprezintă o colecție de canoane ale sinoadelor bisericești, ne-a reținut atenția fragmentul inserat în acest text din *Așezământul cneazului Vladimir al Kievului*, care vădește și preocuparea vechilor domni pentru reglementările juridice laice: „Am dat tuturor orașelor și satelor de iobagi unde sunt împrăștiați creștinii oprirea bătăii dintre bărbat și femeie, pe tată sau mamă, de fiu sau de fiică, pe frate sau copil [...]”². Tot acolo este evidențiată datoria suveranului de a-și ajuta supușii care se află în nenorocire sau în cazuri de calamități: „Și cneaghina mea toate podoabele neprețuite și pietre prețioase și marele lanț al icoanei de la masa Evangheliei, vase împărătești bogat împodobite și bogăția bisericească, bogăția celor săraci ca să crească pe orfani și pe bătrâni și pe neputincioși care au căzut în boală, cu hrănirea celor sărmani și ajutorarea orfanilor și sărmanilor, cele de trebuință fecioarelor și ajutorarea văduvelor căroră le este necesară ajutorarea celor ce sunt în nenorocire, la foc și inundații, răscumpărarea celor luați prizonieri, a bisericilor și mănăstirilor, ajutorarea pribegilor și pomenirea celor morți”³.

În esență, descrierea fiecărui manuscris cuprinde patru părți menite să atragă atenția cercetătorului sau lectorului obișnuit asupra unor astfel de manuscrise: o parte consacrată elementelor secundare și cantitative (nr. de înregistrare, nr. de file – un manuscris se descrie după file și nu după pagini, numerotația dată de copist și corespondența acestuia cu numerotația mecanică, și dimensiunile manuscrisului, suportul pe care este scris), o a doua parte unde sunt date referințele bibliografice și în care sunt menționate studiile, articolele și cărțile de specialitate unde aceste manuscrise sunt discutate, partea a treia care este alcătuită din precizarea *caracterului scrierii* (uncială, semiuncială, cursivă), a tipului de legătură al exemplarului și al tipului de cerneală folosită, caracterizarea frontispiciilor și inițialelor, numărul de rânduri pe pagină, indicarea locului de scriere (copiere) sau proveniența manuscrisului, precum și numele scriitorului și redacția textului. A patra parte este rezervată prezentării conținutului propriu-zis al manuscriselor, precum și a însemnărilor copiștilor, de factură istorică, de către lectorii acestor texte, sau dacă au o oarecare însemnătate culturală. S-a realizat, de asemenea, și traducerea în limba română a titlurilor și a însemnărilor, un lucru foarte util

---

2 Vezi traducerea la ms. sl. nr. 19, din D. Ristin, L. Djamo-Diaconiță, *Contribuții la descrierea cărții vechi manuscrise de la Arad: repertoriu*, București, 2022, p. 97.

3 Ibidem, pp. 96-97.

pentru aceia care nu cunosc limbile slave, pentru ca acest repertoriu să fie folosit și de către aceștia.

În încheiere, se cuvine menționată reușita Editurii Eikon de a da o înfățișare elegantă acestei cărți, cu o copertă ilustrată adecvat și pe o hârtie de calitate, iar astfel de ediții sunt cu adevărat rare, în condițiile schimbărilor dinamice de pe piața editorială românească și europeană, în general, unde puține edituri se mai încumetă să publice astfel de cărți, dar care sunt foarte importante pentru că ne fac mai bogați, mai ales dacă ne gândim la păstrarea memoriei noastre culturale, „spre laudă și izvod oamenilor țării noastre și celor ce caută folos în lucruri minunate” (vezi p. 73, ms. 15, *Psaltire cu ceaslov*), și a atestărilor scrise în ceea ce privește legăturile culturale, bisericești, dar și laice, de secole, care s-au dezvoltat între toate popoarele din Europa Centrală și de Sud-Est.

Dialog literar fără frontiere

Marina KALKAN

Unul dintre cele mai importante proiecte editoriale din literatura noastră recentă este, fără îndoială, antologia bilingvă *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar!* / *Najlepše pesme... Damama na dar!*, care a apărut anul trecut, reunind nouă poete din Serbia și România. Antologia a fost realizată cu ocazia zilei de 8 Martie de către Mariana Stratulat, poetă, prozatoare și director al Casei de Presă și Editură „Libertatea”. Așa cum a anunțat dumneaei, proiectul continuă anul acesta cu o nouă antologie, care cuprinde poeți, domni ai versului scris din patru țări. Cartea a apărut tot cu ocazia zilei de 8 Martie, iar Casa de Presă și Editură „Libertatea”, împreună cu Mariana Stratulat în calitate de coordonator și cu autorii, aduce un omagiu femeii.

Disonanța creată de variațiile stilistice și tematice dintre poeziile cuprinse în antologie nu a părut niciodată mai armonioasă. Echilibrul estetic plăcut îl creează contrastarea a 25 de poeți din Serbia, România, Republica Srpska și Germania. La invitația Mariane Stratulat au răspuns: Slavco Almăjan, cu metaforele sale și dialogul subtil dintre concret și abstract; Ioan Baba, cu emoția introspectivă, accentul pe sacru și identitatea personală, sensibilitatea față de natură și feminitate; Gheorghe Florescu, în ale cărui poezii găsim teme existențiale și ritm liric liniar; Menuț Maximinian, cu simbolismul religios, accentul pe elementele tradiționale din cultura română și expresivitatea lingvistică de o mare încărcătură afectivă; Valentin Mic, ale cărui poezii se disting prin simplitatea formei, prin reflecțiile asupra timpului și imagistică. Variații stilistice și tematice vin și de la: Živko Nikolić (reflecții asupra efemerității, contemplația filosofică și tonul melancolic), Đorđe D. Sibinović (metaforele elaborate și emoție pură); Vasa Pavković (reflecție asupra cunoașterii și a limbajului, simbolismul contrastului și paradoxului), Jovan Popović (limbajul senzual, fuzionarea contrastelor și imaginile ce pot avea semnificații multiple, de la erotism la transcendere spirituală), Vasile Barbu (relația dintre divinitate și om, reflecția asupra dorului și trecerii timpului). În acest mozaic poetic și-au găsit locul și: Milad Lj. Obrenović, cu lirismul său profund

și melancolic, contrastele dintre vis și realitate, sentimentul de dor și melancolie; Nedeljko Terzić, care îmbină lirismul cu narativitatea subtilă, autor în ale cărui versuri găsim elemente de simbolism natural; Georget Ivașcu, pentru a cărui poezie sunt definitorii simbolismul mitologic, tema transcenderii timpului și picturalitatea imaginilor poetice; Aleksandar Čotrić, care își exprimă afecțiunea față de figura maternă în poezii cu structură simplă și cu ritm melodic. În antologie sunt prezenți și: Gabriel Alexe, cu imagistica senzorială și contrastele simbolice, Mihai Bărbulescu, cu exaltarea frumuseții și a feminității și cu emoționalitatea lirică, Gheorghe Răducan (Puiu), cu personificarea speranței și critica socială; Alexandru Cățcăuan, cu simbolismul profund, alegoria, conexiunea dintre natură, spirit și cuvânt, Mircea Lelea, cu personificarea abstractului și reflecția filosofică asupra creației. Tabloul este colorat stilistic și de: Goran Mrakić, cu imagistica puternică și efectele globalizării asupra individului; Trandafir Sîmpetru, un poet introspectiv în cărui poezie natura și emoțiile se împletesc organic; Vasa Barbu, care folosește simboluri pentru a sugera idei abstracte precum efemeritatea, creația și transformarea, dar și stări interioare; Slavomir Gvozdenović, care își construiește poezia pe relația dintre om, natură și transcendent, exprimată printr-o serie de motive recurente, pe amestecul dintre cotidian și fantastic; Adalbert Gyuris, pentru a cărui poezie este caracteristică reflexivitatea prin care poetul scrie despre trecerea timpului, transformarea interioară și fragilitatea vieții. În premieră, avem ocazia să citim și versurile debutantului Sebastian Cotârlă, din ale cărui poezii transpare tendința spre romantismul intim, iar imaginile cosmice și elementele naturale sugerează conexiuni profunde între om și univers.

Fie că îi citim în română sau în sârbă, poezia acestor poeți devine un spațiu de întâlnire între culturi, un loc unde limbajul transcende granițele lingvistice și este un mijloc de comunicare directă cu esența umană. Dialogul între poeți, cu variațiile sale subtile și adâncirea treptată a sensurilor, devine, astfel, o lecție despre diversitate.

Într-un context mai larg, antologiile bilingve, precum *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar! / Najlepše pesme...Damama na dar!*, sunt extrem de valoroase, nu doar pentru diversitatea literară pe care o promovează, ci și pentru consolidarea relațiilor culturale între diferite țări. Având în vedere că schimburile interculturale sunt esențiale pentru o mai bună înțelegere reciprocă, proiectele precum acesta joacă un rol fundamental în eliminarea barierelor lingvistice și în aprofundarea dialogului cultural. Poezia, în orice limbă, devine un vehicul puternic de comuniune umană, iar antologiile bilingve le permit cititorilor nu doar să înțeleagă, ci și să simtă fragmente din sufletul altor popoare, prin cuvintele celor care trăiesc și scriu în acele limbi.

Primul volum al antologiei *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar! / Najlepše pesme...Damama na dar!* a avut o recepție foarte bună, cartea fiind apreciată atât de publicul larg, cât și de criticii literari. Lansările, desfășurate la Ambasada României la Belgrad, la Reșița și la Timișoara, au fost momente

importante de promovare a proiectului, antologia fiind primită cu entuziasm și apreciere în mediul cultural și literar. Continuarea acestui proiect se precizează a fi la fel de impactantă. Prin urmare, proiectul promite să devină un punct de referință în literatura contemporană, un liant între tradiții literare și o platformă de descoperire a unor noi voci și perspective care vor îmbogăți peisajul literar.

Într-o altă ordine de idei, antologiile *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar! / Najlepše pesme... Damama na dar!* sunt o realizare deosebită, nu doar prin valoarea literară pe care o aduc, ci și prin contextul în care se dezvoltă, în cadrul Casei de Presă și Editură „Libertatea”, instituție cu o tradiție de 80 de ani în promovarea literaturii. Această instituție a fost, de-a lungul decadelor, un pilon al culturii, fiind un promotor constant al literaturii și al proiectelor care celebrează diversitatea lingvistică și culturală. În cei 80 de ani de existență, „Libertatea” a fost un spațiu deschis pentru traduceri, antologii, dar și pentru crearea unor platforme literare comune, unde autorii au avut posibilitatea să-și exprime ideile și să-și împărtășească viziunea literară. Proiecte precum antologiile *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar! / Najlepše pesme... Damama na dar* sunt o continuare firească a acestei tradiții, un exemplu de succes al modului în care o instituție culturală poate susține și dezvolta inițiative literare ce promovează diversitatea, înțelegerea reciprocă și colaborarea între culturi. În plus, faptul că acest proiect are loc sub egida unei instituții cu un rol emblematic în promovarea literaturii și a schimburilor culturale este o dovadă a angajamentului Casei de Presă și Editură „Libertatea” față de evoluția continuă a peisajului cultural.

În concluzie, antologia *Cele mai frumoase poezii... Doamnelor în dar! / Najlepše pesme... Damama na dar* reprezintă nu doar un omagiu adus femeii și diversității literare, ci și o celebrare a tradiției editoriale a Casei de Presă și Editură „Libertatea”, care continuă să joace un rol esențial în consolidarea dialogului cultural.

Florilegiu

Biografia răsucită în spirală

Slavco ALMĂJAN

Trei melci călătoresc
Trei melci născuți în aceeași pădure
Trei melci alunecă spre lobul urechii mele
Se lipesc de zâmbetul meu
Se lipesc de cravată

Trei melci cu trei biografii răsucită în spiral
Se întrec între ei
Pesemne își vor distruge căsuțele lor drăguțe
Deoarece se descurcă atât de ușor
În noua mea pălărie de paie

Formă

Gabriel ALEXE

Trupul tău plutește între cer și ochii mei subacvatici
atomii de oxigen - particule îndrăgostite de pielea ta
tatuată de razele lunii

iubito
ești luntrea dintre apă și cer
solul fertil în care încolțește mormântul

ne scufundăm sub forma unui corp din care mușcă margini precum
apa mușcă oglinda unei imagini

ce simetrie ciudată!

ochii tăi de sub cer - ochii mei de sub apă
corp eteric ce nu ne va părăsi

niciodată

Inscripție

Ioan BABA

Pe cer s-a profilat un vultur
Apoi a evadat din imagine

Apăruse femeia
Pe cerul catifelat

S-a înscris pe fundalul orizontului
Precum un curcubeu

Din parfumul culorilor
A coborât în real

Două umbre
Și-ntre ele aerul

Cerneala invizibilă

Vasa BARBU

Scriu cu cerneală invizibilă
în lungul paiului de grâu

Din fiecare cuvânt invizibil
un zgârie-nor se-nalță spre cer
sau dispare în pământ

Din fiecare cuvânt cu jar aprins
Se-mprăștie cântecul cenușei

Din fiecare silabă cenușa se preface
în pasăre a gândului meu

Dacă o ating
roua grâului mă va scâlda

Dacă nu o ating
în aceeași apă
îneca-se-va tocul
cu cerneală invizibilă

Poetul dorului

Vasile BARBU

El, poetul dorului,
în lanțurile trezirii,
grăbindu-se,
din dor în dor,
deasupra apelor neliniștite ale mării
(ce nu-i mai sunt în suflet),
a spus:
- Iubesc viața și vă iubesc pe voi!
Și atunci s-au tulburat
și apele altor mări...

Te-am întrebat

Mihai BĂRBULESCU

Te-am întrebat într-o zi
Unde e speranța vieții
Iar tu mi-ai spus
„S-a dus”

Te-am întrebat mai apoi
Unde e iubirea dintre noi
Iar tu mi-ai șoptit
„A murit”

Acum vreau să te întreb pe tine
Unde e mormântul ce le cuprinde?
Iar tu mi-ai spus drept
„În al meu piept”

Parabolă 1

Alexandru CÂȚCĂUAN

A venit pasărea de noapte,
Pasărea în formă de zbor,
Cea care poartă întunericul pe aripi
Și-nfurtunarea în oceanul ochilor.
A venit să se așeze pe o creangă
Din sufletul poveștii,
Dar acolo se făcuse ziuă și pasărea a orbit.
Aripile-i s-au întins peste cetatea
Fără de somn, fără de călăuze, fără trecut,
Care s-a scufundat sub povara ei,
În vecie.

Femeia mea

Sebastian COTĂRLĂ

Tu ești capitala țării mele
și cetățeanul de onoare
al nopților nedormite cu mii de gânduri...

Un trandafir roșu-galben pe gene,
ce-mi umple cerul dintre rânduri.

Și la sfârșit de lume,
cu sânge-n clocot e prescris,
Tu vei fi aurora mea polară
pe bolta nocturnă din ultimul vis.

Antumales

Gheorghe FLORESCU

alunecă blând peste ochii mei
umbra viezurelui
de soare-apune
nu lași nimic fără căderea
de care suferă întunericul iarna

sigur că pleoapele mele-s de vină
ele sunt gardienii corupți
ai luminii care își caută
libertatea când Vocea
rostește la nesfârșit
antumales, antumales, antumales

Primăvara în Timișoara, 1993

Slavomir GVOZDENOVICI

Două tinere doamne
(două minuni)
mi-au trecut pe alături
ca printr-o voce de preot

acest drum
și rugăciunea aceasta
în 30 Aprilie oamenii dezbatău
ni s-au întâlnit privirile
în fața operei timișorene
în mijlocul Europei
(numai o clipă)

în aerul de semne, gânditoare preaplin

Zbor

Adalbert GYURIS

În gând am melodia
Necompusă încă
Și mă supun vântului
Și valului, fără bucuria
De a asculta clopotul
Din mine ce vestește
Vocea peticită și frântă.
Iubirea a rămas
În urma vorbelor,
Doar bunul Dumnezeu
Înflorește cuvântul!
Poezia e nedefinită,
Precum valul ce se
Sparge de mal, ca și
Vorbele nerostite încă...

Pandora

Georgel IVAȘCU

Pandora stă în pragul necunoscutului,
cutia ei pulsează ca o inimă străină.
Cenușă, fum și pacoste,
purtând ecouri de amărăciune.

Din abis, se împrăștie ruine și vise,
împreună, căderea și renașterea dansează.
În palma ei, o lumină fragilă tremură,
Fum, cenușă și speranță.

Noi

Mircea LELEA

Pace în suflete
tihnite profund
și inimi iubite.

Căldură în casă,
și gânduri.

Armonii în divinitate
Valuri de frumos
Și sentimente alese.

Cuvinte cernute
Până în vileag.

Lumină-n iubire,
iubiri de lumină.

Atât să avem.
Noi vom fi fericiți!

Și îngerul are mama lui

Menuț MAXIMINIAN

Care îl plânge când merge prin lume
Când toate s-au făcut
Cerul și pământul
Dumnezeu i-a dat îngerului mama
Și i-a spus
Aceasta e mama ta
Care te va mângâia când dai de greu
Și de tine trebuie să aibă grijă cineva
Ochii mamei
Deschid porțile veșniciei
În mijlocul grădinii pomul vieții

Într-un colț de rai
Stă mama îngerului
Se roagă neîncetat
În mănăstirea din inima Raiului
Inima ei suspină pentru fiecare păcat
Dat în grijă fiului ei înger
Mama îngerului are aripi
Cu care îmbrățișează lumea

Plimbarea de dimineață

Goran MRAKIĆ

Văduva din blocul nostru
a ieșit la plimbare
cu micul câine negru,
șerpuiesc înfolfoliți
pe caldarâmul ud
al pieței vechi.
Cățelul s-a ridicat
pe labele din față,
sprijinindu-se de vitrina chioșcului,
de parcă, cu ochii săi vioi,
ar citi titlurile din ziare
ce vestesc
un nou război mondial,
lătrând voios
spre zorii mitologiilor ce vin.

Femeia fluture

Valentin MIC

Femeia fluture a renunțat la dragoste,
la mătura de rogoz
și la vrăjitorii mărunte.
E o descriere fidelă
a unei degenerări naturale
cu ființe cunoscute
în rolul principal.

Întruchipări de destine permeabile,
ce te iubesc
și-apoi te lasă
pe o petală
înfundat
în lacrimi de țânțar.

Doar atât

Živko NIKOLIĆ

Doar să ating această stea,
să risipesc un fir de întuneric,
să mă scald în lumină
cu ochii mei, cu zâmbetul meu.

Să împletesc totul în răsufare,
în fiecare petală,
în fiecare picătură să-mi găsesc locul.

Doar un ultim oftat
să-l presar peste iarbă,
doar această adiere de vânt
să o sorb până la capăt.

Sub acoperirea tăcerii

Milad Lj. OBRENOVIĆ

În albastrul nopții, mi-a fost rănită speranța,
Inima deschisă, pe la răscrucea presimțirii,
Cu frică și dor se amestecă umbrele,
Tremur și las neliniștea să piară în tăcerea firii.

Am îmbrățișat o bancă părăsită,
Valurile oceanice lovesc stâncile imagineare,
Devin călătorul captiv într-o furtună de îndoieli,
Farul durerii din care totul se vede clar.

Sub acoperirea tăcerii, cerul pustiu se pierde,
Cu cicatrici adânci, unde sunetele nu ajung,
Îmbrățișat de singurătate, durerea mă sfârșește,
Barca ta nu mai e în portul meu pustiu,
Și nu există salvare nici măcar la orizont,
Căci durerea, tovarășul meu tăcut, în abis se topește.

Greutatea cuvintelor

Vasa PAVKOVIĆ

Incertitudinea este mai dură decât granitul
și are o gravitație imensă,
spune Montale într-un poem.

Uneori mă văd pe mine însumi ca acel granit
și, desigur, viața mea ca o apă întunecată
în care granitul se scufundă încet.

Cuvintele sunt, poate, de prisos, dar nu știm
cum am putea trăi fără ele.
De exemplu: greutatea ca ușurință și invers.

Fantasmagorie

Jovan POPOVIĆ

Ridică-ți poalele deasupra carafelor cu vin,
halbelor de bere,
răsturnate de rachiul vărsat...
Cântă
cu glasul pur al unei privighetori smerite,
calcă, strugurii grei ai
pasiunii,
cu stâlpii zvelți ai unui Hercule.

Frământă grâul culcat
într-un așternut roditor. Aprinde atingerea
prin hamei,
în sorbire,

în izbire,
în strigăt,
al unui gât uscat, tânjind după cântăreața de cârciumă...

Speranța (3)

Gheorghe RĂDUCAN (PUIU)

Sunt tot mai rare gloanțele
și nici nu prea le găsești,
ca să împuști speranțele,
să nu te plictisești.

Tragem din poziții ciudate,
chiar de speranța ne va striga.
O vom împușca pe la spate,
cu mâna mea...cu mâna ta...

Și-o vom pune în oale de lut,
să fie țândări de jur-mprejur
și-o ochim bine, de la-nceput,
până speranța fuge-n obscur.

Peisaj nespus de dragoste

(cu drag Andei Petrache)

Trandafir ȘÎMPETRU

Eu răsuflam
prin răsuflarea ta,
insulă-n valuri eram,
doream să m-apropii
de tine, eram rătăcirea
ta, rana și zâmbetul, mi-erai
păcatul de moarte, mă-nvățasem
să te sărut în fiecare dimineață,
să mă-nec în ochii tăi negri, ce
aduceau fericirea, tainicul asfințit
și vânturile serii, eram stâncă

pironită în visul tău, de ce plângi,
iubito? pustiul nisipului te-ascultă,
tu nu vezi că-n zborul tău șerpuiesc
algele dospite din sărutul nostru?
singură te strângi în apa mării,
târând după tine vântul și stelele
fericirii noastre.

...Și între mine

Dorđe D. SIBINOVIC

Legăturile sunt fragile,
Aproape invizibile,
Dar de neclintit.
Tăcute.
Între moarte.

Sunt viu
Cât o clipă.
Pendulul s-a strecurat.
Slab.
Între amintiri.

Vin alții.
Incert.
Dar inevitabil.
Distrug totul.
Între speranță.

Rămâne doar visul.
Neterminat.
Deplin visat.
Iubirea.
Între tine.

Fără nume

Nedeljko TERZIĆ

Iartă-mi gândurile mărunte,
rătăcite pe cărările efemere ale erotismului,
ajungând la țeluri banale,
la credința că ești, prin voia divină,
predestinată mie și dăruită, pe neașteptate.
Am vrut să-ți spun ceva măreț,
dar tu nu înțelegeți,
nu vezi că tot ce se întâmplă în mine
e profund, e serios.
Nici măcar nu observi
că de ani de zile
călătorim împreună,
singuri într-o cameră,
singuri pe un drum fără țintă.
Nici măcar numele nu ți-l știu,
și totuși, între noi
există o apropiere adâncă,
între cele două ființe ale noastre,
așezate la capetele opuse ale camerei,
privindu-se fără încetare.
Recunosc, la început de mileniu,
că doar acum, după atâția ani,
îmi dau seama că niciodată
nu m-ai observat cu adevărat
în spațiul acesta,
pe care doar privirile noastre
l-au delimitat,
dând zidurilor transparente contururi clare.

Mamele

Aleksandar ČOTRIĆ

Mamele își conduc
Copiii prin copilărie,
Și adesea le țin loc
De tați, cu bucurie.

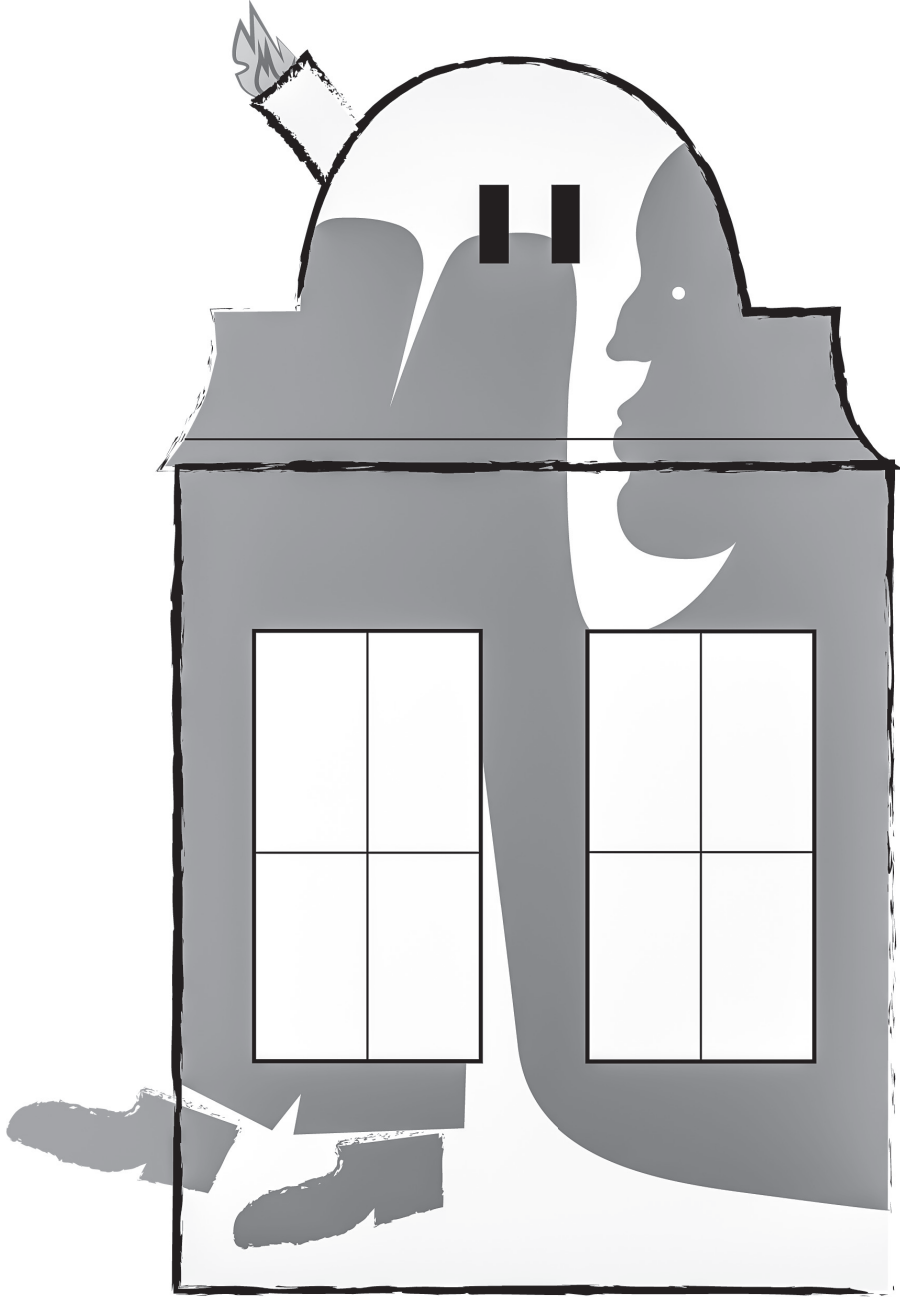
Mâna din mâna lor n-o lasă,
Depun mari eforturi,
De aceea mamele sunt
Cele mai sigure porturi.

Toți copiii știm bine:
Vom fi în siguranță,
Cât timp mama e aproape
Să ne iubească, să ne dea speranță.

Pentru noi toți, mamele sunt:
Nădejde, iubire, salvare!
Iar pentru mame, noi suntem
Fericire și alinare!

(Selecție din antologia *Cele mai frumoase poezi...Doamnelor în dar!* /
Najlepše pesme...Damama na dar!, coordonator: Mariana Stratulat, Panciova,
Editura Libertatea, 2025)

Poezia lui Slavomir Gvozdenovici Primăvara în Timișoara, 1993 este tradusă de Lucian Alexiu. Poeziile lui Živko Nikolić, Milad Lj. Obrenović, Vasa Pavković, Jovan Popović, Đorđe D. Sibinović și Nedeljko Terzić sunt redată în traducerea Marianei Stratulat.

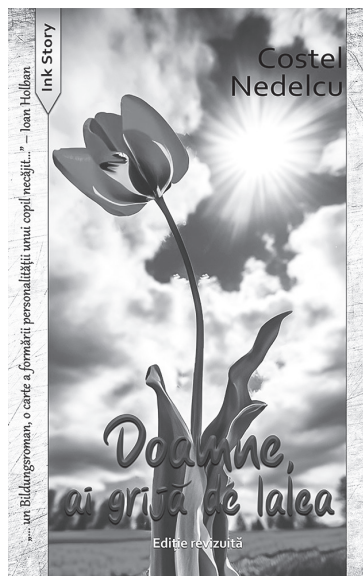
Călătorie printre petalele lalelei

Răzvan NICULA

De-a lungul timpului, florile au fost privite ca simboluri universale ale frumuseții, fragilității și efemerității. Fiecare floare poartă o semnificație specifică, o poveste care reflectă trăirile umane sau schimbările din istorie. Laleaua, de exemplu, este asociată nu doar cu frumusețea rară și perfecțiunea formală, dar și cu bogăția, efemeritatea și fascinația ce poate deveni obsesivă. Poate nu degeaba spunea Goethe, subliniind conexiunea indestructibilă între estetică și spiritualitate, că „dorința pentru frumusețe întruchipată este întotdeauna un reflex al spiritului uman”.

În noul său roman, *Doamne, ai grijă de lalea* (Editura Ink Story, 2023), Costel Nedelcu își invită cititorii într-o călătorie plină de introspecție și nostalgie. Acest bildungsroman oferă o radiografie atent documentată a unei epoci tumultuoase, având în centru figura unui protagonist care construiește, din cotloanele amintirilor sale, o punte între trecut și prezent, individualitate și comunitate. Autorul combină o autobiografie liricizată cu analiza socio-politică, conferind textului o aură de document istoric și emoție literară. Sub pretextul unei autobiografii cerute pentru admiterea la doctorat, Costin Vlahu, personajul principal, își rememorează întreaga viață, începând din vremea copilăriei idilico-rurale de pe meleagurile Bărăganului până în anii de formare ai tânărului care, obligat să înfrunte provocările birocrăției comuniste, ajunge universitar. Pe măsură ce Costin Vlahu explorează straturi tot mai adânci ale amintirilor, fiecare capitol al cărții pare să poarte nu numai o poveste ci și o întrebare filosofică despre libertate: suntem liberi să creștem în mod natural sau suntem doar niște flori aranjate în vitrinele memoriei colective?

Frazele elaborate, care pendulează între documentarism și lirism, reușesc să transpună cititorul în mijlocul unor realități istorice dure: destinul colectiv al unei Româнии postbelice, deportările, căutarea unui trai mai bun între Basarabia și Bărăgan, regimul dictatorial comunist. Descriind ritualuri și personaje memorabile din satul de altădată, autorul conturează nu doar o lume dispărută, ci și condamnă, cu amară ironie, decadența societății contemporane. Astfel, volumul

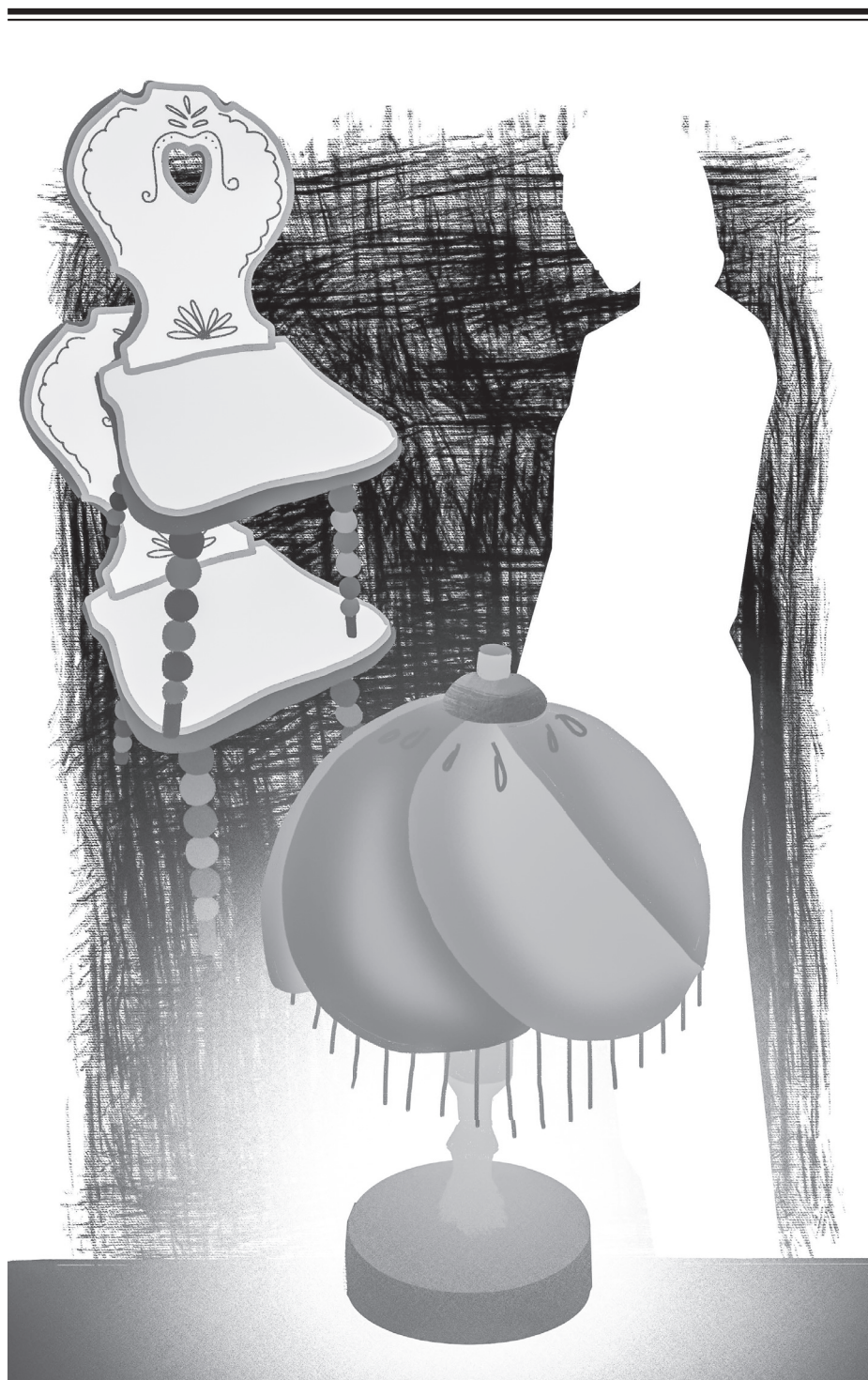

devine nu doar o cronică a copilăriei idilice și a maturității pline de constrângeri, ci și o reflecție filosofică asupra condiției umane. Prin luptele personale ale protagonistului în fața unor sisteme socio-politice opresive, autorul sugerează că libertatea și adevărul interior nu sunt doar idealuri estetice, ci necesitate psihologică pentru supraviețuire. Mai mult, tribulațiile lui Costel Nedelcu, raționările sale, transformă amintirile personale în mesaje universale despre fragilitatea adevărului și lupta cu artificialitatea istoriei. „Arta cuprinde adevărul și, odată cuprins în ea, nu îl mai poate modifica nimeni. Artistul nu se poate minți pe el însuși, pentru că opera i-ar pieri”, postulează autorul pe marginea creației artistice, căutând, într-una din dimensiunile esențiale ale romanului, ca fiecare amintire transformată în cuvânt să devină un fragment de adevăr imun la capriciile reinterpretărilor istorice. Demers, însă, care demască un soi de inocență ce face uitat faptul că relația inalterabilă dintre artă și adevăr contrastează cu istoria despre care Winston Churchill perora pragmatic: „Istoria va fi amabilă cu mine, pentru că intenționez să o scriu eu însumi”. Citit în această cheie, romanul pune pe umerii cititorului sarcina grea de a reflecta la conflictul dintre amintirile sincere și reprezentarea manipulată a trecutului, întrucât în timp ce arta conservă intact un adevăr personal, istoria, scrisă adesea de învingători, poate deveni o formă subtilă de minciună. Problematizarea merge chiar mai departe, atingând sfera traiului în context social. Inspirându-se din perspective sociologice, autorul ridică întrebări despre ce înseamnă autenticitatea într-o lume în care conformismul poate aduce beneficii înșelătoare, practice dar golite de esență. Reflecțiile personajului despre cum se scriu biografiile în context birocratic par că transcend experiența individuală, subliniind absurditatea unui sistem capabil să distorsioneze adevărul până la negare.

Pe de altă parte, abordările psihologice cuprinse în paginile romanului se concentrează pe identitatea de sine a protagonistului. Acest element este strâns legat de tema dualității între determinism și libertate. Costin Vlahu este pus adesea în fața dilemei de a accepta sau de a respinge regulile impuse de mediul său social, o dezbateră care aduce în prim-plan conceptul de liber arbitru. Încercarea de a descoperi un echilibru între conformism și autenticitate îi permite autorului să dezvolte un portret profund al unui om prins între presiunile externe și dorințele sale intime. Această temă atinge, de asemenea, domeniul filosofiei moralei. Alegerea de a scrie adevăruri incomode în autobiografia sa, cu riscul de a nu fi acceptat în sistemul doctoratelor, reprezintă o formă de rezistență împotriva unui sistem care transformă biografiile personale în simple exerciții de propagandă. Este vorba despre actul de a fi sincer cu sine, pe care Socrate l-ar fi considerat condiția *sine qua non* pentru o viață bună, dar care aici devine un act revoluționar. De asemenea, pe un alt palier psihologic, nostalgia este prezentată atât ca refugiu, cât și ca barieră. Privirea melancolică asupra trecutului îmbogățește experiența umană, dar poate, totodată, să închidă protagonistul într-un cerc repetitiv de idealizare a unui timp care nu mai poate fi recuperat. Această

ambivalență a memoriei este emblematică pentru înțelegerea traumei colective și individuale. Amintirile lui Costin Vlahu sunt pline de fragmente poetice, dar și de momente de umbră, sugerând că nostalgia este un refugiu la fel de mult pe cât este o capcană. Acest aspect contrastează cu discursul existențial care încearcă să formuleze sensuri în pofida haosului din jur, ceea ce ne aduce în prezența unei alinieri la concepțiile unor gânditori precum Kierkegaard sau Camus, ideea „nevoii de sens” fiind inserată discret prin gândurile și dialogurile personajului.

Din perspectivă sociologică, romanul evidențiază puterea comunității ca entitate formată din povești colective. Fiecare personaj contribuie la construirea unei cronici complexe a locurilor și vremurilor. Învățătorul satului nu este doar un pedagog, ci o punte între trecut și viitor, între valorile arhaice și aspirațiile moderne. În mod similar, bunicii protagonistului servesc ca depozitari ai tradițiilor, amintind de rolul vital al vârstnicilor în menținerea identității culturale. Aceste relații între generații stârnesc reflecții asupra interdependenței sociale, un subiect frecvent explorat în operele lui Durkheim sau Bourdieu. Astfel, volumul se arată ca un dens tărâm al reflecțiilor, invitând cititorul să descopere nu doar povestea unei vieți, ci și poveștile mai subtile întruchipate de memorie și realitate. Costel Nedelcu folosește lirismul ca pe un fir conductor pentru a lega aceste elemente disparate într-un tablou autentic și relevant. Dincolo de povestea personală a lui Costin Vlahu, romanul *Doamne, ai grijă de lalea* este o chemare la reflecție asupra sensului vieții, a moralei și al efectului neîndurător al istoriei asupra destinului individuale. Autorul nu idealizează, nici nu condamnă explicit; în schimb, lansează un apel către memorie și introspecție: în definitiv, „un om cu amintiri este un om viu”.

De la lumina reflectoarelor la undele radiofonice

Interviu cu Otilia Pescariu, actriță la Scena profesionistă în limba română din cadrul Teatrului Național „Sterija” din Vârșeți și autoare a emisiunii radio „Cadran cultural”

Marina KALKAN

În lumea artei, câteodată, transformarea este cheia către noi orizonturi. Așa cum un actor își lasă amprenta asupra publicului printr-un rol memorabil pe scenă, tot astfel, vocea unui profesionist poate cuceri o audiență dincolo de reflectoare, la radio. Otilia Pescariu, cunoscută pentru prezența sa pe scenele teatrale, a reușit să îmbine lumea teatrului cu cea a radioului, aducând o nouă dimensiune talentului său artistic.

• **Ce v-a inspirat să urmați o carieră în actorie?**

De mai multe ori m-am gândit la asta. Am încercat și singură să-mi explic cum m-am apropiat de actorie sau cum s-a apropiat actoria de mine. Îmi aduc aminte de primul film pe care l-am vizionat – de fapt, de o secvență din film pentru că nu eram prea pasionată să mă uit la televizor când eram mică. În acea secvență, un personaj l-a împușcat pe celălalt. Am zis: „Vai, e posibil să-l fi omorât?”. Bunicul meu a zis: „Da!”. Chiar dacă mi-a răspuns cu un „Da” la întrebarea mea, nu cred că gândea așa... dar cum să explici viața filmului unui copil? Eu am rămas cu dilema: „Oare s-au prefăcut sau a fost adevărat ce s-a întâmplat? Ce se întâmplă acum cu acel personaj? E posibil să mori pentru profesia ta?”. Așa a fost cu filmul, iar primul spectacol de teatru pe care l-am văzut a fost la Centrul de Cultură din Sănnicolau Mare. Ne-au dus cu școala, iar eu abia așteptam să o văd pe Abramburica din „Abracadabra”. O adoram pe fetița aceea. Trebuia să vină toată echipa „Abracadabra” cu Marian Râlea. Dezamăgirea cea mai mare a fost că Abramburica nu a putut veni, pentru că s-a îmbolnăvit.

*Otilia Pescariu în spectacolul
„La căpătâiul bolnavului”,
regie Ramona Dumitrescu*

Iată primele două impacturi. Această profesie este cam așa: dacă te ocupi serios de ea, cere să mori și să te (re)naști, să reînviei de fiecare dată cu un alt personaj. Poate că fata aceea și-a permis la vârsta de copil, când a fost bolnavă, să nu apară în spectacol, ori un actor astăzi greu că atunci când este bolnav își permite să stea acasă. De obicei această profesie cere să fii tot timpul pregătit, să-i fii atât de devotat încât chiar și atunci, când crezi că nu poți, să-ți depășești limitele. Să fii actor, te cere cu totul. Așa a fost dintotdeauna, doar că astăzi, trăind într-o lume materialistă unde concurența e foarte mare, cred că cei care trăiesc doar din această profesie întâmpină fel și fel de situații de acest gen.

- **Care au fost primele spectacole la care ați participat ca actriță?**

Aș putea să împart această aventură a mea în lumea teatrului pe mai multe segmente. În adolescență, când eram la Căminul Elevilor din Vârșeț, a fost un început. Apoi, la Societatea Cultural-Artistică „Luceafărul” am jucat într-un singur spectacol, „Don Juan moare ca toți ceilalți”, cu care ne-am prezentat la Zilele de Teatru. Apoi am început la Scena profesionistă în limba română cu primul spectacol, „Play Ionesco”.

- **Cum v-au format profesional studiile de actorie la Facultatea de Muzică și Teatru, Universitatea de Vest din Timișoara, atât la nivel de licență, cât și la masterat?**

La nivel profesional am fost dintotdeauna disciplinată; așadar, nu pot spune că m-au disciplinat, dar cred că am învățat să fiu puțin mai tolerantă cu mine. Am învățat foarte mult de la profesorii mei, dar și de la colegii mei. Nu a fost doar o școală de teatru. A fost și o școală de viață. Este foarte bine că am avut acești trei ani pe care i-am alocat unui alt mediu. Am reușit să intru în poveștile altora și alții au reușit să intre în povestea mea. Am învățat foarte multe lucruri legate de teatru, dar tot ce nu faci se pierde. Este foarte important ca ceea ce am învățat să punem în aplicare, pentru că dacă punem în aplicare creștem. Dacă nu practicăm cele învățate, riscăm să pierdem din cunoștințele și aptitudinile dobândite. Dacă nu ești pe scenă, nu ai cum să avansezi. A fost bine, pentru că am jucat la anumite festivaluri și pentru că m-am bucurat de un nou public. Am jucat multe alte personaje, am interacționat cu colegi de diferite vârste. Am învățat foarte mult despre relația cu partenerul. Am descoperit multe lucruri pe care îmi place să le fac în felul meu. Mi-am dat seama de ceea ce e mai mult pe sufletul meu și de ceea ce nu prea este pentru sufletul meu, ce mă împlinește mai mult, ce nu mă împlinește. Mă bucur că am avut parte de provocări pe care, dacă nu m-aș fi înscris la facultate, nu le-aș fi încercat niciodată. Mă bucură că majoritatea, dacă nu chiar toate, s-au încheiat cu succes.

În ceea ce privește masterul, e vorba de o altă experiență. Am fost la master pe timp de pandemie și am avut parte de o altfel de experiență care, la fel, s-a bazat

pe creativitate și independență, pentru că aveam cursuri teoretice, dar și de practică. Primeam în continuu exerciții de la profesorii noștri, să lucrăm, să ne filmăm și să le arătăm ce am făcut. S-a întâmplat să avem chiar și un produs comun. Am avut chiar și un proiect în care s-a dovedit că inteligența artificială te ajută foarte mult, dar ceea ce poate face omul este o minune în continuare. Pe inteligența artificială ne putem baza până undeva, pe când pe om ne putem baza în continuu, bineînțeles, dacă el este coerent, conștient și vrea să se implice în ceva. Tot ceea ce ține de computer poate să clacheze oricând. Omul, atâta timp cât e prezent, poate să facă minuni. Nu zic că inteligența artificială nu vine cu beneficiile ei. Ne ajută foarte mult. Pentru mine chiar și televizorul e un fel de inteligență artificială. Și un mail tot inteligență artificială e pentru mine. Până acum câțiva ani noi am dat o comandă, dar se pare că niște lucruri se vor întâmpla fără să mai depindă de noi. Ele vor merge în pas cu noi fără ca noi să fim cei care dirijăm. De asta mi-e frică; să nu ne dirijeze ea pe noi, să nu pierdem noi controlul asupra noastră. În rest, să facem tot posibilul să folosim toate beneficiile pe care ni le aduce.

• **Ați interpretat foarte multe personaje de-a lungul anilor. Care dintre ele a avut cel mai puternic impact asupra d-voastră și de ce?**

Mi-a plăcut foarte mult Alice din *Tabloul*, piesă într-un act de Eugen Ionescu, în regia lui Stefan Sablic. Este un personaj la care am ajuns foarte ușor. Atunci când am ajuns acolo, când am știut cine sunt, lucrurile au mers destul de facil. Am reușit să fac un personaj care, cred eu, a avut un impact mai mare pentru că nimeni nu s-a așteptat la o astfel de Alice/Otilie.

Marta din *Neînțelegera* de Albert Camus, în regia Elenei Ivanca, m-a pus pe gânduri foarte mult și a fost mai greu să ajung la interiorul meu, dar am reușit. La facultate, cred că cel mai complex personaj pe care l-am interpretat a fost Liubov Andreievna Ranevskaya din *Livada de vișini*, în regia profesoarei Laura Avarvari. Aceste personaje le-aș desprinde cumva, cu toate că am jucat și în spectacolul *Localul*, în care am interpretat personajul Marcela. Până înainte de spectacol, cu câteva zile, nu am reușit să îl deslușesc. Mi-a lipsit un detaliu. Din moment ce am descoperit acel detaliu, mi s-a luminat drumul spre personaj.

• **Cum vă pregătiți pentru fiecare rol și cum vă adaptați tehnica în funcție de personaj?**

Cu fiecare rol se întâmplă ceva diferit, dar îmi place să fiu stăpână pe text. Cred că așa se și întâmplă. În timp ce învăț textul, în timp ce mă aud, aud ce zice personajul, descopăr mai multe despre el. Despre personaj descopăr foarte multe și în relația cu partenerul. Pentru mine este foarte important ce spune partenerul despre personaj și care este relația cu celelalte personaje.

Nu pot spune că am o tehnică aparte, dar îmi place ca în perioada respectivă să nu fac nimic altceva decât să mă ocup de personaj. Am multe frământări în perioada respectivă. Îmi place și mai mult să joc din moment ce trece premiera. Atunci prind și mai mare drag să interpretez rolul respectiv. Îmi pare rău că spectacolele noastre nu se joacă mai mult și că nu au o viață mai lungă pentru că, de fapt, spectacolul crește după premieră. Până atunci e un proces de creație, un proces în care ajungi la maturitatea personajelor. Cred că din moment ce joci și din moment ce spectacolul este în fața publicului, după premieră, acesta crește ca întreg. Atunci urmează o a doua etapă. Prima etapă este procesul, a doua, pentru mine, e premiera, când apar în fața publicului, iar a treia etapă e cea în care se joacă spectacolul și prinde suflu. E foarte importantă și reacția publicului; atunci îți dai seama ce ai făcut, deoarece creăm împreună pentru public.

- **Ați jucat și în spectacole pentru copii, precum *Cutia cu povești*. Ce vi se pare deosebit în lucrul cu tinerii spectatori?**

Cutia cu povești va rămâne pentru mine un proiect special din mai multe puncte de vedere. Am luptat foarte mult pentru acest spectacol. S-a dovedit că a fost un proiect calitativ din mai multe puncte de vedere. Aș reaminti că acest proiect a fost sprijinit de Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni/Guvernul României. Spectacolul a fost văzut de peste 1.500 de copii. Acesta este pentru mine cel mai mare succes. Pe atunci eram coordonator la Scenă. S-au întâmplat lucruri frumoase, iar unul dintre cele mai frumoase a fost *Cutia cu povești*. A fost minunat să lucrezi pentru copii, cu toate că și adulții care au urmărit spectacolul s-au lăsat duși de firul poveștii noastre.

- **Dețineți Premiul pentru cel mai bun actor tânăr la Festivalul „Toamna teatrală vârșețeană” pentru rolul *Patricia* din spectacolul *Relatare despre moartea mea* (2008) și Premiul de popularitate pentru rolul *Alice* din spectacolul *Tabloul – Lacuna – Piesă într-un act* la Festivalul Internațional „Davila StudioInterfest” (Pitești, 2014). Cum percepeți, în general, rolul premiilor în cariera unui actor?**

S-au mai schimbat lucrurile în ceea ce privește premiile, dar eu cred că un om care își dă silința, își duce profesia la modul cel mai disciplinat, corect, se dăruiește cu pasiune și joacă foarte mult, e sănătos să fie premiat la un moment dat. Nu îmi place concurența prin premii, dar e bine ca oamenii să fie premiați din când în când. E frumos când cineva îți aplaudă meritele și munca în acest sens.

Fiecare premiu a fost o bucurie la momentul dat, dar important e ceea ce realizăm în fiecare zi. Să nu uităm că toate personajele sunt la fel de importante.

Cel mai mult contează ce ni se întâmplă în prezent. E frumos să îți aduci aminte de ceva ce a fost, dar prezentul e cel mai important: ce fac și cum mă

simt eu acum, dacă am sau dacă am pierdut o șansă undeva. Premiile sunt bucuria de moment.

- **Ați coordonat timp de patru ani Scena profesionistă în limba română din cadrul Teatrului Național „Sterija” din Vârșeț. Ce provocări și satisfacții v-a adus această poziție?**

Multe, multe, multe provocări. Fiecare premieră a fost o satisfacție, dar până la premieră au fost multe de rezolvat. Cu mintea de acum, unele lucruri le-aș organiza altfel în capul meu, niște lucruri nu le-aș mai permite acum, dar la vârsta respectivă, așa semicoaptă ca om, nu mi-am dat seama ce dificultăți aș putea întâmpina. Important este că totul s-a încheiat cu bine și că din perioada respectivă avem spectacole calitative, spectacole care au fost văzute nu doar de publicul vârșețean, ci și de publicul din satele noastre din Voivodina și mai departe. Am călătorit și la Belgrad, Aleksinac, Petrovac na Mlavi etc. Am organizat și turnee în România. Am reușit să ducem numele Scenei noastre, să se știe că se face teatru în limba română la Vârșeț. E bine, e important să-ți dai silința să faci lucruri noi în locul unde trăiești, dar noi ar trebui să fim în continuă mișcare. Când te muți într-un alt spațiu personajele tale primesc și o altă energie. Chiar s-a și dovedit; am văzut ce impact au avut spectacolele noastre în alte orașe. Întotdeauna ne-am întors cu alte experiențe și tot timpul se întâmplă ceva.

Mă bucur că am avut această experiență pentru că am învățat lucruri noi pe care eu niciodată nu aș fi pus mâna să le învăț singură. Adică, am fost nevoită să învăț diverse lucruri. Le-am învățat din mers. De unele voi avea nevoie în viață, iar de altele nu. A fost ca la școală ... totul se cerne la un moment dat. Cu siguranță că experiența respectivă își are locul ei în viața mea.

- **Aveți experiență profesională la televiziune și radio, inclusiv ca autoare de emisiuni culturale. Cum vă adaptați stilul pentru a interacționa cu publicul din radio sau televiziune, comparativ cu cel de pe scenă?**

Totul e foarte diferit, dar totul necesită dare de sine și pasiune. Probabil că sunt antrenată, pentru că am început să lucrez la Radio VAP pe când aveam nici 16 ani. A, da... nu o să uit niciodată când întâmplarea a fost să ajung la acest post de radio și am întâlnit-o pe Monica Boldovină Bugle. Ea m-a cooptat în echipă, fapt pentru care îi mulțumesc enorm de mult, pentru că orele petrecute alături de ea și ascultători mi-au adus multă fericire. În același timp făceam teatru la Căminul Elevilor. Întotdeauna am fost împărțită pe mai multe segmente în aceste domenii, paralel. La 23 de ani am început să lucrez la televiziune. Tot timpul am alergat undeva, la propriu. În continuu mă grăbeam undeva. Cred că deja atunci am uitat de mine și nu cred că o să îmi revin, pentru că așa sunt învățată. Atunci când pregătesc o emisiune pentru radio sau televiziune, nu stau să mă gândesc prea mult. Sunt atât de acaparată de personalitatea și de

omul cu care voi sta de vorbă, încât nu mă mai gândesc la nimic altceva. Mă implic mult, iar această implicație îmi dă o senzație de bine. Diferența dintre radio și televiziune este că la televiziune trebuie să fiu foarte atentă la privirea mea, la gesturile mele, la cum sunt îmbrăcată. Chiar și poziția noastră pe scaun vorbește despre noi. La radio sunt atentă, bineînțeles, la întrebări și mai mult la tonalitatea cu care pun întrebările pentru că oamenii nu mai sunt furați de imagine. Rămân focușați doar pe voce. La televiziune, știm foarte bine, imaginea este prima. Bineînțeles că și cine e la televizor e foarte important. Astăzi putem alege din atâtea posturi de televiziune că ne doare capul. Cred că omul nici nu mai știe prea bine ce vrea și e plictisit de foarte multe lucruri. Oamenii aleargă pe teren, se duc de colo-ncoace. Se lucrează foarte mult pentru cinci minute de televiziune. Nu știu câți oameni se mai opresc asupra unor emisiuni sau interviuri de valoare.

Și la radio la fel se lucrează enorm de mult. Dacă stăm și ne gândim, programul la radio este solicitant, pentru că este cel mai actual. Pe mine mă doare faptul că lumea nu este conștientă cât este de actual, iar pentru asta angajații depun eforturi. La radio, mai ales când e vorba de comunitatea noastră, ajung primele știri: la Radiojurnal, la emisiunea „Împreună cu d-voastră”. Dacă eu am fost pe teren la un eveniment, suplimentul va fi deja mâine dimineață în program. Aici m-am învățat să merg peste tot, să fac orice. Îmi pare rău că nu mai suntem împărțiți pe domenii. Consider că niciodată nu o să pot face un reportaj din agricultură așa cum îl va face cineva care cunoaște profund agricultura. Curiozitatea mea poate să dea rezultate bune în ceea ce privește un interviu cu un medic sau pe o anumită temă din medicină. Sunt unele lucruri pe care le putem face, dar sunt unele lucruri care necesită cunoștințe multe din domeniul respectiv. Mi-au plăcut mult poveștile pe care le-am realizat pe teren, cu toate că mi-au căzut cel mai greu. Atunci când am lucrat pentru o producție independentă, am fost pe teren 5,6 ore pentru un reportaj de 7 minute. Vorbesc de o perioadă de acum opt ani de zile. Știu de la telespectatori că ce am făcut a avut ecou. Știu că reportajele au fost urmărite, vizionate. Pentru mine e un mare plus.

Mă bucur foarte mult de emisiunea pe care o realizez - „Cadran cultural” - care se transmite la Radio Novi Sad. Vreau să-i mulțumesc redactoarei mele, Mariana Olar, care la un moment dat a venit cu această propunere spre mine, să mă angajez la Radio Novi Sad. Trebuie să recunosc că am acceptat pentru că mi-a zis *Cadran cultural*. Tot ce am auzit din discuția noastră a fost cuvântul *cultură*. Vreau să menționez că „am moștenit” această emisiune de la doamna Ana Niculina Ursulescu, un om devotat culturii. Eu am înțeles, din toată discuția noastră, că voi realiza o emisiune care-mi va oferi șansa să întâlnesc oameni minunați (pentru că eu admir oamenii care produc cultură), fie că profesia lor este direct legată de cultură, fie că își dau silința să aducă ceva nou, să promoveze sau să facă parte din acest domeniu de o importanță vitală pentru noi toți.

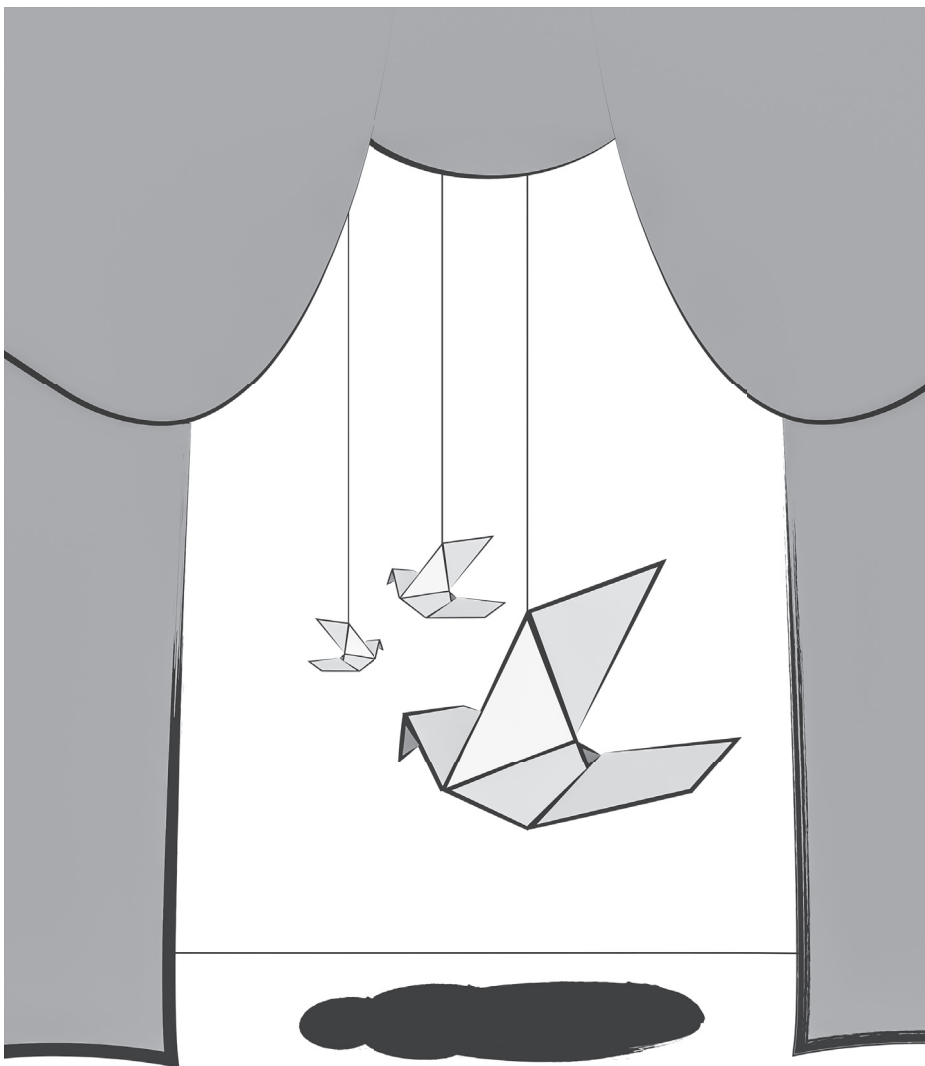
- **Mă bucur că ați amintit emisiunea „Cadran cultural”. Ce mesaj doriți să transmiteți prin această emisiune și temele alese?**

Mesajul nu îl transmit eu, ci interlocutorul cu care stau de vorbă. În 90 la sută din cazuri interlocutorii m-au surprins prin perspectivele lor despre viață, cultură, carieră, profesionalism. M-au surprins entuziasmul și energia lor. Cred că ar trebui (așa cum îi ascult eu cu atenție când realizez un interviu) și cei care ascultă o emisiune de radio, cei care citesc un text, un articol din ziar și cei care urmăresc o emisiune TV sau un podcast, să fie într-adevăr prezenți, să asculte ce are un om de spus, pentru că au de învățat. Încă mai avem de învățat unii de la ceilalți. Nu este viața doar într-o alergătură după un standard mai bun de viață și după anumite lucruri care ne dau o satisfacție care trece foarte repede, pentru că se întâmplă des să cumpărăm o cârpă de care ne bucurăm două, trei zile și gata. Există lucruri care o să rămână imprimate în gândurile noastre și o să vedem că încă există oameni care luptă pentru ceva, care au dorințe și care mișcă lumea cu mici detalii, cu evenimente pe care le organizează sau prin experiențele lor. Poate că uneori ne va fi mai greu să acceptăm ce ni se întâmplă în viață, dar ascultând poveștile altora ne vom da seama că nu suntem singuri. Pe lângă subiectele și temele pe care le abordăm în ceea ce privește activitățile lor, discutăm și despre lucruri de viață, pentru că ele merg împreună. Ce ni se întâmplă în viața personală și ce ni se întâmplă la nivel profesional se completează. În aceeași zi, în 24 de ore, ni se întâmplă toate.

Am realizat câteva emisiuni speciale, dar nu aș vrea pe nimeni în parte să amintesc. Emisiunea „Cadran cultural” mi-a permis să mă deplasez. Nu am rămas într-un loc. Am mers la diferite festivaluri de teatru, am interacționat cu alți oameni, din alte locuri. Pentru mine e fenomenal că pot descoperi povestea unor oameni care nu trăiesc în imediata mea apropiere. Plec altundeva și acești oameni se deschid pentru Radio Novi Sad, Programul în limba română. E fascinant acest schimb de energie. Alteori rămân impresionată de oamenii care trăiesc alături de mine și niciodată nu m-aș fi gândit că ei trăiesc astfel de experiențe, că sunt implicați în anumite proiecte, că își dau silința să schimbe în felul lor lumea și să aducă lucrurile spre bine. „Cadran cultural” într-adevăr m-a împlinit foarte mult.

- **Privind înapoi asupra parcursului d-voastră artistic, există un moment sau un proiect de care vă simțiți mândră în mod deosebit?**

Sunt mândră de *Occident Express* de Matei Vișniec, în regia lui Vadim Rusu. Premiera a avut loc în anul 2023. Sunt mândră de acest proiect și de noi toți. Cred că am făcut treabă bună. De ce acest proiect? Pentru că este unul dintre cele mai recente proiecte. Ce e recent e încă viu în noi. Sper ca acest spectacol să se joace cât mai mult pentru că este povestea noastră și a celorlalți; o poveste din Balcani care ne caracterizează trecutul, prezentul și, nu știu în ce măsură, chiar și viitorul.

O carieră care transcende frontierele academice, ridicând limba și cultura română la rang de excelență

Interviu cu prof. univ. dr. Mariana Dan, șefa Catedrei de Limba și
Literatura Română la Facultatea de Filologie din Belgrad

Mariana STRATULAT

Puțini sunt cei care reușesc să îmbine cu aceeași forță și rafinament cariera universitară, activitatea de cercetare, scriitura poetică și implicarea activă în consolidarea relațiilor culturale dintre două spații. Mariana Dan, personalitate marcantă a mediului academic și literar, reprezintă un astfel de exemplu de excelență. Stabilită la Belgrad din 1978, și-a dedicat cariera studiului și promovării literaturii române în Serbia, contribuind la dezvoltarea învățământului universitar de specialitate, la formarea de traducători și cadre didactice, dar și la consolidarea legăturilor dintre comunitatea științifică și culturală româno-sârbă.

Profesor universitar, critic și teoretician literar, poetă și traducătoare, Mariana Dan a susținut, prin lucrările sale, nu doar literatura română în spațiul sârbesc, ci și fenomenul cultural românesc în ansamblu. A inițiat proiecte esențiale de colaborare între universități, a tradus piese de teatru pentru festivaluri internaționale și a organizat expoziții dedicate artei românești. Lucrările sale de specialitate și poezia sa sunt recunoscute în România și Serbia, fiind incluse în enciclopedii și istorii literare de referință.

Activitatea sa se definește printr-un efort neobosit de promovare a culturii române, a literaturii minorității române din Voivodina și a schimburilor culturale, academice și literare româno-sârbe. Cu o carieră de peste patru decenii în slujba limbii române și a dialogului cultural, Mariana Dan rămâne un nume de referință în domeniul studiilor literare și al poeziei. Vă invităm ca în rândurile următoare să descoperiți mai multe despre parcursul său profesional și despre viziunea sa asupra literaturii și culturii.

- **Ați studiat și profesat în medii academice diferite, atât în România, cât și în Serbia. Cum a influențat această experiență dezvoltarea viziunii dumneavoastră asupra literaturii și culturii românești?**

- Da, diploma de licență mi-am luat-o în România, dar studiile de magisterium și doctorat le-am definitivat în Serbia, la Facultatea de Filologie a Universității din Belgrad. În paralel cu studiile postuniversitare, am lucrat la Facultatea de Filozofie din Novi Sad, din 1981 (inițial ca asistent preparator, apoi ca asistent), an în care Seminarul de Românică de acolo, înființat în anul 1974, s-a consolidat, transformându-se în Catedra de Limba și Literatura Română, care a funcționat inițial în cadrul Institutului de Pedagogie și Psihologie. (În același an, s-a înființat, în cadrul aceluiași institut, și Catedra de Ruteană, aceste două limbi minoritare fiind ultimele din Voivodina, care, până atunci, nu-și constituiseră catedre de studii universitare în această regiune). La Novi Sad am lucrat împreună cu prof. dr. Lia Magdu și cu dr. Ofelia Meza, care a fost angajată în același an ca și mine. Eu eram asistentul prof. dr. Radu Flora, care lucra onorific la Novi Sad, deoarece era angajat permanent la Seminarul de Limba și Literatura Română din cadrul Departamentului de Romanistică al Facultății de Filologie din Belgrad. Cum locuiam la Belgrad, am făcut naveta la Novi Sad timp de opt ani. În anul 1988, am lucrat în paralel și la Facultatea de Filologie a Universității din Belgrad, care nu avea suficiente cadre la limba română. Deși studiile de românică din Belgrad aveau deja o tradiție de vreo 25-26 de ani, seminarul de română de aici fiind considerat drept inițiatorul acestui profil de studii în cadrul fostei Iugoslavii (mătične studije), profesorul Radu Flora a preferat să lucreze singur în tot acest răstimp, doar dânsul și lectorul din România, venit pe baza acordului interguvernamental, semnat în 1963. În anul 1988, lectorul din România s-a îmbolnăvit grav (pe urmă a și decedat). Procedurile legate de primirea unui nou lector român fiind de durată, prof. Radu Flora m-a chemat pe mine să înlocuiesc lectorul; de aceea, în anul academic 1987/1988 am lucrat în paralel la ambele universități (cea din Novi Sad și cea din Belgrad). Între timp, prof. Radu Flora a trebuit să iasă la pensie și acesta este motivul pentru care Facultatea de Filologie din Belgrad m-a angajat, eu având deja o experiență de 8 ani în învățământul universitar, unde limba de predare era, oficial, limba română la Novi Sad și limba sârbă, la Belgrad. În ambele limbi, profilul meu s-a conturat, atât din punct de vedere didactic, cât și științific pe domeniile limbii, literaturii și culturii române. Spun, ca pe o curiozitate, că la Novi Sad, prof. Flora m-a însărcinat să predau până și paleografia veche slavă (care astăzi nu se mai predă) și să descifrez, împreună cu studenții, acele texte vechi românești. Din 1988 și până în prezent, am parcurs toate treptele ierarhiei universitare, de la asistent la profesor, la Facultatea de Filologie din Belgrad. A fost vorba nu de o experiență, ci de numeroase experiențe, care s-au cumulat, începând cu cea de la Novi Sad și rezultând, toate laolaltă, într-un atașament

profund față de cultura minorității române de aici, despre care am scris mai multe cărți și articole. M-a preocupat integrarea literaturii de aici în perimetrul geografiei literare românești, dar și relațiile culturale româno-sârbe.

• **Ați avut un rol esențial în dezvoltarea studiilor de limbă și literatură română la Universitatea din Belgrad. Cum a evoluat interesul studenților pentru cultura română de-a lungul anilor?**

- Am fost, puțin spus, șocată când am aflat că prof. Radu Flora a murit subit la Rovinj (unde mergea adesea), pe 4 septembrie, 1989, tocmai în pragul zilei sale de naștere (5 septembrie, 1922). Nu mi-a lăsat niciodată impresia că ar fi fost bolnav. Dimpotrivă, a avut întotdeauna o atitudine autoritară, aparent plină de încredere în sine și distantă, așa cum ne lasă impresia acei oameni, pe care, din respect, îi percepem drept veșnici.

Prof. Flora nu avea, ceea ce se cheamă astăzi, „o atitudine interactivă“ cu studenții, părea inabordabil. Când ținea cursuri, în încăperile seminarului și bibliotecii de română, de lângă decanatul Facultății de Filologie din Belgrad, în care astăzi se află serviciul de contabilitate, preda stând așezat la catedră și privind niște foi de curs. Când ridica capul, ca să explice suplimentar (el le zicea „excursii“ acestor explicații), prin lentilele fumurii ale ochelarilor, puteam întrezări că ținea ochii închiși. Printre puținii studenți pe care îi avea atunci (vreo 2-3 în cei 4 ani de studii), în anul în care am înlocuit lectorul din România la Belgrad, am remarcat-o pe Minerva Trajlović (astăzi dr. Minerva Trajlović-Kondan), care era cu mult deasupra nivelului celorlalți studenți și care primea chiar o bursă republicană, care se dădea studenților remarcabili. Însuși prof. Flora era mândru de ea și mi-a spus cu o ocazie, laconic: „E o fată dintr-o familie bună, e harnică, ea ar trebui luată ca asistent“.

Când m-am trezit singură la Seminarul de Română din Belgrad, după decesul profesorului, nu mi s-a părut normal să predau doar eu toate obiectele – facultatea e o instituție academică, până la urmă. De aceea, m-am gândit ca, inițial, să despart studiile de limbă de cele de literatură și cultură, extinzând astfel numărul cadrelor specializate pe domenii de activitate pedagogică și științifică. Prin demersuri la decanat, am reușit să conving Facultatea de Filologie din Belgrad să deschidă concurs pentru postul de asistent preparator, prin care a fost angajată Minerva. Am îndeplinit astfel și ultima dorință a prof. Radu Flora, care mi s-a părut și mie ca adecvată situației respective; nu am regretat niciodată că am făcut această alegere. Din capul locului, m-am înțeles cu Minerva să preia ea orele de limbă, iar eu pe cele de literatură. A fost o decizie logică, pentru că eu deja îmi susținusem la Belgrad teza de magistratură din domeniul literaturii (*Cezar Petrescu, ca romancier* – în 1983) și îmi scriam teza de doctorat (*Fantasticul în literatura română* - susținută în 1992). Între timp, publicasem la Libertatea o antologie a tinerilor poeți iugoslavi: *Arhipelagul dantelat*

și un volum de versuri: *Crimă perfectă*. De asemeni, făceam deja parte din mișcarea de neo-avangardă iugoslavă (de mare ecou în România): *klokotrizam* (*klokotrismul*), alături de Adam Puslojić, Ioan Flora, Aleksandar Sekulić etc., prin care au trecut și Nichita Stănescu, Marin Sorescu, dar și autorii avangardei istorice românești: Geo Bogza și Gellu Naum etc. Cum România se afla, înainte de 1989, în spatele „cortinei de fier“, *klokotrismul* a reprezentat, printre altele, o însemnată modalitate de a menține deschise porțile relațiilor culturale româno-sârbe, mai ales datorită lui Adam Puslojić.

Ca să vă răspund la întrebarea „cum a evoluat interesul studenților pentru cultura română de-a lungul anilor?“, trebuie să constat că acest interes a avut fluctuații, care au ținut, din păcate, mai ales de conjuncturile politice. S-a înregistrat un interes crescut pentru studiile de românistică în urma Revoluției Române din 1989, drept care am reușit să obținem, prin intermediul Forțelor de Muncă de la vremea respectivă, în urma unor insistențe repetate din partea noastră, un post de asistent și unul de bibliotecar, pentru a ne putea raporta la numărul crescut de studenți. Interesul studenților pentru studiile de românistică de la Belgrad a crescut însă, ca niciodată, mai ales în anul 2007, când România a intrat în Uniunea Europeană. A fost o perioadă în care nu mai puteam face față, cu cadrele existente, adevăratei avalanșe de studenți, care voiau să studieze româna. Aveam atunci studenți de origine sârbă (majoritatea), dar și aparținători ai minorității naționale române din Voivodina, precum și minorității valahe. Pentru a ne putea confrunta cu această situație, mi-a venit ideea să angajăm ca lectori români suplimentari cadre didactice de la Universitatea de Vest din Timișoara. De aceea, am mediat în semnarea unui contract (*agreement*) de colaborare între Universitatea din Belgrad și Universitatea de Vest din Timișoara, de care au profitat, până la urmă, toate facultățile din cadrul ambelor universități. În momentul de față, Catedra de Limba, Literatura și Cultura Română are opt angajați, iar studiile de românistică de aici au fost acreditate pentru toate nivelurile de studii. Din păcate însă, în ultimii ani, numărul studenților, care studiază românistica în principal a scăzut drastic, în măsura, cred eu, în care a scăzut și entuziasmul general față de Uniunea Europeană. Avem însă mulți studenți de la alte catedre (aproximativ 100) la materiile opționale, cum ar fi Civilizația română, Literatura română și Româna ca limbă la alegere (4 semestre). Catedra de Limba și Literatura Română de la Novi Sad se confruntă, pe cât se pare, cu aceleași probleme, mai ales că Guvernul României le oferă studenților de origine română de aici însemnate beneficii pe perioada studiilor, în caz că studiază în România. De aceea, potențialii noștri studenți de origine română din Serbia preferă să meargă la studii în România, unde, adesea, se și stabilesc sau migrează într-o altă țară.

- **Sunteți o personalitate respectată în mediul academic și literar, dar și un mentor pentru generații de studenți. Cum vedeți viitorul studiilor românești în Serbia?**

- Încă George Călinescu observa avantajul limbilor de circulație și al culturilor aferente, în raport cu limbile mai mici. Avea dreptate, așa cum a avut dreptate și Eugen Lovinescu, la vremea sa, când propunea sincronizarea literaturii române cu cea universală. Mircea Eliade, dar și Emil Cioran au adoptat o altă perspectivă, de natură antropologică și anume că orice analiză literară ori culturală trebuie pornită de la omul concret, de la perspectiva sa existențială și de la contextul specific în care trăiește și creează – care se cer înțelese în primul rând. Deși Eliade și Cioran s-au afirmat pe plan universal după ce au emigrat în Franța, prin lucrările scrise în limba franceză (ca și Eugen Ionescu, de altfel), ei pot fi considerați drept pionierii teoriilor antropologice și imagologice din secolul al XX-lea. Ei au adus o contribuție esențială în negarea europocentrismului în domeniul culturii, precum și în conștientizarea faptului că, în cadrul procesului globalizării de azi, nu este corect să se abordeze aprioric relația dintre *centru* și *periferie*, drept o relație de subordonare dintre o cultură hegemonică, majoritară și una minoritară. Fie că studiază o cultură din afara Europei, ori o cultură minoritară, omul de știință trebuie să adopte o atitudine echidistantă, să renunțe la viziunea lui personală și să „se pună în pielea” reprezentantului culturii respective. Mai mult, pentru a ocoli relația culturală binară: *centru-periferie*, în teoriile științelor umaniste contemporane, a fost adoptată sintagma de „lume multipolară”, guvernată de o multitudine de centre culturale, care joacă, împreună, un rol important în cadrul viziunii actuale de „unitate în diversitate”. Aceste precepte nobile se cer aplicate atât în planul național, cât și în cel global. Mie mi se pare însă că, în practică, ne întorcem, vrând-nevrând, la „avantajul” limbilor de circulație. Despre aceste lucruri a scris și Slavco Almăjan în eseurile sale imagologice. Cartea este o mărfa, mai ales în lumea capitalistă. Un editor și o editură vor supraviețui doar dacă publică lucruri sigure, cărți sau traduceri verificate pe o piață mai largă, în Anglia, Franța, în Statele Unite, adică, în cadrul unor culturi, care au rămas hegemonice, nu-i așa? Chiar și autorii de diferite limbi și naționalități din lume, ajung să fie mediatizați pretutindeni, abia după ce au reușit să treacă prin „bariera culturală” a limbii engleze (de obicei). Cultura europeană a sec. al XX-lea ar fi arătat cu totul altfel, fără un Constantin Brâncuși, un Eugen Ionescu, un Emil Cioran, ori un Mircea Eliade. Cu toate acestea, aportul lor cultural global ar fi, în egală măsură, discutabil, în cazul în care aceștia nu s-ar fi încadrat într-o cultură „hegemonică”, la vremea respectivă.

Studenții care vin la Catedra de română de la Belgrad, de obicei, nu o mai părăsesc. Românii au o cultură specifică și extrem de interesantă și un mod aparte de a privi lumea, iar sârbii le sunt, prin tradiția istorică, cei mai apropiați prieteni. Avea dreptate Nicolae Iorga să spună că România are la granițele țării

doi prieteni: Serbia și Marea Neagră. Cadrele noastre didactice sunt extrem de dedicate studenților și relației interactive cu aceștia, precum și relevării importanței legăturilor culturale româno-sârbe. În ceea ce privește literatura și cultura română, studiile noastre înglobează atât literatura produsă în România, cât și cea a minorității române din Serbia, dar și din diaspora.

După cum am spus înainte, studenții care se înscriu la Facultatea de Filologie își aleg departamentul de studii și limba respectivă (despre care poate chiar nu au știut mai nimic înainte de înscriere), în baza unei mediatizări de natură politică și comercială, aceasta fiind probabil un reper, legat de șansa de a se angaja undeva, după terminarea studiilor. Cred că asta ar fi explicația de ce la Catedra de Limbă, Literatură și Cultură Română de la Facultatea de Filologie din Belgrad s-a înscris un număr maximum de studenți, în momentul în care România a fost primită în UE. Interesul, însă, s-a diminuat în timp, odată cu descreșterea entuziasmului populației de aici față de UE. Pe de altă parte, se poate constata că se înscrie un mare număr de studenți la limba chineză, China fiind azi un important partener economic al Serbiei - fapt care vine în sprijinul constatării mele că studenții se înscriu la filologie, la o anumită limbă și cultură, care se află, dintr-un motiv, ori altul, în focarul atenției mass-media, în momentul înscrierii lor.

În acest răstimp, în care numărul studenților a fluctuat, noi am produs, la Facultatea de Filologie din Belgrad, generații de traducători, astăzi afirmați, precum și cadre de învățământ, care funcționează atât în învățământul din Voivodina, cât și la facultate; de asemenea, și cadre care s-au angajat în presă și mass-media, la „Libertatea”, Radio și Televiziunea Novi Sad.

Dar, ca să vă răspund la întrebare, personal, eu văd, din păcate, viitorul studiilor românești din Serbia nu ca legat neapărat de cultură, pentru care se alocă foarte puțini bani (fie că e vorba de cea majoritară, fie de cea minoritară). De aceea, cred că viitorul acestor studii va depinde mai mult de entuziasmul individual pentru literatură și cultură, un entuziasm bazat pe respectul reciproc și întâlnirea nemijlocită dintre reprezentanții de valoare ai literaturii și culturii sârbe și a celei române – fapt care a constituit o piatră de temelie în generația mea. La facultate, noi ne străduim să aprindem din nou acest entuziasm, într-o lume în care literatura, în sine și cultura sunt adeseori trecute cu vederea, nefiind domenii profitabile. Viitorul studiilor românești din Serbia nu depinde de noi, ci de situația analizată mai sus.

- **Ați fost inițiatora unor importante colaborări academice și culturale româno-sârbe. Ce obstacole și ce satisfacții ați întâmpinat în acest demers?**

- Am încercat să stabilesc nu numai relații academice, dar și culturale sârbo-române și româno-sârbe, pe multiple niveluri. Am trăit cu ideea că aceste relații reprezintă un fel de „misiune”. Îmi părea rău că Cioran, de exemplu, deși făcea parte dintr-o cultură vecină, era cunoscut aici drept Sioran, fiind preluat

prin intermediul culturii hegemonice franceze; ori Brâncuși era cunoscut drept Brancuzi, din același motiv. Activitatea mea academică și culturală a fost legată de îndeplinirea unui sens, pe care îl caută în viață tot omul. Și fiecare dintre noi face ce poate, în contextul care îi este dat să poată face ceva. Pentru mine, căutarea și găsirea sensului/sensurilor se împletește cu bucuria pe care ți-o dă procesul descoperirii și promovării adevăratelor valori culturale – în care cred. De aceea, nu pot despărți colaborările academice de acelea culturale, care reprezintă, în egală măsură, un fel de cărămizi cu care încerci să construiești, cu răspundere, o normalitate în cultură, în științele umaniste. Este o bucurie pe care încerc să o împărtășesc și cu studenții, anume că valorile nemateriale încă mai există și tocmai ele sunt acelea care îl definesc pe om, ca om. Valorile culturale și spirituale sunt eterne prin definiție și acest fel de înțelegere a lumii poate descifra un sens esențial al vieții, pe care, în intimitatea sa, orice om îl caută. Asta, deși lumea contemporană (de pretutindeni) a estompat aceste valori, le-a înțețoșat cumva, prin viziunea extrem de pragmatică de azi.

În acest sens, am mediat acordul de colaborare cu Universitatea de Vest Timișoara, dar, înainte, și cu Universitatea din București, care a renunțat la colaborare, aflându-se, geografic prea departe, mai ales că s-a desființat trenul dintre Belgrad și București. Totuși, când este vorba de colaborare, menținem de mult timp o relație extrem de strânsă cu Catedra de Limba Sârbă de la București și cu minoritatea sârbă de acolo, cu care am realizat, noi toți, volume științifice din domeniul ambelor filologii: română și sârbă. Pe când exista acel tren de care vorbeam, relațiile noastre cu Academia Română din București, dar și cu scriitorii români din România se concretiza mult mai ușor, prin prezența fizică, mai ușor de realizat, a unor mari personalități academice, dar și scriitori și oameni de artă din România, pe care i-am adus la facultate, la catedra din Belgrad. Astfel, academicianul Eugen Simion a venit la noi, pe când era președintele Academiei Române, unde a ținut mai multe prelegeri din domeniul diasporei scriitorilor români; a venit împreună cu academicianul Marius Sala, care a ținut prelegeri din domeniul lingvisticii. Cu această ocazie, am contribuit, prin intermediul rectoratului Universității din Belgrad, să i se acorde prof. Eugen Simion titlul onorific *honoris causa* (2006). Ulterior, cu sprijinul lui Adam Puslojić, catedra noastră a participat la traducerea studiului său, *Existențialismul româ-*

*nesc și metafizica europeană (Rumunski egzistencijalizam i evropska metafizika, Filip Višnjić, 2016), care încă nu a fost publicat în România. Am ținut o legătură strânsă cu Eugen Simion, care a înființat în 1998, sub egida Academiei Române, Fundația Națională pentru Știință și Artă (FNSA), al cărei președinte a fost și care a publicat și publică, pe lângă operele fundamentale ale scriitorilor români, importanta revistă *Caiete Critice*, la care am colaborat și eu. Tot prin intermediul Academiei Române, în colaborare cu prof. Silviu Angelescu, care conducea și Institutul de Istoria Artei, am reușit să aducem (tot cu trenul acela), reproduceri fotografice de format mare din lucrările lui Constantin Brâncuși, care au fost expuse la Muzeul Național al Serbiei (Narodni Muzej Srbije). Am colaborat și cu Centrul European de Studii în Probleme Etnice și Comunicare Socială (CESPE-CS), care funcționa după Revoluția din 1989, în cadrul Academiei Române, participând la proiecte legate mai ales de cultura minorității române de aici. Am colaborat și cu filiala Academiei Române din Timișoara, cu Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu“, mai ales cu prof. Crișu Dascălu (care a fost și el un oaspete al catedrei noastre), referitor la contribuția personalităților bănățene la geografia literară românească. În ultima vreme, colaborăm intens cu Departamentul de Istorie Literară de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide“, filiala din Iași a Academiei Române, unde dr. Ofelia Ichim este directorul acestui institut, dar și al revistei științifice de mare renume internațional, *Philologica Jassyensia* (cotată în categoria A de către CNCS și indexată în Clarivate Analytics / Emerging Sources Citation Index ESCI, precum și în alte baze de date internaționale). Acest institut organizează anual simpozioane internaționale din domeniul filologiei române, la care membrii catedrei noastre participă prin lucrări și la care am fost invitată, în repetate rânduri, să fac parte din comitetul științific. Prin obligațiile impuse de universitate, am făcut și fac parte din mai multe comisii de recenzie și comitete științifice.*

Puțini oameni știu că postul nostru de la universitate nu este unul permanent, ci e condiționat de noi și noi concursuri, care se desfășoară o dată la 3 sau la 5 ani, timp în care trebuie să publicăm lucrări în reviste cu punctaj științific, precum și monografii, să participăm la simpozioane și conferințe internaționale, pentru a ne menține serviciul, ori pentru a avansa. Cu alte cuvinte, diploma noastră de licență, ori doctorat reprezintă doar începutul, ori o primă etapă a activității noastre științifice și pedagogice, pe care trebuie să o justificăm tot timpul, în decursul carierei. Este foarte stresant ca ceea ce scrii să se încadreze în normele revistelor cu punctaj, al simpozioanelor științifice și să îți croiești viața, îngrădit fiind de toate aceste norme impuse, pentru a-ți păstra locul de muncă, ținând în permanență cont de condițiile de acreditare ale obiectului pe care îl predai, dar și de încadrarea bibliografiei personale în normele cerute! Pe timpuri, nu era așa. Înainte, eu am tradus mult, atât din limba sârbă în română, cât și invers, din română în sârbă, am publicat antologii de traduceri, considerând acest fapt drept un aport esențial la relațiile culturale româno-sârbe. Dar,

în urma strategiei de la Bologna, adică a Reformei învățământului universitar (The Bologna Process and the European Higher Education Area – EHEA), s-au produs modificări structurale în cadrul învățământului universitar din întreaga Europă - nu numai în Serbia, ci și în România. Din păcate, concluzia este că traducerile nu aduc niciun punctaj, în cadrul carierei zbuciumate și pline de stres a celor care lucrează la universitate. De aceea, personal, am încetat să mai public traduceri, lucru pe care, poate, îl voi relua după ce voi ieși la pensie. Trebuie însă să menționez aici că unii dintre foștii noștri studenți au devenit însemnați traducători, cum ar fi Đura Miočinić, Simona Popov și Mirela Glušac. E o muncă asiduă să fii traducător, mai ales că această activitate de prim ordin cultural este extrem de prost plătită și doar entuziasmul cultural, de care vorbeam, poate reprezenta o satisfacție personală... deși, toți acești traducători au și familii și note de plată lunare de acoperit, ca noi toți...

Faptul că am lucrat mai mulți ani la BITEF, la BELEF, că am inaugurat expoziții de icoane românești pe sticlă la Muzeul de Etnografie (aveți textul meu din *Lumina*, cu această ocazie), ori că am reușit să aduc în Belgrad, la Muzeul Național al Serbiei, acea reprezentativă expoziție de fotografii cu operele lui Brâncuși etc., ține doar de un soi de entuziasm și implicare personală în cultură și respect pentru valorile ei – dar nicidecum de o satisfacție legată de normele impuse de punctajul de la universitate. La facultate, satisfacția a fost legată, mai mult, de menținerea postului, ori de avansare, în timp ce bucuria, cel puțin în cazul meu, se asociază cu credința în cultură și contribuția reală la ea. M-am bucurat mult când mi s-au decernat mai multe distincții și plachete de către Editura „Libertatea“, ori de Radio și TV Novi Sad (premiu pentru critica literară), dar și din România, de unde am primit două medalii „Nichita Stănescu“ și una „Marin Sorescu“, dar am fost distinsă și de președintele României cu Medalia „Mihai Eminescu“. Mai curând, am primit și o diplomă de merit de la Facultatea de Filologie din Belgrad (cu ocazia sărbătoririi a celor 60 de ani de existență a românisticii), dar și de la Universitatea de Vest din Timișoara, pentru înlesnirea colaborării academice româno-sârbe. De asemenea, mi-a fost decernat anul trecut și Premiul „Alexandru Tzigară Samurcaș“, pentru merite în menținerea relațiilor culturale și literare româno-sârbe, de către revista de lungă tradiție, *Convorbiri literare* de la Iași, la care am colaborat timp îndelungat etc. Cum să nu mă bucur de faptul că eforturile mele în planul literar și cultural au fost remarcate?

Fiind membru al Uniunii Scriitorilor din România (filiala București), dar și membru al Uniunii Scriitorilor din Serbia (Udruženje književnika Srbije), unde lucra și Adam Puslojić, cu care am colaborat mai multe decenii, am folosit ani la rând prilejul de a aduce scriitori însemnați din România, care veneau, cu prilejul *Întâlnirilor din Octombrie (Oktobarski susreti pisaca)* și la catedra noastră. De aceea, alături de academicienii din România, deja menționați, Geo Bogza, Gellu Naum, Adrian Marino, Marin Sorescu, Nichita Stănescu... au fost

oaspeții noștri, printre mulți alții... Am ajuns să mediez și taberele de sculptură de la Târgu Jiu, unde s-a dus sculptorul Kolja Milunović, iar apoi și alți sculptori din Serbia, prin intermediul sculptorului român Vlad Ciobanu, care iubea mult Serbia, dar care, din păcate, a murit recent, după moartea lui Adam Puslojić, la a cărui înmormântare a venit la Belgrad. Am intermediat și expoziția de pictură a Rodicăi Ion, care a expus într-o galerie din Banovo Brdo ș.a.m.d. Nici nu-mi mai pot aminti exact câte „năzdrăvănii” culturale am făcut sau intermediat, în efortul meu, alături de acela al lui Adam Puslojić, de a menține porțile culturale româno-sârbe larg deschise. Adam Puslojić chiar a întemeiat, în 1995, o *Asociație de Creație și Prietenie FRĂȚIA ROMÂNNO-SÂRBĂ*, la care m-a numit drept vicepreședinte. El aducea o contribuție însemnată acestor relații, prin Uniunea Scriitorilor din Serbia, iar eu prin învățământul universitar. Mă întreb adesea dacă această epocă de intensă colaborare culturală sârbo-română, în care entuziasmul, aproape imposibil de exprimat în cuvinte, pentru literatură și cultură din cele două țări, se află astăzi pe o traiectorie descendentă... Și asta, din motive care nu țin neapărat de noi, ca oameni, specializați de o viață pe domeniul literaturii și culturii, ci de anumite norme „tabelare”, deloc culturale și nici umaniste, care despart aspectele vieții și mersul firesc al lucrurilor dintre oamenii de creație, prin anumite „norme” impuse de punctaje și proiecte, bazate pe o latură cantitativă și statistică a producerii de texte, cu care valoarea și calitatea adesea nu se prea întâlnesc, din păcate.

Privind lucrurile din această perspectivă, așa cum îți privești prietenii adevărați și credincioși la modul retroactiv, în ceea ce privește colaborarea personală cu instituțiile culturale și cu editurile, astăzi pot afirma că prietenii mei credincioși de astăzi au rămas Editura Libertatea din Serbia și Muzeul Național al Literaturii Române din România, care au înțeles activitatea mea desfășurată pe mai multe „fronturi”: științific, literar și didactic. E drept, că ar trebui să le fiu recunoscătoare și oamenilor de știință din ambele țări, deoarece sârbii menționează contribuțiile pe care le-am adus culturii în *Enciclopedia sârbă (Srpska enciklopedija*, vol. III, 1, p. 783. Novi Sad-Beograd: Matica Srpska, SANU, Zavod za udžbenike), iar românii în *DGLR (Dicționarul General al Literaturii Române*, litera D: Editura Academiei Române). Vorbind la modul personal, prin „Libertatea”, mi-am creat prietenii îndelungate, iar acești oameni, de o profesionalitate impecabilă, deși unii dintre ei au ieșit la pensie (de exemplu, Veronica și Sima Lăzăreanu), m-au ajutat, recent, prin lectură și corectură, la publicarea ultimei mele cărți. Colaborarea neîntreruptă cu Editura Libertatea și cu revista *Lumina* sunt vizibile și astăzi. Interviu pe care mi l-ați solicitat acum este și el o dovadă că împărtășim aceleași crezuri literare și culturale.

- **Scrierile dumneavoastră includ atât studii critice și monografii, cât și volume de poezie. Care dintre aceste forme de expresie vi se pare cea mai apropiată de sensibilitatea dumneavoastră interioară?**

- Toate! Cu timpul, am început să mă simt ca un fel de „mecanic auto“, care privește textul, ca și cum ar privi un motor și îmi dau seama dacă poate funcționa cum trebuie, ori nu. Pe de o parte, sunt textele literare și autenticitatea lor artistică. Aceste texte sunt scrise într-un anumit limbaj, al cărui sens se află deasupra scriiturii propriu-zise. Aici, cuvântul este doar un instrument al comunicării, așa cum este, bunăoară, culoarea pentru pictură, piatra sau lutul sau bronzul pentru sculptură, notele muzicale pentru muzică, mișcarea pentru dans etc. Pe de altă parte, toate aceste domenii și-au creat „specialiști ai interpretării“ lor, care încearcă să „traducă“ semnificațiile acestor producții stilistice din punct de vedere critic, teoretic și istoric. Există, de asemeni și critici ai uneia și altele dintre aceste interpretări - în timp ce produsul artistic autentic, inițial, rămâne neschimbat, păstrându-și logica sa autentică, rămânând egal cu sine. Cineva spunea că, dacă la începutul unui roman un protagonist bate un cui în perete, la un moment dat, acest amănunt va trebui să fie folosit în cadrul structurii imanente a întregului, constituit de lumea descrisă de autor; în glumă fiind zis, cineva va trebui măcar să se spânzure de acel cui...

Când eram la liceu, niciodată nu m-au impresionat manulele de literatură, ci mă preocupa textul autorului ca atare, așa cum îl percepeam eu. Unii profesori cred că mă urau, că luam textul literar prea „în serios“. Am avut însă parte și de profesori care apreciau gândirea mea critică în relația dintre textul concret și comentariile (personale) raportate la acesta. Acești profesori m-au ajutat să pun textul respectiv într-un context (literar, social, psihologic, biografic, istoric, național, ideologic, mentalitar, comparativ etc.), care era, de fapt, exterior textului ca atare. M-au îndrumat să citesc critică și istorie literară, pentru a simți „pulsul“, gândirea și sensibilitatea unor timpuri și locuri pe care nu le cunoșteam, în care nu am trăit. Profesorul de liceu Nicolae Nicolae a fost unul dintre acei mari profesori (după Revoluție și un important autor de manuale), care a creat la timpul meu și un cenaclu literar în cadrul liceului, la care m-a chemat. Pe atunci, percepeam literatura ca pe un fel de activitate umană fundamentală, pentru înțelegerea vieții și a rostului omului în lume. Dacă experiența noastră de viață se referă la *aici* și *acum*, domeniile teoretice ale literaturii și culturii ne lărgesc orizonturile, ne învață să ne punem problema unui alt context, adică să trăim, măcar mental, în împrejurările în care au luat naștere acele texte. Această înțelegere a fost un fel de revelație foarte importantă, pe care am conștientizat-o mai ales după ce am venit în Serbia, ca nou mediu cultural, unde am făcut cunoștință atât cu literatura și cultura fostei Iugoslavii, cât și cu a cea a minorității române de aici. Mi-a rămas în continuare convingerea că nu trebuie să renunț la impresia personală, care reprezintă timpul prezent al textului meu de critică literară, dar că această

viziune se asociază spontan, parcă „de la sine“, cu intertextualitatea, ca bagaj de cunoștințe acumulate cu discernământ profesional. Învățăm toată viața și astfel ne punem tot timpul probleme noi, ori privim lucrurile din mai multe unghiuri, prin care se refractă datele. Este un fel de „empatie intelectuală“ să reușești să înțelegi profund niște timpuri și locuri în care nu ai trăit înainte, adică să reușești să te pui în pielea altcuiva, ca om și scriitor.

În cadrul acestui proces de transpunere, am rămas, însă, cu convingerea că orice context din trecut, nu poate fi înțeles decât dacă o iei „de la azi înapoi“, adică pornind de la experiența ta autentică de viață. Căci viața, ca atare, este obiectul și subiectul artelor și literaturii. Am fost, la vârsta aceea de formare, fascinată de o carte extrem de provocatoare a lui Jan Kott, care îmi dădea dreptate: „Shakespeare, contemporanul nostru“. Citeam și mă bucuram de metamorfozele pe care le putea suferi interpretarea unui text și actualizarea sa în prezent. De aceea, și în munca mea cu studenții, nu am predat niciodată literatura doar istoric/diacronic, ci și sincron, în același timp. Adică, nu mi-a plăcut să prezint textele, care au apărut înaintea vieții mele și/sau a experienței mele culturale, drept „scoase de la naftalină“ și clasificate postum, ci să arăt, în primul rând, de ce au rămas ele încă vii și actuale. Cred că Unamuno zicea undeva că, indiferent de unde ai porni în cadrul unei analize, concluziile vor rămâne cam aceleași: tot așa cum și în cadrul analizei de sânge, formula va rămâne aceeași, indiferent dacă extragi sângele din vena de la mână, de la picior, ori din vasul de la tâmplă...

Tot cam în perioada în care am fost la liceu a apărut și un volum de opere complete ale lui Mihai Eminescu. Era moda șlapilor („japanke“, cum se zice aici). Eu eram o adolescentă rebelă, care căuta sensul vieții și credea că îl va descoperi în literatură, mai ales în poezie. Am parcurs drumul de la librăria din cartier, de unde am cumpărat această carte, până acasă cu capul plecat, citind din Eminescu și de-asta îmi și amintesc de șlapi, pentru că, așa cum mergeam cu capul plecat, vedeam doar cartea cu operele complete ale lui Eminescu, într-o copertă cenușie și șlapii, de aceeași culoare. Eram convinsă că literatura e scrisă pentru a descifra sensul vieții: pentru mine textul în sine nu era un text aiurea, pe o temă dată, ca la compunerile de la școală, ci reprezenta un fel de revelație încifrată, importantă despre viață și sensul ei, pe care trebuia să o înțelegi deasupra cuvintelor, deasupra planului hârtiei, care are numai două dimensiuni. Arta aparține unor universuri multidimensionale – ca și viața, cred. Eram convinsă că un autor important, de talent, putea fi în stare să transpună acele dimensiuni subtile, pe care le percepea ca om deosebit, în lumea fizică, în care trăim. De la acest gen de autori, căutam un răspuns pentru întrebările legate de existență, ca atare.

Tot cam în perioada în care am fost la liceu, am devenit conștientă de faptul că răspunsurile la problemele ontologice (dar și literare și cele legate de artă, care mă preocupau) nu le puteam primi prin propaganda ceaușistă, cu care am fost contemporană, vreme îndelungată și care încerca să ne convingă că „rea-

litatea-reală“ este așa cum ni se spune și nu așa cum o percepeam noi, cei care trăiam în ea. A fost un fel de reflex să caut „o altă realitate“, mai „adevărată“ și mai umană decât cea care locuia în manualele acelor timpuri anevoioase, în care era o problemă chiar și să găsești de mâncare. Prin contrast, arta și literatura aveau la bază realități etern umane, legate de viața interioară, care mie mi se părea mai „reală“, decât ceea ce ni se servea drept „realitate“. Poate că asta este și explicația de ce în textele mele, în orice „cheie“ ar fi scrise, reflectez asupra relației dintre „realitate“, ca mit oficial, care suferă metamorfoze în timp și spațiu și „realitatea mea proprie“, legată de experiența personală, pe drumul căutării de sensuri.

• **Pe lângă limbile română și sârbă, vorbiți fluent engleza, franceza, rusa și aveți competențe în limba hindi. Cum v-a influențat această poliglosie în înțelegerea și interpretarea literaturii?**

- Trebuie să spun aici că, în contextul descris mai sus, am urmat cursuri de desen și pictură din cea mai fragedă copilărie, începând cu *Palatul pionierilor*, unde mergeam de două-trei ori pe săptămână. De asemeni, adolescentă fiind, cunoșteam deja, pe lângă limba română, ca limbă maternă, și limba franceză (pe care o cunoșteau mai toți românii, România fiind o țară francofonă), limba engleză și limba rusă. Pentru asta, meritul nu este al meu, personal, ci al mamei, care se ghida cumva după proverbul: „Cine are carte, va avea parte“. Examenul de admitere la filologie era foarte greu. Când am dat eu la facultate, au fost 11 candidați pe un loc. Mama mea a lucrat la două servicii în acea perioadă, pentru a-mi putea plăti orele de meditații, cu ajutorul cărora trebuia să fac față nu numai la examenul scris și oral de limbă, dar și de literatură. Este un lucru cert că toate acestea mi-au deschis orizonturi de înțelegere, iar astăzi recunoștința față de mama, care s-a stins din viață acum câțiva ani, este mai mare decât oricând.

• **Ați fost parte a unei mișcări literare experimentale, dar sunteți și un specialist în literatura fantastică. Cum se împacă experimentul cu tradiția în viziunea dumneavoastră asupra literaturii?**

- Referitor la literatura fantastică, aceasta este adeseori înțeleasă drept un univers în sine, ca o lume opusă realității, așa cum ar fi uleiul și apa turnate într-un pahar. Pentru a defini fantasticul, trebuie să ne punem, în primul rând, întrebarea ce este realitatea (mai ales că fantasticul este raportat întotdeauna la aceasta). Am discutat pe larg pe tema noțiunii de realitate în ultima mea carte, apărută anul trecut la Editura Libertatea, care se ocupă de relația dintre mit și realitate, ca „oglinzi“ în care ne privim. Realitatea este o chestiune de identificare cu un anumit sens pe care îl dă lumii comunitatea din care facem parte, cum bine observă studiile de imagologie de azi. În ceea ce privește literatura de

orice gen, cred că renumitul critic canadian, Northrop Frye, avea dreptate când spunea că literatura este, ca și matematica, un limbaj. Limbajul, în sine, nu prezintă un adevăr, dar oferă posibilitatea exprimării unui număr infinit de adevăruri. Totul este ca aceste adevăruri să fie autentice, adică să aibă o logică immanentă în cadrul textului respectiv.

Legat de universul real, de cel fantastic, dar și de poetica *klokotrismului*, din care am făcut parte, voi cita aici un poem al lui Nichita Stănescu, *Frigul, sau a doua confesiune a răului visător*¹ - poate spune cineva, cu certitudine, de care dintre „adevăruri“ ține acest poem? Experimentul și tradiția se împacă foarte bine, ceea ce numim „experiment“ este o noutate de viziune, o revelație, care poate deveni, în timp „tradiție“. Arta este constituită din „experimente“. Tot Nichita Stănescu spunea, pe bună dreptate, că: „Verbul, substantivul, adjectivul, cuvântul în general e doar unul dintre materialele de creație ale sufletului imaginat în picturi, în viziuni; în același fel, o anumită linie este doar un material obișnuit folosit în desen, linia stabilind granița dintre nimic și altceva.“ (Stănescu: Kad bi se naoružali mrtvi – interviu de Adam Puslojić, *Zum Reporter*, noiembrie/1982)

Am cunoscut de timpuriu viziunea lui Nichita Stănescu, care a marcat, fără îndoială, poetica originală a *klokotrismului*; el a făcut parte, după părerea mea, din nucleul *klokotrismului*, alături de Adam Puslojić, Ioan Flora și Aleksandar Sekulić. În timp, prin *klokotrism* au trecut mulți oameni de creație din România din diversele generații (până și reprezentanții avangardei istorice românești, cum ar fi Gellu Naum și Geo Bogza); au trecut numeroși artiști din fosta Iugoslavie și chiar din întreaga lume. Am scris mai multe articole pe această temă. În mod cert, și viziunea mea a fost influențată de *klokotrism*, pe care parcă îl știam dintotdeauna.

De ce mi s-a părut cunoscut? În anul 1972, la librăria „Crețulescu“ din București, am avut norocul să dau peste volumul lui Nichita Stănescu, *Belgradul în cinci prieteni* (dedicat lui Anghel Dumbrăveanu, Petre Stoica, Adam Puslojić și Srba Ignjatović), pe care l-am citit pe nerăsuflăte. Am zis „norocul“, pentru că, în România ceaușistă, deși cărțile apăreau în tiraje foarte mari, aproape de neimaginat astăzi, ele se vindeau imediat. A fost un fel de întâmplare a sorții, ca pe urmă, aproape un deceniu mai târziu, să-l cunosc pe Nichita Stănescu personal la Belgrad, prin Adam Puslojić. Deși ca poetă, eu țin mai mult de generația optzecistă, viziunea mea este înrudită, cred eu, cu *metafora revelatorie* (și nu cea „plasticizantă“) de care vorbea Lucian Blaga, și pe care a practicat-o, după Blaga, într-un discurs poetic nou, curajos, Nichita Stănescu, mai ales în „Necuvintele sale“ și în cele „11 Elegii“. Poetul este nu numai conștient că

---

1 Sunt cinci arbori în fața ta/ dar numai unul este adevărat./ Care-i dintre ei? Care?// – Sunt cinci oglinzi dar numai una/ îți oglindește chipul./ Care-i chipul tău? Care?// (Într-adevăr, spre seară/ cinci lune stau în echilibru/ pe cerul vânt-albastru// - Care dintre ele este cea adevărată./ Care dintre ele?//...// Timpul nu are greutate. De ce/ încerci să-l cântărești/ pe spinarea calului obosit, de ce?// (Într-adevăr, s-a făcut foarte frig/ spre seară și cinci lune stau/ în echilibru pe cer)// – Care dintre noi este cel adevărat,/ eu sau tu, care din noi există într-adevăr? Care? /.../

limbajul artistic se desfășoară într-un alt cod de comunicare, diferit de vorbirea de zi cu zi, dar reușește să pună în practica poetică acest fapt. *Lección despre cub* a lui Nichita reprezintă, cred eu, în egală măsură, o *ars poetica* a *klokotrismului*. Este vorba, de fapt, de aceeași chestiune care m-a preocupat, după cum am menționat, de timpuriu, anume că, între limbajul textului literar și cel al criticii există o adevărată *incongruență*, care se referă la *codurile lor specifice de comunicare*. Deși, la vremea respectivă, nu citisem încă volumul de eseuri al lui Eugen Ionescu, *NU*, publicat în România în limba română, eu descifrasem deja această *incompatibilitate dintre limbajul artistic și cel critic și noțional*, care ține de „interpretarea logică” a operei de artă, pe care o numim și astăzi drept „interpretare științifică”. Deși am fost nevoită, prin meseria mea, să apelez la „interpretarea științifică” (dar și să renunț la traduceri, care nu erau categorizate, prin punctajul științific de la facultate), am rămas, în sinea mea, cu convingerea că doar un om de creație (din orice branșă a creativității artistice ar face el parte) este în stare să înțeleagă în profunzime acea logică imanentă a „produsului artistic”, mai bine decât un practicant al discursului critic. Cum am fost eu însămi nevoită să scriu texte critice, le-am formulat, mai ales, în structuri eseistice, care, în situația științelor umaniste de azi, reprezintă una dintre puținele modalități de a contribui prin asociații de idei la domeniul literaturii și culturii. Sper ca aceste explicații ample să fie relevante, legat de întrebarea dumneavoastră referitoare la activitatea mea științifică, dar și literară.

Sunt de aceeași părere cu Ioan Flora, care considera activitățile *klokotrismului* drept laboratoare de creație, mai ales că adesea compuneam poeme în grup, fiecare din noi adăugând versul următor, respectând logica imanentă a „lumiilor” pe care le cream, pas cu pas. Cuvintele erau ca un fel de cărămizi în textul pe care îl construim. În opinia mea, *klokotrismul* a anticipat postmodernismul, care, pe atunci, se afla atât în anticamera literaturii, cât și a artelor, în general, din întreaga lume. Nu a fost vorba de un „experiment”, ci de conștientizarea acelei tendințe. Spre deosebire de mișcările conceptualiste neoavangardiste din acea perioadă din fosta Iugoslavie, fondate pe idei structuraliste și pe primatul textului, *klokotrismul* a adus din nou, în prim plan, prezența autorului în textul său. Studiul lui Eugen Simion, „Întoarcerea autorului”, scris în urma activității sale de profesor la Sorbona (când structuralismul era în vogă), a fost confirmat, la modul lapidar, de Nichita Stănescu în constatarea că: „poetul, ca și soldatul, nu are o viață personală”. *Klokotrismul*, punea, în același context, chestiuni similare, mai ales că, performance-urile sale publice, pe diverse străzi, din diversele orașe, confirmau atât ideea de sincretism a artelor, cât și necesitatea prezenței biografice (chiar fizice) a artistului în creația sa (ca atitudine opusă structuralismului). Din acest punct de vedere, Marina Abramović s-a remarcat pe un plan internațional, mai târziu: experiența personală se îmbină, în mod necesar, cu cea artistică. *Klokotrismul* a suferit influențe multiple, dar, personal, cred că artiștii și scriitorii din România au jucat un rol important în procesul

creării poeticii sale complexe, datorită lui Adam Puslojić și a *Întâlnirilor din Octombrie*, la care a participat un număr relevant de artiști din România, dar și din întreaga lume, care gândeau și, mai ales simțeau, în același sens. Era o perioadă de mișcări „tectonice” în cultura vremii, care astăzi, după atâta timp, parcă a devenit parte constituantă a unei tradiții.

• **În activitatea dumneavoastră, ați pus un accent deosebit pe promovarea culturii românești în Serbia. Cum percepeți poziția și vizibilitatea minorității române din Voivodina în peisajul cultural actual?**

- Da, în întreaga mea activitate m-a preocupat promovarea culturii românești în Serbia, în contextul în care limba română, deși reprezentată în UE, nu este totuși o limbă de circulație. Ca urmare a acestui fapt, literatura și cultura română nu au, pe nedrept, o vizibilitate substanțială, în raport cu producțiile culturale de valoare. Am explicat mai sus situația în care limba franceză, ca limbă de circulație, a contribuit la afirmarea lui Eugen Ionescu, Emil Cioran și Mircea Eliade, dar și a altor scriitori care au emigrat, cum ar fi: Panait Istrati, Tristan Tzara, Paul Goma, în timp ce limba engleză a contribuit la afirmarea lui Norman Manea, dar și a lui M. Eliade în Statele Unite etc. Pe de altă parte însă, situația producției literare a minorității române a devenit, în timp, din ce în ce mai vizibilă. Dacă Vasko Popa și Florica Ștefan au trebuit să scrie în limba sârbă, majoritară, pentru a se face vizibili, Slavco Almăjan este, pe drept cuvânt, un deschizător de drumuri pentru adevărata literatură în limba română de aici, fapt despre care am scris în repetate rânduri. Almăjan reușește să cristalizeze ceea ce se cheamă *textul literar* și să sincronizeze poetica românească din Voivodina, atât cu poezia scrisă atunci în limbile fostei Iugoslavii, cât și cu cea din România. Slavco Almăjan este important, mai ales pentru că și-a făcut apariția într-un timp axial al literaturii, care suferea metamorfoze de expresie în întreaga lume. În plus, eseurile sale imagologice din perioada care a urmat, au explicat cu subtilitate poziția precară a minoritarului în general și pe cea a scriitorului „clasat” drept minoritar și considerat pe nedrept ca fiind „mai puțin important”. Cred că o viitoare istorie a literaturii române din Voivodina ar trebui să se raporteze la acele idei preconceptuate, referitoare la literatura unei minorități naționale, pe care Almăjan le vede ca fiind un fel de „sindrom”, numit de el „minoritarită”. În întreaga mea activitate, am fugit de „sindromul” respectiv, mai ales că acesta se referea la o receptare superficială și exterioară textului literar ca atare, venind adesea din cadrul unor limbi și culturi de circulație restrânsă. În acest sens, am colaborat mult cu Editura „Libertatea”, dar am publicat și diverse studii științifice pe această temă. Literatura română din Voivodina a excelat timp îndelungat mai ales prin poezie. Este remarcabilă producția de versuri publicate la Libertatea, dar și în România, semnate de mulți autori importanți voivodinieni, dar și de autoare, care se încadrează în generațiile respective, care s-au conturat, în timp. Spre surpriza mea, proza, ca text literar

autentic și specific, s-a cristalizat mai târziu. Aici, meritul îl deține tot o autoare: Mărioara Stojanović, care a publicat la Libertatea cinci volume de proză, pe care le-am recenzat cu bucurie.

Nu am intenția să parcurg aici contribuția literară a generațiilor de autori români din Voivodina. Doresc doar să scot în evidență faptul că la Catedra de Românică de la Belgrad, analiza scrierilor semnate de autorii români din Voivodina, precum și a limbii din acest spațiu, reprezintă, alături de studiul relațiilor culturale româno-sârbe, preocupări de prim ordin, expuse la simpozioane științifice internaționale și publicate în numeroase volume științifice, precum și în monografii. Sunt nevoită să invoc din nou avantajul limbilor de circulație, ca raportat la limbile mai mici. În aceste împrejurări, lucrările noastre științifice sunt scrise, tot în speranța unei vizibilități și receptări mai largi, nu numai în limba română ori sârbă, ci și în engleză. Oricum, toate aceste lucrări sunt însoțite, în mod obligatoriu, de rezumate în limba engleză. În acest mod, cred că putem aduce o contribuție nu numai la poziția și vizibilitatea minorității române din Voivodina în peisajul cultural din Serbia, dar și pe un plan internațional.

• Privind în urmă la întreaga dumneavoastră activitate, care credeți că este cea mai importantă moștenire pe care o lăsați în domeniul cultural și academic?

- În primul rând este constituirea Catedrei de Limba, Literatura și Cultura Română din Belgrad, unde acum avem 8 cadre, dar la care nu era niciunul după pensionarea regretatului prof. Radu Flora. De asemenea, acreditarea noastră pe toate treptele învățământului universitar, care presupune și studiile de master și doctorat, care, în condițiile de azi, nu s-ar fi putut înfăptui fără angajarea acestor cadre. În al doilea rând, catedra noastră constituie o instituție care lucrează tocmai în sensul promovării limbii, literaturii și culturii române, fapt care presupune mai multe laturi de activitate, descrisă și în planul și programul studiilor acreditate ale Facultății de Filologie din Belgrad. De aceea, activitatea noastră didactică este dublată, în mod necesar, de activitatea științifică. La acestea se adaugă și activitatea culturală, care presupune cultivarea relațiilor și a corespondențelor culturale româno-sârbe.

La toate acestea, aș adăuga și un aspect, la care, poate, nu v-ați gândit. Am lucrat în învățământul universitar de peste 40 de ani, cu copii abia trecuți de adolescență. În unele cazuri, inimile lor au fost rănite, fie de moartea părinților, fie de divorțul lor, fie de infirmitățile fizice, cu care se confruntau. Dar am lucrat și cu copii care au fost înclinați să se claustreze, din vreun complex de inferioritate, din frica de viitor, ori pentru că erau cuprinși de lipsa de sens. Și tocmai pe aceștia mi-i amintesc astăzi cel mai bine, pentru că problemele pe care mi le-am pus atunci nu erau de ordine științifică, ci am încercat să-mi înțeleg *aproapele*, în măsura în care nu-l stingheream. Reflexul meu de profesor s-a

suprapus, în multe cazuri, cu acela de a fi om. M-am înțeles cu acești copii în măsura în care nici sensul vieții mele nu s-a întemeiat pe dictonul *cogito, ergo sum* (gândesc, deci exist). Dimpotrivă, eu exist în primul rând, iar ca urmare a acestui fapt, eu simt, ascult muzică, mă îndrăgostesc, citesc, gândesc, comunic cu ceilalți, dar și dorm și visez. Trebuie să ne acceptăm așa cum suntem. Viața are nenumărate niveluri de existență și de extrapolare a acesteia, așa că nu trebuie neapărat să pornim de la *cogito*, ca să fim acceptați. Tocmai de aici începe literatura, arta și cultura. Adică de la acest *aproapele* cu care ne putem identifica, fie că îi mărturisim asta, sau nu. Acest aspect reprezintă pentru mine, printre altele, ceea ce se numește azi „interacțiune”.

• Cum percepeți rolul și importanța Casei de Presă și Editură „Libertatea” în păstrarea și promovarea identității culturale românești din Serbia, mai ales acum, la aniversarea celor 80 de ani de existență?

- E o identitate pe care o simt că e și „a mea”, după cum am spus înainte. Mă bucur că am rămas atât de legată de „Libertatea” și de toate generațiile de scriitori pe care i-a publicat și promovat în decursul celor 5 decenii, de când colaborez în special la editură și la revista *Lumina*. Casa de Presă și Editură „Libertatea” a supraviețuit unor timpuri anevoioase, chiar copleșitoare, iar longevitatea ei mi-o pot explica prin devotamentul literar și cultural autentic al directorilor și redactorilor săi șefi, dar și prin profesiunea de credință a cadrelor sale, care, orice idei ar fi avut, ca oameni, au fost în permanență conștienți că fac parte dintr-o comuniune literară și culturală extrem de importantă, ca parte dintr-un întreg, care a reușit să funcționeze ca un organism, în decursul timpului. Este un fel de organism, care a trecut prin „bolile” lui, dar care a reușit să se regenereze și înnoiască. Actualmente, cred că e o idee bună a directoarei, Mariana Stratulat, să promoveze literatura română din Voivodina în ediții bilingve, precum și să stabilească punți de colaborare culturală în regiune. Casa de Presă și Editură „Libertatea” este un organism în care nouitatea a devenit de mult timp o adevărată tradiție. În final, pot spune, la modul simplu, sincer și tradițional: *La mulți ani!*

Importanța operei lui Mihai Eminescu pentru păstrarea culturii și identității românilor din Serbia

Valentin MIC

Mihai Eminescu, numit adesea „Luceafărul poeziei românești”, nu este doar o figură centrală a literaturii române, ci și un simbol al identității naționale, un pilon esențial pentru păstrarea culturii și a conștiinței de neam în comunitățile românești din afara granițelor țării. Pentru românii din Serbia, Eminescu nu este doar un poet, ci o veritabilă comoară spirituală, un ambasador al limbii române și al valorilor fundamentale care definesc ființa românească. Într-un context istoric și social în care minoritățile naționale se confruntă cu presiuni de asimilare, opera sa devine o sursă de inspirație, un liant între generații și un instrument de reafirmare identitară.

Înainte de toate, opera poetică a lui Eminescu este o celebrare a limbii române. Fiecare vers al său reprezintă un exemplu desăvârșit de expresivitate, sensibilitate și forță creatoare. Pentru românii din Serbia, care trăiesc într-un mediu multilingv și adesea ostil față de exprimarea în limba română, poeziile lui Eminescu oferă un refugiu și, în același timp, un model de utilizare nobilă a limbii materne. Lucrări precum *Luceafărul*, *Scrisoarea I* sau *Mai am un singur dor* demonstrează nu doar frumusețea limbii, ci și capacitatea acesteia de a reda cele mai profunde emoții și idei. În școli, comunități sau evenimente culturale organizate de românii din Serbia, poeziile lui Eminescu sunt recitate cu mândrie, fiind considerate un act de rezistență culturală și un mod de a-și reafirma apartenența la neamul românesc.

Mai mult decât atât, temele abordate de Eminescu au o relevanță deosebită pentru românii din Serbia. Iubirea de natură, nostalgia, legătura cu trecutul istoric și reflecțiile asupra destinului uman sunt teme universale care rezonează profund în sufletul românilor de pretutindeni. În *Luceafărul*, de exemplu, întâlnim nu doar povestea unui ideal inaccesibil, ci și o meditație asupra condiției umane și a conflictului dintre aspirații și realitate. Această profunzime a gândirii oferă comunității românești din Serbia nu doar o sursă de inspirație, ci și o bază pentru dialog cultural și spiritual în cadrul propriei comunități, dar și cu alte culturi din regiune.

Un alt aspect fundamental al operei eminesciene este contribuția sa la păstrarea și valorificarea mitologiei și tradițiilor populare românești. Poezii precum *Povestea Dochiei și a Traianului* sau *Călin (file din poveste)* oferă o viziune idealizată asupra trecutului românesc și pun în lumină legendele care stau

la baza identității naționale. Pentru românii din Serbia, care se află în pericol de a-și pierde rădăcinile culturale, aceste creații servesc ca o punte între generații, reînviind miturile și valorile tradiționale în rândul tinerilor. Într-o lume în care globalizarea și modernitatea erodează specificul cultural, Eminescu devine un simbol al permanenței și al autenticității.

Jurnalismul și proza sa adaugă, de asemenea, o dimensiune semnificativă contribuției lui Eminescu la păstrarea conștiinței naționale. Articolele sale publicate în ziarele vremii, în care militează pentru drepturile naționale, educația în limba română și unitatea culturală a românilor, sunt o sursă de inspirație pentru românii din Serbia. Mesajele sale au o actualitate surprinzătoare, reamintind de importanța educației în limba maternă, a solidarității comunitare și a păstrării patrimoniului cultural. Pentru liderii culturali și educatori din comunitățile românești din Serbia, Eminescu oferă nu doar un exemplu de devotament față de cauzele naționale, ci și un model de implicare activă în lupta pentru păstrarea identității.

De-a lungul timpului, figura lui Mihai Eminescu a fost celebrată în cadrul manifestărilor culturale ale românilor din Serbia. Fie că este vorba despre serbările școlare, concursurile de recitare sau festivalurile literare, aceste evenimente au un rol crucial în consolidarea identității comunitare. Prin ele, Eminescu devine mai mult decât un autor studiat în școli; devine un simbol viu, o punte între trecut și prezent, între generațiile care se succed, dar care împărtășesc aceeași dragoste pentru limba și cultura română.

Opera lui Eminescu nu este doar o fereastră către universalitate, ci și un îndemn la introspecție și mândrie națională. În poeziile sale, românii din Serbia își găsesc propriile trăiri, propriile lupte și propriile idealuri. Este imposibil să nu remarci cum temele eminesciene – iubirea de neam, dorul de absolut, meditația asupra condiției umane – devin un catalizator pentru reflexia asupra propriei identități. Eminescu încurajează fiecare român să-și recunoască și să-și prețuiască rădăcinile, indiferent de presiunile externe.

Astfel, Mihai Eminescu este mai mult decât o figură emblematică a literaturii române. El este un far de lumină pentru românii din Serbia, un simbol al rezistenței culturale și un garant al identității naționale. Prin opera sa, Eminescu continuă să inspire, să educe și să unească, oferind comunităților românești din Serbia o bază solidă pentru a-și păstra și afirma valorile culturale în fața oricăror provocări. În fiecare vers, în fiecare cuvânt, se regăsește spiritul viu al românității, un spirit care, grație lui Eminescu, nu poate fi stins.

Florilegiu

La bustul lui Eminescu

Vasa BARBU

În jurul tău mulți se adună,
câte-o vorbă, câte-un vers să-ți spună,
să cânte pe a ta strună.
Ți se-nchină-n vis, în mijloc de Mic Paris,
în al Facultății de Română hol
și-n satul ce respiră pe-al Banatului roditor sol,
și toți vreau să-ți semene ție,
să se avânte-n poezie.

Tu îi ascuți și-i privești încântat,
așa, îmbrăcat
în piatră și strai de granit,
în care pari neclintit,
absent și nepăsător
la al păsărilor zbor,
la lacrimile vărsate după un nor,
la picăturile de rouă deodată ce se nasc și mor,
dar în ochii și-n inima ta nu este loc pentru nepăsare
și sufletul tău clocotește tare
și nu este deloc rece
la tot ce-n juru-ți se petrece.

Lirele poetice ce-n văzul și auzul tău cântă,
te fac să simți că amurgul te-ncântă
și cum dorul de codrul des te frământă,
că luceafărul trece mereu peste ramuri de tei
și ascunde-n ochii săi
tainele îndrăgostiților tinerei.

Cu privirile-ți curioase
urmărești din nou drumul păsărilor somnoroase
spre cuiburile din al bălții stufăriș
și din pădurea cu frunze căzătoare de lângă Timiș

și, surprins de a naturii feerie,
celor ce acum îți țin companie
le împărtășești în șoapte,
zi și noapte,
aroma vremurilor pe care-n versuri le-ai descris
și amănunte din scrisorile pe care le-ai scris,
încrezut în împletitura dintre realitate și vis
și-n cerul nemărginit,
sub care cândva ai trăit,
iar acum stai neclintit,
îmbrăcat în straie de piatră și granit
și-nfățișat ca un bust,
dăltuit cu migală și cu mult gust,
loc de închinare
pentru toți cei care
își doresc a ta asemănare.

**Uzdin, început de ianuarie 2000
Anul Eminescu (150 de ani de la nașterea poetului)**

Hyperion printre noi

Poetului Național Mihai Eminescu

Ioan BABA

Ce surpriză chiar de-o clipă
De Ziua din care se-nălțase-n primul țipăt
Astăzi îl tot privim revenind
În cuib de inimă și palmă de mundan
Iradiind ca Helios Selene
Milenii ca Eos
Spunând că e singur
Într-un cumplit amor de trinitate
Sortit la o divină mângâiere
Să se-ncarneze-n chip
De Piatră Marmură și Bronz
Hyperion ca Omul
Cu sufletul ca Budha
Când la mijloc de gerar și cireșar
Revine printre noi
Iar la re/venire
I se-nchină stejarii seculari
Lumea-l memorează în Piețe și Incinte
Pe străzi și Bulevarde botezate
Îl adoră Romanticii și Împărații
Lumea anonimă în Teatre

Îl revestim cu anii
De jos în sus
Căci el coboară și se-nalță
Memorizat în textele canonice
Copiii din părinți
Să-l poarte cu secole în dosul frunții
Zburând din suflet pe aripi de limbi și strune
Iar când iarăși va urca o clipă
Vom lăcrima un dor mistuitor
Cu boabe argintii
Va trebui să ne gândim
La alte vedenii și aurite reveniri

Zidul poetic de la Craiova

Nedeljko TERZIĆ

Zidul Poetic este unic și invizibil după structură
pentru care materialul de pe Terra a urcat în univers
revenind apoi pe Pământ,
acum este un zid ridicat
între Aleea figurilor din boschete verzi
și Strada lui Mihai Eminescu.
Lung și înalt se zidește cu fiecare toamnă
și nimeni nu percepe că este indestructibil.
Toți musafirii traversează prin el
crezând că pe aici vor trece mai repede
să ajungă oriunde ar pleca.
Când oaspeții obosiți pleacă la odihnă
tinerii ctitori invizibili
primesc sarcina
să-și pună mânușile albe
în timp ce prin trupurile lor
străbat vânturi cu reverberație din Carpați
având chipuri noi pe Zidul Poetic invizibil.

Zidul devine placat cu lambriuri de ceramică,
pătrate, lustruite
și de pe fiecare scânteiază
o figură de poet care a trecut pe aci,
iar după chipul lor
cei care i-au însoțit le recunosc versurile,
falnici că au închinat cu ei câte un pahar
în nopțile calde de septembrie
iar mai apoi rostesc la poezii
de-odată în mai multe limbi.

Într-o astfel de noapte mi-a reușit încercarea
să pronunț deodată mai multe rugăciuni,
de parcă ar fi una:

Tatăl nostru... Sfinte Dimitrie... care ești în Ceruri,
păstrează acest Zid Poetic sub Universul sideral.
Poeții de un car de vreme s-au decis să rămână aci.

Tălmăcire din limba sârbă de Ioan BABA

Eminescu și „Libertatea” – punți între timpuri și generații

Marina KALKAN

Anul 2025 aduce o dublă sărbătoare pentru cultura noastră, marcând 175 de ani de la nașterea poetului național Mihai Eminescu și 80 de ani de existență și activitate neîntreruptă a Casei de Presă și Editură „Libertatea”. Aceste repere simbolizează continuitatea, identitatea și puterea culturii de a transcende timpul și spațiul.

Eminescu, ca figură emblematică a literaturii române, a fost un reper fundamental pentru generații întregi, iar mesajul său poetic continuă să inspire valori precum identitatea națională și setea de cunoaștere. În mod similar, Casa de Presă și Editură „Libertatea”, fondată în urmă cu opt decenii, s-a afirmat ca un bastion al culturii pentru minoritatea română. Prin publicațiile și activitățile sale, instituția a cultivat și perpetuat aceste idealuri, creând un spațiu de dialog și reflecție culturală.

Eminescu reprezintă esența literaturii române, fiind un poet și gânditor ce transcende timpul. Opera sa, plină de varietate, procedee de limbaj, expresivitate și complexitate ce rezidă în substratul filosofic, aduce în prim-plan teme universale, subliniind singularitatea experienței umane. Biografia sa și-a lăsat amprenta asupra operei, ceea ce a fost un subiect adus adesea în discuție. „Viața lui Eminescu se confundă cu opera sa. Eminescu nu are altă biografie!” – era de părere George Călinescu. În acest sens, Mircea Eliade scria că în „Luceafărul” Eminescu a schițat „cea mai bună autobiografie pe care un poet ar putea s-o prezinte sie însuși și lumii întregi”: „Obsedat de soarta crudă a oricărui om excepțional ce-și petrece viața într-o teribilă singurătate, care atinge nemurirea dar nu poate să se bucure de bunurile acestei lumi, Eminescu a simbolizat în poemul său drama geniului prin nefericita iubire a unui astru pentru o muritoare. Însetat după «o clipă de iubire», gata să renunțe la toate calitățile sale supranaturale pentru a se bucura de o prezență concretă, vie, fermecătoare – Geniul nu reușește, totuși, să-și satisfacă dorința și e condamnat să-și petreacă viața în perfectă singurătate. Va lumina viața altora, va dărui altora capodopera pentru a înțelege și a gusta mai bine viața, dar el, Geniul, este incapabil să fie fericit. Norocul de toate zilele îi este interzis.”¹

Dacă am vrea să mergem mai departe și să ne extindem universul cunoștințelor despre opera lui Eminescu în contextul curentului în care era încadrat, romantismul, ar trebui să avem în vedere citatul eseistei Zoe Dumitrescu-Bușu-

---

¹ Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hasdeu*, Ed. Junimea, 1987.

lenga care relevă perspectiva asupra lui Eminescu ca „ultimul mare poet romantic, păstrând în existența și opera sa conturul caracteristic al dramei artiștilor romantici”: „Năzuind neconținut spre un plan de viață superior etic și artistic, căutând cu patos adevărul și refuzând consecvent compromisul, Eminescu s-a aflat în permanent conflict cu lumea vremii sale din pricina nonconformismului, a sincerității în faptele de viață și a înălțimii de gândire, dublată de o sete de cunoaștere absolută”.

Opera lui Eminescu ne conectează la rădăcinile culturii române, aducând lumină și sensibilitate într-o lume mereu schimbătoare.

Astăzi, la 175 de ani de la nașterea sa, îl citim pe Eminescu pentru că este un călăuzitor atemporal, pentru că descoperindu-l sau redescoperindu-l ne conectăm la esența literaturii române și la bogăția spirituală pe care el a lăsat-o posterității. Tot așa, Casa de Presă și Editură „Libertatea” reprezintă de opt decenii un simbol al continuității și al dedicării față de cultura și identitatea românească, fiind un spațiu în care tradiția, și literatura își găsesc un loc de cinste. Publicațiile sale, variate ca gen și conținut, reușesc să tranșeze timpul, păstrând vie esența limbii și culturii române în rândul comunităților din Serbia și nu numai.

Așa cum Mihai Eminescu a fost considerat „sfântul prea curat al versului românesc” de către Tudor Arghezi, „Libertatea” a devenit un altar al cuvântului tipărit, un loc de păstrare și promovare a valorilor autentice. Prin reviste, almanahuri, cărți și ziare, această instituție a țesut o punte între trecut și prezent, păstrând nealterată moștenirea culturală și sprijinind noile generații de scriitori și creatori.

Legătura simbolică dintre opera lui Eminescu și misiunea Casei „Libertatea” este una profundă. Așa cum poetul național a oferit generațiilor de cititori teme universale precum iubirea, libertatea și identitatea, „Libertatea” a fost și rămâne un bastion al acestor valori. De-a lungul celor 80 de ani, această casă de presă și editură a fost martoră și cronicara vremurilor, oferind un spațiu de exprimare creativă și de reflecție asupra lumii și a comunității.

Astăzi, la 80 de ani de la înființare, Casa de Presă și Editură „Libertatea” ne inspiră să ne reamintim de datoria noastră de a păstra vie flacăra culturii românești, iar aniversarea acesteia coincide cu celebrarea a 175 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, o ocazie perfectă de a reflecta asupra puterii cuvântului și a creației. Așa cum Eminescu este citit pentru că reprezintă esența literaturii române, „Libertatea” este prețuită pentru că reprezintă esența unei comunități unite prin limbă, cultură și valori perene.

Descoperind publicațiile Casei „Libertatea” sau redescoperindu-le, ne reconectăm nu doar cu istoria, ci și cu vocația noastră de a valorifica moștenirea culturală și de a o transmite mai departe. Într-o lume mereu în schimbare, „Libertatea” rămâne un far al identității, iar Eminescu – un călăuzitor etern.

Așadar, legătura dintre Eminescu și „Libertatea” este una simbolică, dar

profund semnificativă. Poetul, prin opera sa, a militat pentru libertatea de exprimare, pentru valorile umane universale și pentru conservarea moștenirii culturale. În același spirit, Casa de Presă și Editură „Libertatea” a fost și rămâne un stindard al identității noastre, adunând și promovând creații literare, jurnalistice și artistice care consolidează legătura dintre trecut și viitor.

În edițiile sale anuale de almanahuri, precum și în revistele și cărțile publicate, „Libertatea” a păstrat vie amintirea și influența lui Mihai Eminescu, oferind cititorilor prilejul de a descoperi mereu actualitatea mesajului său. Astfel, anul 2025 devine un moment privilegiat de a reflecta asupra durabilității acestor ecouri culturale, atât prin celebrarea geniului poetic eminescian, cât și prin recunoașterea contribuției „Libertății” în spațiul cultural al comunității noastre.

Această aniversare dublă ne reamintește că adevăratele valori culturale nu pier niciodată. Ele se reinventează, călăuzindu-ne pașii și oferindu-ne inspirația necesară pentru a construi punți între generații și între culturi. În spiritul lui Eminescu și al „Libertății”, să ne continuăm drumul cu încredere și cu dorința de a păstra vie flacăra identității noastre.

Libertatea, Lumina, Tinerețea și *Bucuria* – o simbioză strălucitoare

Aurora ROTARIU PLANJANIN

I mensa moștenire identitară și bogăția culturală pe care ne-au lăsat-o predecesorii noștri acum opt decenii – vârfurile intelectualității românești, mă fac să mă aplec și să reflectez asupra distanțelor; cea în timp (față de cei plecați dintre noi) și cea în spațiu (deși trăim într-o lume „halucinant” de mică). Esența omului gânditor ne împiedică să uităm faptele care încă vibrează în noi, urmașii celor ce au reaprins flacăra ce a luminat labirintul – drumul anevoios al străbunilor noștri spre cunoaștere. Avem în zestrea noastră modestia și „tăcuta lor căutare” spre un adevăr și o lume mai bună, adunată cu greu din mințile iubitoare ale cuvântului românesc și ale scrisului în limba mamei. Zestrea lăsată ne obligă să o păstrăm, să o transmitem mai departe și să nu uităm.

Sămânța fertilă a culturii, scrisului și creației, sădită în loc fertil, a dat roade în cei 80 de ani care se împlinesc în acest an. Azi ne mândrim de comoara adunată și păstrată a Casei de Presă și Editură „Libertatea” din Panciova, Casa noastră care păstrează cu sfințenie scrisul românesc din Banatul sârbesc (și nu numai), oferindu-ne impulsul de a promova identitatea culturală. Scrisul românesc din Banatul sârbesc, deși situat la periferia spațiului lingvistic românesc, a reușit, dar reușește și astăzi să se mențină și să se afirme, atât în Țara Mamă, cât și în întreaga lume, promovând identitatea culturală. Stau mărturie săptămânalul *Libertatea*, revista de literatură, artă și cultură transfrontalieră *Lumina*, revista tinerilor români din Voivodina, *Tinerețea*, revista școlărilor, *Bucuria copiilor*, precum și nenumăratele cărți de proză și poezie, studii etc.

Etaple evolutive ale fenomenului nostru de scriere și creație identitară minoritară nu au fost întotdeauna ușoare. Totuși, munca asiduă, încrederea, răbdarea, voința și insistența au dat roade remarcabile. Să fim sinceri, urmașii noștri probabil vor aprecia această muncă asiduă într-un mod diferit. Noi, însă, cei care astăzi suntem martori fideli ai faptelor, o apreciem așa cum simțim, conștienți că am avut marea favoare și încântare a destinului de a trăi frumusețea aniversării celor 80 de ani. Flacăra care a luminat românismul nostru voivodinean timp de opt decenii, cea care a inspirat, a persistat și a păstrat moștenirea noastră culturală, va rămâne o lumină durabilă – palpitând în inimile noastre. Sunt sigură că va continua să vibreze și să respire în ființările de literatură, artă și cultură. La mulți, mulți ani Simbolului nostru al coeziunii!

Lucrările publicate la secțiunile *Eminescu 175* și *Calendar* au fost prezentate la evenimentul „Eminescu și «Libertatea» - ecouri durabile în timp și spațiu” (Panciova, 15 ianuarie 2025)

Între poezie și design

Marina KALKAN

Antonela Mic, poetă și designer grafic la Casa de Presă și Editură „Libertatea”, ne deschide ușile unei lumi unde cuvintele se îmbină cu arta vizuală. În interviul de mai jos, Antonela ne vorbește despre munca sa de zi cu zi, despre provocările și satisfacțiile meseriei sale, dar și despre rolul poeziei în viața sa. De la influențele din folclorul etnic până la experimentările creative în ilustrarea de cărți și articole, Antonela ne oferă o perspectivă profundă asupra procesului artistic și a echilibrului între creativitate și disciplină.

• **Ce v-a inspirat să alegeți cariera de designer grafic?**

Când am intrat la liceu, m-am înscris la profilul Tehnician în pregătirea producției grafice, fără să mă gândesc prea mult. Aici am învățat programele esențiale pentru meseria de designer, cum ar fi Photoshop, Illustrator și InDesign. Am simțit că am în fața mea o meserie, ceva ce știu să fac. Am frecventat cursuri de desen în timp ce mă pregăteam pentru facultate, pentru că până atunci eram mai familiarizată cu partea tehnică a muncii decât cu partea artistică, având în vedere că profilul liceal era mai orientat spre pregătirea pentru tipar decât spre design. După ce mi-am îmbunătățit abilitățile de desen, am ales să urmez studiile în domeniul designului grafic. Aici am învățat în mod real să îmi exprim creativitatea, nu doar când inspirația venea din senin, ci am învățat să lucrez rapid și conform cerințelor profesorilor, adică a viitorului client. Mi-a plăcut mult să văd produsul final al muncii mele, ceea ce m-a motivat cel mai mult să continui.

- **Designul grafic este un domeniu foarte divers. Cum v-ați descrie stilul și ce anume faceți exact?**

În timp ce am făcut practică timp de trei luni într-o tipografie, am avut ocazia să lucrez la designul ambalajelor și am acumulat experiență în acest domeniu. Din acest motiv sunt acum la masterat, pe modulul de ambalaje. Aș spune că este unul dintre domeniile mai complexe ale designului, unde mi-aș dori să învăț mai multe și să înțeleg mai bine. În prezent, mă ocup în principal de prelucrarea paginilor de ziar, deoarece lucrez la Casa de Presă și Editură „Libertatea”. În plus, stilul meu personal pe care îl arăt în portofoliu este predominant colorat, cu elemente etno, subliniind rădăcinile mele.

- **Ați menționat că în prezent lucrați la CPE „Libertatea”, o instituție care în acest an împlinește 80 de ani. Cum arată o zi de muncă pentru dumneavoastră?**

În principal, mă ocup cu tehnoredactarea paginilor de ziar, a căror structură mi-o indică mentorul meu, Aneta Gașpar. În echipa de design suntem patru persoane și împărțim sarcinile, colaborând între noi. În aproape un an de când sunt aici, am învățat destul de repede să creez paginile, știind deja cât material poate încăpea în ele. Volumul de muncă e cel mai mare în zilele de luni și marți. În acele zile lucrăm cel mai intensiv, facem multe corecturi pe pagini, uneori schimbând complet conținutul. Nu trebuie să ne atașăm de un anumit aspect al paginii, pentru că este posibil ca totul să se schimbe foarte repede. Trebuie să fim flexibili și să încercăm să organizăm textele cât mai bine. Ne place să spunem că este un fel de joc de Tetris. Oricum, niciodată nu este plictisitor. După nevoie, fac design pentru diplome, ilustrații de cărți, fotografiez și filmez evenimentele pe care „Libertatea” le organizează. Întotdeauna există ceva care să îmi stârnească creativitatea și să nu devină monoton.

- **Cum poate un designer grafic să contribuie la consolidarea brandului unei astfel de instituții respectabile, cum este CPE „Libertatea”?**

Un designer grafic trebuie să urmeze anumite reguli în privința modului în care plasează imaginile, cum sunt orientate și ce sugerează acestea alături de text. În plus, pentru ca un brand să devină recognoscibil, trebuie folosit un stil similar sau același atunci când se fac și publică anunțuri pe Facebook, pe site... Ne străduim și să apropiem anumite evenimente de tineri, făcând postere care să fie atractive și pentru ei. Este important să nu ne limiăm prea mult, să obținem reacții din partea cititorilor, să aflăm ce îi atrage să citească sau să urmărească evenimentele noastre culturale. În tehnoredactarea ziarelor există anumiți parametri care sunt deja stabiliți și trebuie respectați, dar coperțile de cărți și ilustrațiile pentru acestea sunt o poveste în sine. Fiecare carte nouă este

o oportunitate de experimentare și de joacă pentru designer, dar și de a reda cât mai bine mesajul autorului. Avem destulă libertate artistică atunci când vine vorba de cărți. Așadar, sper ca în viitor să am mai multe ocazii să particip la crearea și ilustrarea viitoarelor cărți. Aspectul publicațiilor noastre vorbește despre profesionalismul designerilor care sunt angajați aici.

• **Sunteți autoarea ilustrațiilor din acest număr al revistei *Lumina*. Dacă aceste ilustrații s-ar transforma în cuvinte, ce ne-ar spune?**

Ilustrațiile au o notă melancolică. Reprezintă perioada de confuzie din primii 20 de ani, când nu te simți nici copil, nici complet adult. Aici se amestecă și momentele inevitabile de pierdere a prietenilor pe care le-am depășit și vindecarea. Singurătatea este o temă ce se regăsește în multe dintre ilustrații, dar și umbra oamenilor care au fost cândva aici. Aceștia sunt înlocuiți de obiecte, scaune, lămpi, pereți. Mai devreme sau mai târziu, acea casă plină de lucruri începe să ne apese, devenim prea mari pentru ea, pentru că atunci când ieșim afară ne confruntăm cu obstacolele imprevizibile ale vieții. De asemenea, există elemente de teatru și de performanță publică.

• **Interesele dumneavoastră includ fotografia și ilustrația digitală. Cum combinați aceste pasiuni cu designul grafic în munca dumneavoastră?**

Două dintre ilustrațiile din revista *Lumina* au fost realizate pe baza fotografiilor mele de la spectacolele de dans folcloric. Au fost surprinse cu expunere lungă, iar ilustrațiile sunt realizate pentru a imita acest efect, dar în formă de desen. Uneori folosesc fotografia ca sursă de inspirație pentru ilustrații sau ca ghid principal pentru anumite ilustrații. În designul grafic nu este neapărat necesar să ai abilități de desen, pentru că există multe elemente „royalty free” care pot fi descărcate gratuit sau contra cost de pe internet și apoi folosite în lucrări. Acest lucru este deosebit de util atunci când lucrezi într-un mediu dinamic, cum sunt tipografiile care au persoane în funcția de tehnician de pregătire a materialelor pentru tipar, care fac și o parte din design. În redacția ziarului și la Editura Libertatea, uneori avem luni de zile pentru a pregăti o anumită carte. Propriile ilustrații aduc originalitate și calitate mai mare, la fel și designerii care știu să facă acest lucru. Este întotdeauna mai util să ai mai multe abilități.

• **Știm că nici exprimarea în cuvinte nu vă este străină. Sunteți autoarea volumului de poezii *Kutija nepravilnog oblika* (VAU ARS, 2019). Care este locul poeziei în viața dumneavoastră în acest moment?**

În acest moment, poezia îmi servește cel mai mult ca un ventil și un mod de creativitate care nu îmi aduce nimic financiar, dar care mă hrănește spiritual. A

devenit ceva ce fac rar, de obicei doar pentru mine însămi. Mi-e dor de comunitatea pe care mi-a adus-o poezia, însă acum m-am mai concentrat pe desen și fotografii pentru că sunt înconjurată de ele zilnic, atât la muncă, cât și la facultate. Mi-ar plăcea să mă întorc și să particip la un workshop, pentru a vedea cum arată scena actuală, pentru a cunoaște autorii de azi sau de mâine. În ultimii ani am scris câteva poezii importante pentru viața mea. O dată pe an le trimit pentru a fi publicate undeva și pentru a arăta că sunt încă activă. La sfârșitul anului 2023 am intrat în selecția pentru colecția Kontrast a poeziei tinerelor talente și am fost publicată în categoria „Iubirea”. A fost un succes important pentru mine, după ce nu am mai participat la nimic timp de multă vreme. La sfârșitul anului trecut am avut lectură publică la un festival pentru femei și am întâlnit autoare pe care le urmăream înainte.

- **Cum influențează poeticitatea și emoțiile din poezie alegerea culorilor și motivelor în munca dumneavoastră de design?**

Poemul meu *Rakovi, račići*, care a fost publicat în colecția „Tanane” la Kontrast, l-am ilustrat eu însămi. Aceste lucrări conțin tușe expresioniste și culori vii. Deși reprezintă scene reale, au fost vopsite în nuanțe stridente de roz, albastru, roșu... Cuvintele reprezintă adesea o mare sursă de inspirație pentru lucrările mele. Când îmi place o frază dintr-o carte anume, o subliniez și o păstrez. Această frază, atunci când revin asupra ei, îmi stârnește inspirația pentru un design, o ilustrație... La facultate am avut multe astfel de exerciții în care luam un fragment dintr-o poezie, o carte sau ziar și îl transformam într-un desen. Adesea folosesc fraze ale autorilor mei preferați (preponderent japonezi): Mieko Kawakami, Haruki Murakami, Sayaka Murata. Cu o ocazie am folosit colecția de poezie *san severija* de Tijana Savatić pentru a crea o broșură care acompania câteva poezii cu fotografii corespunzătoare, adică scene inspirate din imaginea pe care ea mi-a creat-o în minte prin scriere. Am avut un model care mi-a pozat. În ansamblu, volumul a făcut trimitere la natură și la sentimentele profunde ale unei tinere, ilustrate cu scene pline de vedeață și plante.

- **La final, spuneți-ne ce teme și direcții intenționați să explorați și care sunt planurile dumneavoastră pentru perfecționarea profesională.**

În prezent, este important pentru mine să termin studiile de masterat pe care le-am început în anul 2024. În plus, mi-ar plăcea să cumpăr o cameră foto mai bună, pentru a putea să mă ocup mai serios de fotografie fără limitările tehnice. Cel mai important pentru mine este să îmi îmbunătățesc abilitățile actuale și să fiu versatilă în creațiile mele, astfel încât să pot aborda orice sarcină din mai multe unghiuri. Creativitatea este ca un organism viu, care trebuie să fie hrănit zilnic și trebuie să o îngrijim.

Jurnalismul ca vocație

Interviu cu dr. Eufrozina Greoneanț

Marina KALKAN

Dr. Eufrozina Greoneanț este o personalitate cunoscută în peisajul jurnalistic din Banat. Cu o carieră impresionantă în domeniul jurnalismului și al educației, ea a adus o contribuție semnificativă atât în mass-media, cât și în cercetarea științifică. A activat la Casa de Presă și Editură „Libertatea” din Panciova, iar între 1997 și 2008 a fost redactor-șef al revistei *Tineretea*. Dr. Eufrozina Greoneanț a fost cadru didactic la Școala de Înalte Studii pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț și a îmbogățit domeniul academic cu teza sa de doctorat despre tradiție și memorie familială în Nicolinț.

Publicând lucrări importante, cum ar fi monografia *Tradiție și memorie familială* și volume de povestiri pentru copii, dr. Eufrozina Greoneanț a reușit să îmbine cu succes jurnalismul cu cercetarea culturală. Articolele sale au fost publicate în reviste internaționale, iar cercetările ei au adus în prim-plan teme deosebit de relevante, precum identitatea națională și istoria locală. În acest interviu, am avut ocazia să discutăm cu dr. Eufrozina Greoneanț despre începuturile sale în jurnalism, despre cum și-a construit cariera și ce provocări a întâmpinat în acest domeniu. Vom explora, de asemenea, perspectiva sa asupra rolului jurnalismului în societatea contemporană și cum vede viitorul acestui domeniu într-o eră digitală tot mai influențată de tehnologia modernă.

- **Cum a început pasiunea d-voastră pentru jurnalism? A existat un moment decisiv care v-a îndreptat spre această profesie?**

Pur și simplu, totul a fost întâmplător. Am părăsit cu mare regret și strângere de inimă Timișoara, perioada studenției s-a încheiat, trebuia să revin acasă și să-mi fac un rost. Întâmplarea sau, poate, destinul a vrut ca revenirea la Nicolinț să coincidă cu publicarea unui concurs al CPE „Libertatea” pentru doi tineri

ziariști. Am aplicat și am fost angajată. Dintotdeauna scrisul nu era o problemă pentru mine, astfel că tot ceea ce aveam să fac, nu-mi părea dificil, chiar a început să-mi placă. Adevăratul impediment a fost deplasarea în teren și comunicarea cu oamenii. Fiind mai timidă din fire, mi-a fost foarte greu să mă simt liberă în aceste ape, astfel că preferam munca în redacție, mașina de scris, foaia albă care aștepta cu nerăbdare cuvintele.

- **Există o poveste sau un reportaj din cariera dumneavoastră care v-a marcat în mod special și care v-a schimbat perspectiva asupra profesiei?**

Este vorba de o poveste lungă și frumoasă. Numirea mea în anul 1995 la funcția de redactor-șef al revistei „Tribuna tineretului”, actuala „Tinerețea”, a fost un punct reper în activitatea mea. Fișa noului post cerea, în primul rând, contactul cu tinerii, alcătuirea unei redacții doar din tineri, organizarea competițiilor sportive pentru tineretul școlar, colaborarea cu școlile noastre medii, instituțiile superioare de învățământ, dar și cu tinerii noștri care și-au continuat studiile în centrele universitare din Timișoara, aceștia având, în acele timpuri, propria redacție care funcționa foarte bine. Și astfel, încet, încet, bariera s-a rupt, iar interacțiunea cu oamenii, atât de necesară și importantă pentru un jurnalist, a devenit una perfectă.

- **Care este, din punctul d-voastră de vedere, cel mai important rol al jurnalismului în societatea contemporană?**

Postarea jurnalistului vizavi de sarcina impusă este în mod deosebit importantă. Pentru fiecare subiect urmărit, indiferent despre ce domeniu este vorba, jurnalistul trebuie să aibă propriul punct de vedere. Și, mai ales, să dispună, în bună măsură, de informații suplimentare legate de evenimentul la care participă și subiectul pe care-l urmărește. În spațiul nostru minoritar, este cam dificil acest lucru, deoarece nu avem jurnaliști specializați pentru un anumit domeniu, astfel că se necesită un bagaj vast de cunoștințe pentru a putea face față la provocarea dată. În bună măsură, se urmăresc, în același timp și evenimente culturale, scena politică, viața din mediul rural, economia, cultivarea tradițiilor și este foarte greu să faci față în toate aceste domenii. Astfel, trebuie să dispui de informații necesare, citind și documentându-te, iar pe parcursul anilor reușești să-ți construiești un imens bagaj de cunoștințe. Este cert că un astfel de demers este benefic oricărei persoane, în mod deosebit, unui jurnalist.

- **Într-un peisaj mediatic saturat, cum poate un jurnalist să își mențină autenticitatea și relevanța?**

Cam greu, dar cu multă perseverență, reușește. Mai ales dacă profesia se face cu demnitate, corectitudine și cu multă dăruire.

- **Blogurile, podcasturile, așa-numitele *longform* și ștergerea graniței distincte dintre genurile jurnalistice nu mai țin de viitor, ci de prezent. Cum influențează aceste schimbări felul în care interacționăm cu informația și care este impactul lor asupra jurnalismului tradițional și al consumatorilor de media?**

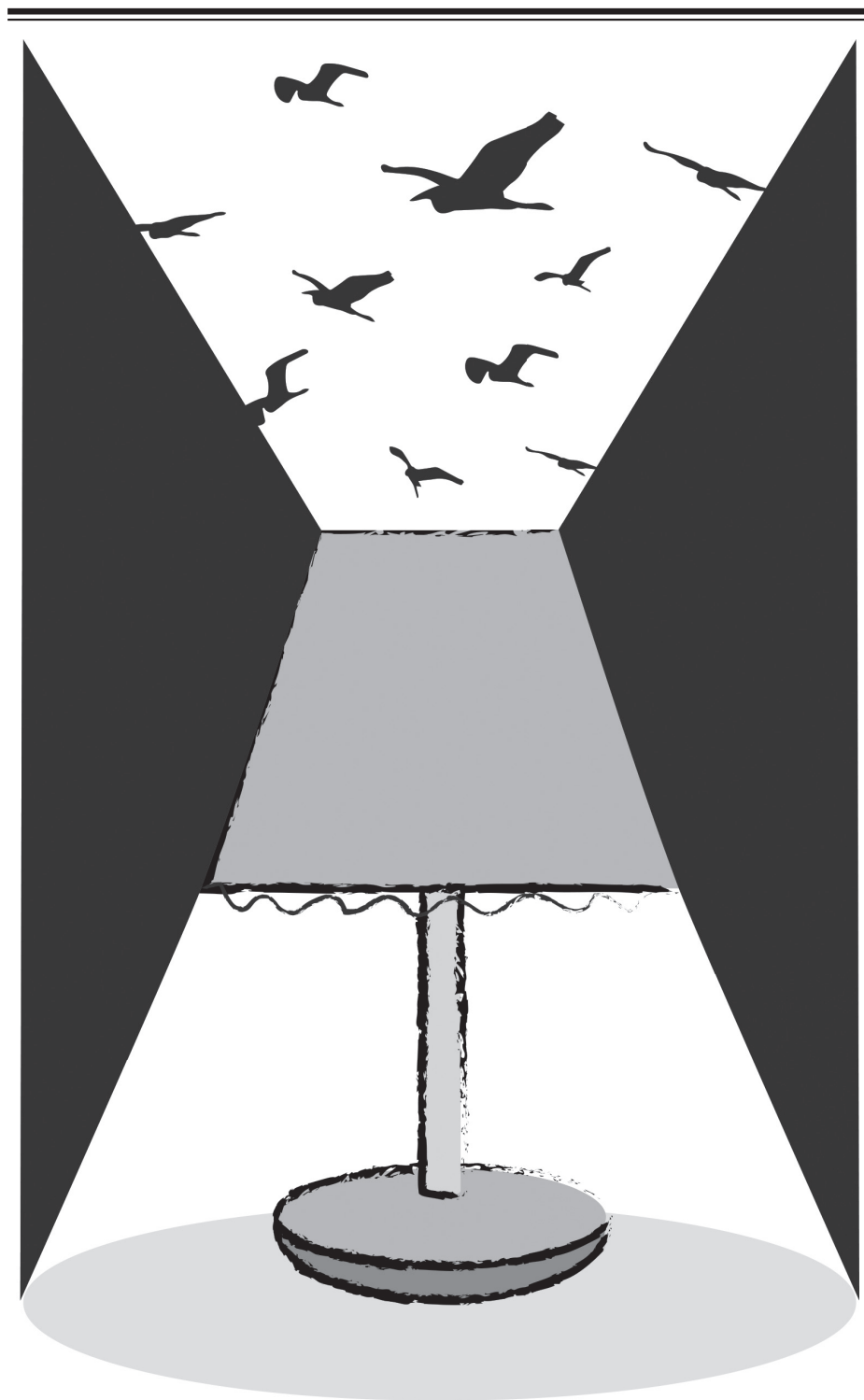
Consider că influențează negativ. Nu întotdeauna informația este justă și prezintă adevărata stare a lucrurilor. Se lasă impresia, cel puțin așa cred eu, că se tinde spre senzational, totul cu intenția de a trezi curiozitatea, sporind astfel numărul de utilizatori media. Oricum, nu sunt adeptul unui astfel de jurnalism. Se pierde valoarea cuvântului scris sau spus și a profesiei de jurnalist.

- **Care sunt în opinia d-voastră avantajele și dezavantajele utilizării inteligenței artificiale pentru personalizarea conținutului jurnalistic în funcție de preferințele utilizatorilor?**

În zilele noastre se vorbește tot mai mult de inteligența artificială și utilizarea ei în diverse domenii de activitate. Poate că în anumite domenii este extrem de utilă, precum ar fi științele exacte, cercetările tehnologice și științifice, medicină, dar în jurnalism nu-i prea văd locul. Jurnalistul pune suflet în tot ceea ce face, iar acest lucru are o strânsă legătură cu emoțiile și trăirile sufletești umane.

- **La final, fie că vorbim despre mediul online, presă, radio sau televiziune, un jurnalist trebuie să aibă și anumite calități. Ce calități sunt esențiale pentru un jurnalist de succes?**

În primul rând, să cunoască limba în care se exprimă. Nu poți face jurnalism, indiferent dacă este vorba de presa scrisă, radio, televiziune sau mediul online, dacă nu cunoști foarte bine limba în care te exprimi. În caz contrar, nu-ți poți face profesia așa cum se cuvine. Spun acest lucru deoarece consider că exprimarea are, la rândul ei, două modalități: una simplistă în care mesajul tău nu spune prea multe, indiferent cât de mult dorești acest lucru și una reieșită din complexitatea expresivității unei limbi în care, mesajul tău ajunge, așa cum ai dorit, la sufletul cititorului sau auditorului. Evident, acest lucru este foarte important, mai ales, pentru presa scrisă.

Miloš Nikolić

Doza, adevărata măsură

Dacă ieși din tine și nu găsești
adevărata cale de-ntoarcere, ești pierdut.
Dacă nu poți găsi nicio cale
de a ieși din tine, ești pierdut.
Ieșind afară din tine, ești vulnerabil. Închistat
în tine, te condamni la inexistență. Doar balansarea
între ieșirea din tine și reîntoarcerea
în carapacea ta te face să fii tu. Afară nu ești,
înlăuntru nu ești. Ești doar atât
cât balansezi cu succes. Între două irealități
se află realitatea ta. De aceea alege
când, cum și cât. Orice doză mai mare
este mortală. Alege adevărata măsură.
Să nu te sperie ceea ce este în afara ta.
Să nu te înspăimânte ceea ce este în tine.

Lumea ca adăpost

Dacă reușești să fugi destul de departe
de ranchiuna ta, să alungi ura de la a ta masă,
să nu permiți malițiozității să te ajungă
din urmă când pornește pe urmele tale,
nici ironiei să-ți fie oriunde tovarășă,
dacă reușești să-ți stăpânești sarcasmul,
să-ți verși amărăciunea, furia
să o lași afară când ești înlăuntru
sau înlăuntru când ieși
dacă-ți scuturi trupul de zavistie, dispreț, impertinență, trufie,
atunci poate că această lume va deveni cu adevărat locul
tău de adăpost deși nici pe asta nu poți conta prea mult.

Un cal bine potcovit

M-am așezat la volan
am luat frâiele în mâini
am strâns bine cârma
și totuși furtuna m-a aruncat
încotro a vrut ea, caii trăgând
când într-o parte, când în alta
mașina a deraiat de pe drum.
Nu mi-a folosit la nimic
toată experiența și îndemânarea mea
și nu voi ajunge niciodată
acolo unde am avut de gând.
Arunc volanul, frâiele, cârma
și aștept un vânt mai potrivit
un drum mai bun, niște cai mai iuți
să ajung până la tine
care nici tu n-ai ajuns niciunde.

Buzunarul mic

Ziua mea de ieri îmi este în buzunarul mic. Ziua mea
de azi îmi este în buzunarul mic. Ziua mea de mâine
îmi este în buzunarul mic. Eul meu, eul meu
cât se poate de mic, îmi este tot în buzunarul mic.
Tot ce am, tot ce am fost, tot ce sunt,
toate sunt la un loc sigur, în buzunarul meu mic.
Cu mâna pe buzunarul mic, încerc să înțeleg
De ce mă aflu în buzunarul meu mic.
Cu mâna pe buzunarul mic, ies din buzunarul meu mic
să văd dacă există vreo lume în afara buzunarului meu mic.

Apropierea neatinsului

În timp ce încercam să văd ce nu se poate vedea,
să pipăi ceea ce nu se poate atinge,
acel vizibil și acel tangibil mi-au scăpat de-a binelea.
Au dispărut din câmpul meu de vedere, au rămas în afara mea.
Irosindu-ne viața în fiecare zi,
ne amăgim că totul ni se va întoarce
cu supramăsură, că ne vom izbăvi,
că ne vom motiva măcar față de noi înșine, dacă
vom vedea ceea ce nu se poate vedea și vom atinge
ceea ce nu se poate atinge. Ceea ce trece pe lângă noi
fără să vedem, vom fi pedepsiți, vom fi condamnați
să le avem pe toate la îndemână, dar fără să le putem atinge.

Rama

În clipa în care vreau să te înrămez, te pierd.
În clipa în care vreau să înrămez insula din marea
liniștită, o pierd. În clipa în care vreau să înrămez
peisajul ușor tălăzuind, care mă liniștește,
îl pierd. Bat strâmb, în disperare, cuie în stinghii subțiri,
le pun vârful în scândură și bat, caut
cel mai bun lipici, strâng cât se poate menghina,
lipiciul se usucă, întăresc rama cu o bară
de metal pe margini, dar nu pot păstra
nimic. Nici iubirea, nici cerul, nici durata,
nici aerul, nici mersul tău spre mine, nici credința
în ceva. Tot ce doresc să păstrez pentru mine
pierd. Tot ceea ce închid într-o ramă,
dispare. Doar singurătatea mea rămâne
mereu cu mine în rama mea.

O viață posibilă

Putea fi o viață destul de frumoasă dacă nepedepsiții n-ar fi acceptat ca privilegiu să fie nepedepsiți. Dacă nestigmatizații n-ar fi evitat atât de mult pe cei stigmatizați. Dacă naufragiații ar fi putut spera la o mână de salvare. Dacă dresorii n-ar fi fost atât de sârguincioși. Asupriții atât de asupriți. Dacă lingușitorii s-ar fi ploconit mai puțin. Dacă celui rătăcit ar fi vrut cineva să-i arate drumul. Dacă la o iubire cineva ar fi răspuns tot cu o iubire. Dacă singur capul se punea pe butuc. Dacă nimeni n-ar fi răspuns la aroganță, insolență, neobrăzare, samavolnicie, cu atâta supușenie.

Miloš NIKOLIĆ (1939), poet și dramaturg. *Scieri: Katabasis* (poezii, 1971), *Antun prostul* (poezii, 1974), *Cartea puricilor* (poezii, 1974), *Gură de aur și alte povestiri* (povestiri pentru copii, 1981), *Rața* (texte satirice și umoristice, 1998), *Ancora* (poezii, 2001). *Comedii* (4 comedii: *S-a băgat dracu-n pancioveni*, *Svetislav și Mileva*; *Atentatul*; *Fierarii* 1992), *Coaforul cântăreței chele*; *Trădarea de patrie*, 2001; *Švejk și văduva arhiducelui Ferdinand* 2010; *Cazul văduvei virgine* 2017; *Optsprezece pisici și tinichigiul Hermann Brumm*, 2018, *Teatrul polițienesc* 2018; *Viitorul Tesla*, *Zmaj Jova și Pupin*, comedii pentru copii, 2020. Piesele sale au fost traduse în română, germană, greacă, slovacă, franceză și s-au jucat cu succes la București, Timișoara, Sfântu Gheorghe, Buzău, Râmnicu Vâlcea, la Bratislava, Salonic și în mai multe orașe din Grecia și, bineînțeles, pe mai multe scene profesioniste și de amatori din Serbia.

Traducere și notă: Simeon LĂZĂREANU

Instrucțiuni de redactare a lucrărilor științifice

Autorii sunt rugați să trimită lucrările științifice în vederea publicării acestora în revista *Lumina* pe adresa de e-mail revistalumina47@gmail.com.

Lucrările vor fi redactate cu respectarea următoarelor cerințe:

- Format A4, stilul Times New Roman, corp 12, la interval de 1,5 între rânduri
- Numărul maxim de pagini: 9 (cu rezumat, concluzii și bibliografie)
- Autorii lucrărilor vor indica afilierea și adresa de contact (e-mail)
- Rezumatul va fi urmat de cuvintele-cheie
- Titlul, rezumatul și cuvintele-cheie vor fi redactate și în limba engleză. Acestea vor fi plasate la finalul lucrării, în urma bibliografiei
- Referințele bibliografice vor fi inserate folosind notele de subsol, iar titlurile citate se vor regăsi și în bibliografia de la finalul textului
- Notele de subsol vor fi redactate după următorul model:

Virginia Popović, *Opinii și reflecții*, Editura Libertatea: Panciova, 2013, p. 71.

Lucian Alexiu, „Petre Stoica – Notații fragmentare despre poet”, în *Poesis*, nr. 1/2021, p. 74.

- Titlurile citate în lucrare vor fi marcate cu italic/cursiv, cu excepția celor apărute în reviste, care vor fi trecute între ghilimele
- Evidențierea sintagmelor se va face cu italic/cursiv
- Referințele bibliografice vor fi trecute în ordine alfabetică, după următorul model:

Alexiu, Lucian, „Petre Stoica – Notații fragmentare despre poet”, în *Poesis*, nr. 1/2021.

Popović, Virginia, *Opinii și reflecții*, Editura Libertatea: Panciova, 2013.

Popović, dr. Virginia, *Prefață* la volumul *Dacica, Dacica, pretitudineni în sufletul meu* de Felicia Marina Munteanu, Editura Libertatea: Panciova, 2015, p. 5-10.

URL: Pârvan, Dana, „Scrisul ca formă de căutare”, <https://www.observatorcultural.ro/articol/scrisul-ca-forma-de-cautare/> (accesat în 2 iunie 2023).

Instrucțiuni pentru recenzenți

Revista de literatură, artă și cultură transfrontalieră *Lumina* își propune să asigure un înalt nivel de calitate al lucrărilor publicate. Participarea recenzenților în acest proces este de mare importanță.

1. Recenzarea lucrării este anonimă, pe principiul peer-review;
2. Recenzia se trimite pe un formular corespunzător pe care recenzentul îl primește de la redactor;
3. În procesul de evaluare, recenzentul analizează dacă lucrarea este un studiu original, dacă este relevantă tematic pentru profilul revistei, dacă se bazează pe cunoștințe științifice relevante din domeniul respectiv;
4. Recenzentul propune redacției: 1) acceptarea lucrării fără modificări, 2) acceptarea lucrării cu modificări minore; 3) acceptarea lucrării cu modificări majore (după refacere, se trimite la recenzenți); 4) revizuire și retrimiteră (după refarecere, se trimite la recenzenți); 5) respingere
5. În cazul în care se recomandă modificarea lucrării, recenzentul indică: a) modificările necesare pentru ca lucrarea să fie publicată, b) modificările recomandate, dar care nu sunt obligatorii;
6. În cazul în care se propune respingerea lucrării pentru publicare, trebuie oferită o justificare concisă;
7. De la recenzenți nu se așteaptă să efectueze corectura și revizuirea lucrării, dar este recomandat să indice dacă este necesară corectura lucrării;
8. Recenzentul trebuie să informeze redactorul dacă există un conflict de interese în legătură cu recenzia unei lucrări anume;
9. Recenzentul trebuie să informeze redactorul dacă observă orice încălcare a codului etic și științific în lucrare.

LUMINA, revistă de literatură, artă și cultură transfrontalieră
Anul LXXVIII, nr. 1-3/2025 (683-685)
cu sprijinul Secretariatului Provincial pentru Cultură, Informarea Publică
și Relațiile cu Comunitățile Confesionale din Voivodina

*

Cele mai sigure abonamente la revista „Lumina” se pot face
la administrația CPE LIBERTATEA, Ž. Zrenjanina 7,
26000 PANČEVO
Telefon +381 13 351-281; +381 13-353-401

E-mail:

www.libertatea-publicatii.rs
revistalumina47@gmail.com

*

Cont curent NIU „Libertatea” Pančevo – pt. LUMINA
160-115495-75
BANCA INTESA

*

Prețul unui număr este de 300,00 dinari
Costul unui abonament individual pe anul 2025 în Serbia
– inclusiv taxele poștale – 1.200,00 dinari

*

Pentru întreprinderile comerciale din Serbia care se ocupă
de plasarea revistei în străinătate
(cel puțin cinci abonamente anuale) – inclusiv taxele poștale

*

Abonamentul individual și pentru instituțiile din Europa este de
40 EURO iar pentru celelalte continente – 60 USD

*

Lumina exprimă gratitudini tuturor care se vor
înscrie pe noua listă a abonaților,
facilitând astfel continuitatea apariției revistei.

*

Tipografia:
BIROGRAF COMP DOO,
Belgrad-Zemun

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Biblioteke Matice srpske, Novi Sad

821.135.1

LUMINA : revistă de literatură, artă și cultură transfrontalieră / redactor responsabil Marina Kalkan. - Anul 1, nr. 1 (12 ianuarie 1947)-

. - Panciova : Libertatea, 1947- (Beograd : DONAT GRAF DOO). - 23 cm

Tromesečno.

ISSN 0350-4174 = Lumina

COBISS.SR-ID 15911938